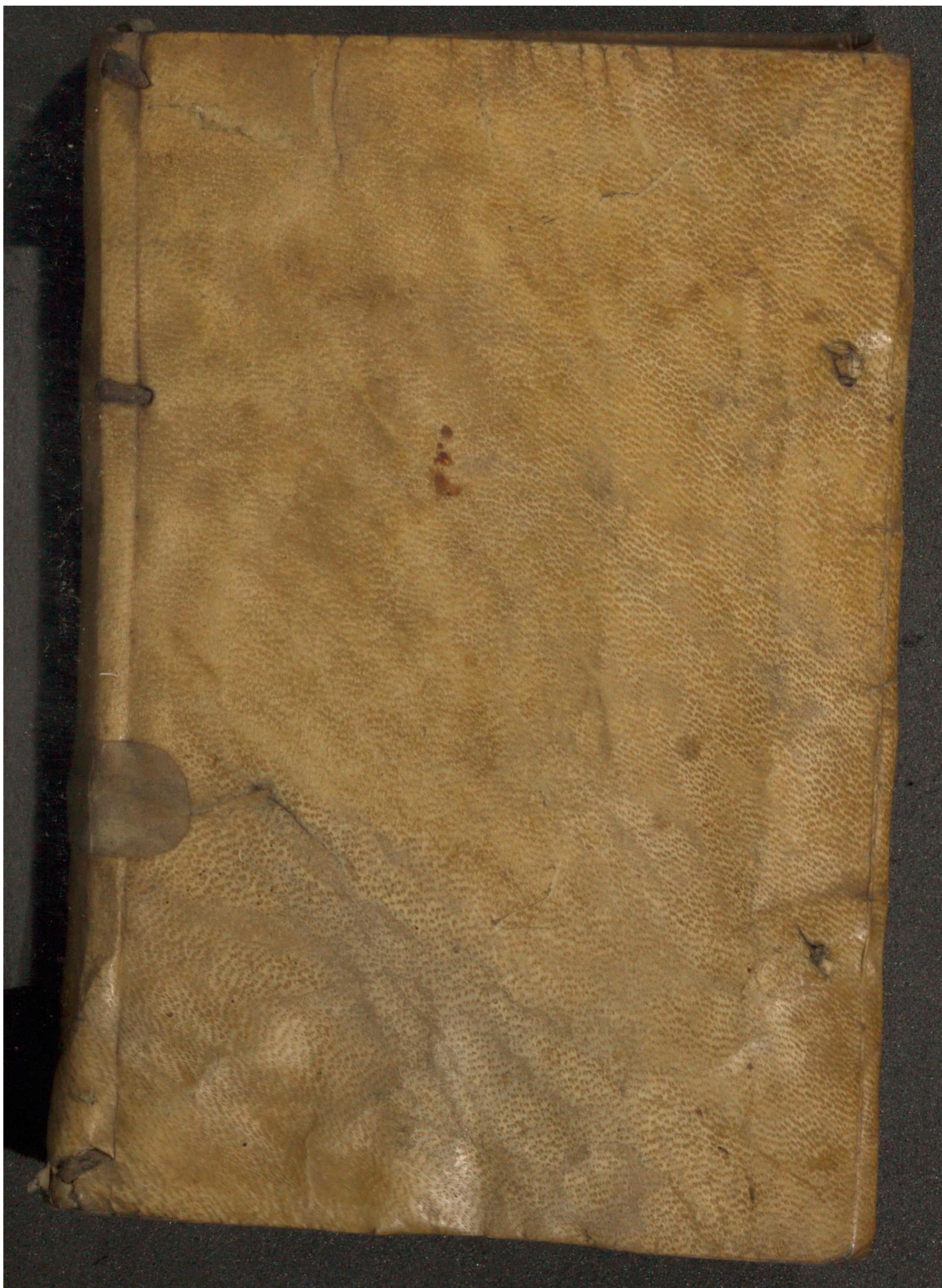

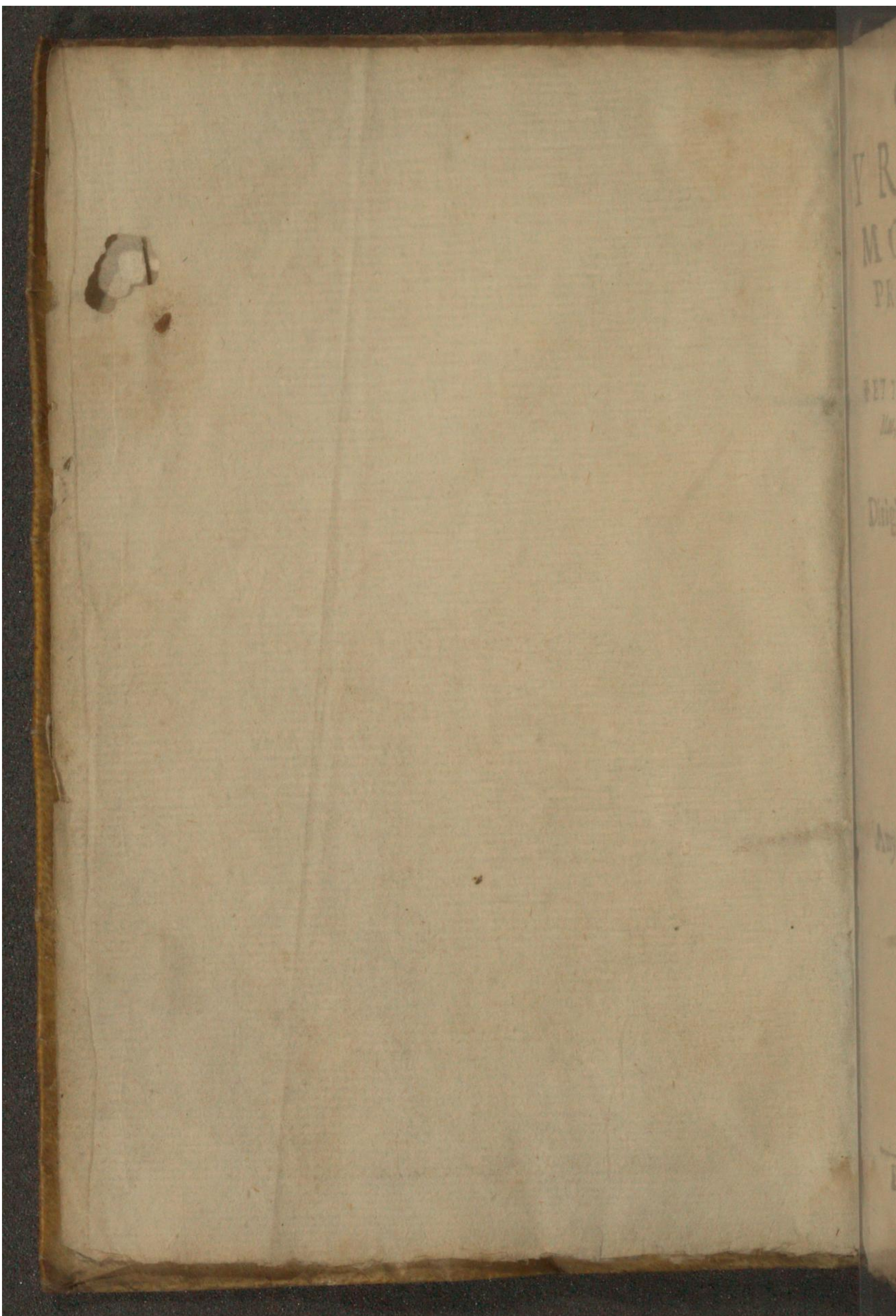

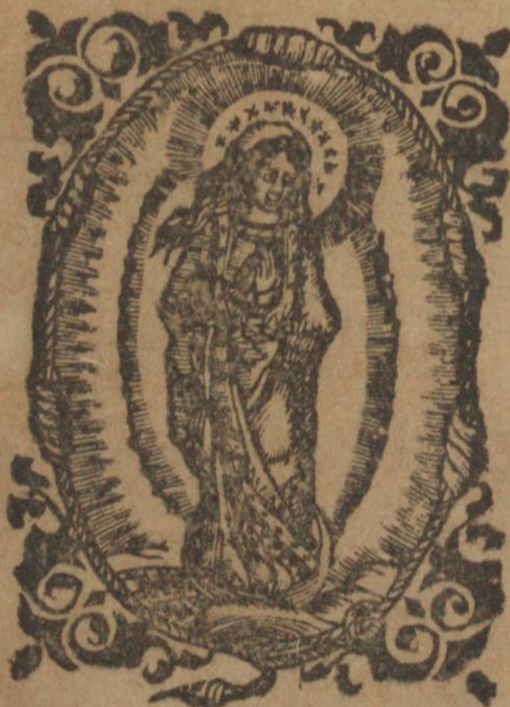

ORDE BREV, Y REGIMENT MOLT VTIL, Y PROFITOS PERA PRE-seruar, y Curar de Peste.

FET Y ORDENAT PER BERNAT
Mas, en Arts, y Medicina Doctor; natural de la Ciutat de Manresa.

Dirigit à Nostra Señora Sanctissima de la Font de la Salut.

Any 1625.

Ab Llicencia, y Priuilegi.

En Barcelona per Esteue Liberòs.

Comissio del senyor Don Frãcesch Terrè à Michael Torres Doctor en Arts, y Cathedratich en Sacra Theologia en la Vniuersitat de Barcelona.

YO Michael Torres Doctor en Arts y Santa Theologia, he vist y llegit per orde del Illustre senyor Don Francesch Terrè, Dega y Canonge dela Sancta Iglesia Cathedral de Barcelona, Official y Vicari General per lo Illustrissim y Excelentissim senyor Don Ioan Sentis Bisbe de dita Ciutat, y Virrey del Principat de Cataluña, vn llibre intitulat *Orde brev, y Regiment molt vtil y profitos pera preseruar y curar de Peste*, Compost per Bernat Mas, Doctor en Arts y Medicina: en lo qual ab dos Tractats doctissimament ensenya la preseruatio, y cura de la Pestilencial malaltia: y no he trobat en ell cosa alguna que repugne à nostra Sancta Fè Catholica, ni a bones pratiques y costums; antes be doctrina sana, y remeys molt bons pera la deffensa de vn tant mortal mal, y axi me apar se li deu donar llicencia per imprimir dit Llibre, per q̃ dell ne resultara gran

Llicencia.

vtilitat y profit pera tot lo poble, de casa vuy als 12. de Dezembre del Any 1624.

Lo Doctor
Miquel Torres.

Don Francis. Terrè
Uica. Gene.

Sala Rñs.

Aprobacio

Aprobacio de Bernat Berengueri en Medicina Doctor, y Cathedratich jubilat en Matematicas en la Vniuersitat de Barcelona.

AB molta atentio y cuydado he llegit, per comissio del molt Illustre senyor Don Frãcesch Terrè, Dega y Canonge de la Sancta Iglesia de la Seu de Barcelona, Official y Vicari General per lo Illustrissim y Excellentissim Senyor Don Ioan Sentis Bisbe de Barcelona, y Lloctinent del Rey nostre senyor en lo Principat de Catalunya, lo present Llibre intitulat, Orde breu y Regiment molt vtil y profitos, pera preseruar y curar de Peste, Compost per Bernat Mas en Arts y Medicina Doctor, y en ell no he vista cosa que puga redundar en dany de algu, ans be molta doctrina y treballs del Autor, y axi per ser molt profitos y vtil pera qualseuol estament de persones, y per veuer lo molt de be ne resultara a tota la Republica, dich, que se li pot y deu donar llicencia pera estamparlo. De casa als 24. de Nobembre del Any 1624.

Lo Doctor Bernat
Berengueri.

Censura

Censura del Doctor Ioan Francesch Rossell Cathedratich jubilat de la Vniuersitat de Barcelona.

PER comissio del Excellentissim Senyor Dō Ioan Sentis Bisbe de Barcelona, Lloctinent y Capita General de la Catholica y Real Magestat del Rey nostre Señor en lo Principat de Catalunya, he vist lo Llibre intitulat, *Orde breu, y regiment molt vtil y profitos pera preseruar, y curar de Peste*, que ha compost Bernat Mas Doctor en Arts y Medicina, natural de la Ciutat de Manresa, y som alegrat, de que en temps tan miserable los Ciutadans de Barcelona, tant los q̄ resten en ella, com los ques retiren (que vns y altros, en aquella occasio, estan priuats de personas expertes, com la experientia me ha ensenyat) tingan vna verdadera instructio de tot lo que hā de fer pera preseruar y curarse de tan mortifera malaltia, y de que los remeys y receptas estigan escritas en llengua vulgar y Catalana, que axi cessaran de podrir, y afligirse, los que volen saber mes del que conue. En asso resta dit y exagerat lo gran treball que ha pres lo Autor en allanar y facilitar esta doctrina, y per consegueēt, que se li pot y deu fer la merce del Priuilegi que suplica. Bar. Ian. 14. 1625.

Lo D. Io. Francesch Rossell.

PRI-

Priuilegi.

Lo Bisbe de Barcelona, Llocti-nent y Capita General.

ER quant per part de Bernat Mas Doctor en Medicina Ciutada de Barcelona nos es estat referit, que ha compost vn Llibre intitulat, *Orde Breu*, y *Regiment molt vtil y profitos pera preseruar y curar de Peste*, en lo qual ha tingut molts treballs de estudis y vigilies supplicantnos tingam a be concedirli Licencia pera fer imprimir aquell, ab prohibitio durant lo temps ben vist. E nos haguda relatio de persones doctes y eminẽts en la professio (als quals es estada remesa la censura y regonexensa de dit llibre) que es molt vtil y profitos pera preseruarse de tant mortifera malaltia, y axi digna de ser imprimida, hauem tingut a be concedirli, segons que ab tenor de la present de nostra certa scientia y real auctoritat concedim y atorgam Licentia facultat y permis, al dit Doctor Bernat Mas peraque liberament puga fer imprimir lo preintitulat llibre en les parts dela Prouincia ben vistes. Manant expressament a tots y qualseuol impressors, y altres persones de qual seuol grau ò, condicio sien, q̃ durant lo

temps de deu anys de la data infrascrita en auant comptadors no imprimescan ni vengan ni imprimir ni vendrer fassen lo dit llibre sens orde y llicentia del dit Doctor Mas, sots pena de perdrer los llibres que altramēt se trobaran imprimits, mollos y aparells de la impressio. E de sinch cents florins de or de Arago als reals cofrens applicadors, sots la qual pena diem y manam a tots y qualseuol officials y ministres de Iusticia axi reals com de Barós y maiors com menors que la present nostra licencia tinguen guarden y obseruen tenir guardar y obseruar facen y contra no vinguen en manera alguna si la gracia de sa Magestat. tenē chara y en la dita pena desijē no incorrer. Dat en Barcelona a xviij. de Ianer. 1625.

Lo Bisbe de Barcelona.

Vt. Sala Rñs.

Vt. Bru Rñs Thesau.

Michael Perez.

A NOS.

A NOSTRA SEÑORA SANCTISSIMA LA HVMIL VERGE Maria; Mare de Christo nostre be: lo Doctor Bernat Mas S.

Mperadora Diuina, y sacratissima Maria, ab la humilitat possible (dexãt apart rodeos de paraules) vos offeresch la present obra, pera que bax de vostre protectio, y amparo estigue llibre, y segura de tot perill, que acceptantla vos, de la manera acceptau totes les coses, que ab voluntat sensilla seus offerexë, es mes que

cert,

cert, que los remeys preseruatius per als vns, y los curatius per als altres aprofitaran, com a cosa de vostra ma, q̃ ya no es mia, y restarem axi tots ben medrats, alcansant lo que desÿjam, ells salut (prenent les medicines de vos Reyna gloriosissima, que sou la verdadera Font de la salut) y jo contento, y alegria per haueruos offert est treball, en seruici dels pobres, y necessitats, de qui vos tant vos dignau (particularment en aquesta malaltia) ser aduocada y Emperadora.

Vostre humil seruent.

Lo Doctor Bernat Mas.

AL LEC-

PROLECH AL LECTOR.

DE La manera que per als Thesalonicenses (discret Lector) es ordinari cada Any, segons escriu Amat Lusitano, tenir peste en principi de Ianer fins a la fi de Iuliol; en Constãtinopla desdel principi de Maig fins en Noembre, y en altres parts en certs y determinats terminis, particularmẽt en Francfort Ciutat de Alemanya de deu en deu Anys, com escriu Dauid Origano, y en algunas Ciutats de Frãça en altres certs terminis, per arribar lo Sol en estos temps en alguna Estela fixa de mala naturalesa, ò per ser lo naxement, de alguna delles, en lo Emisferi de aquelles Ciutats, q̃ es lo mes cert: axi mateix en nostra Espanya es casi tambe ordinari de cert en cert temps venir estes males influencies sobre alguna

Ciutat

Ciutat de aquella, conforme ab experiencies de moltissims anys podriem prouar, perque totes les pestes, que de dos cents anys a esta part auem obseruades, tant en Catalunya, Italia, Portugal, Castella, Arago, Valencia, com altres Prouincies, sempre son vingudes en cert termini de temps, en los quals ha precehit alguna mala constitucio dels Planetes, en los Signes que tenen particular domini sobre de les Prouincies, ò Ciutats, ahont venia la peste: les quals coses com sien certissimes, y les histories ne estiguen plenes no gastare temps en referirles aqui, baste que entengam que les Esteles, y Planetes son causes bastants, mediant la voluntat del Señor, pera causar semblant malaltia, conforme mes llargament prouarem en lo capitol de les causes de la peste, y que per conseguent se pot rastrear alguna cosa del tēps en que dites Esteles, ò Planetes poden causar estes males influencies en les terres subjectes als signes ahont elles se ajunten, ò eclipse lo Sol, ò Lluna: y com per als Astrolechs sia cert aquest principi, de la manera ho pot ser, y tingam clara notitia de que en

Catalunya sempre ha vinguda peste pre-
cehint alguna cosa de les q̃ causen aquella
en lo signe q̃ la domina,ò en los quadrats,
opposits, ò ascendents de alguna particu-
lar Ciutat;perço considerant que en lo pre
sent Any de 1624. segons escriuen los As-
trolechs se feu en 12. dies del mes de Agost
al punt del mig dia vna conjunctio,y ajũ-
tamẽt de les dos infortunes Mars,y Satur-
no en lo signe del Lleo , ahont tots los Pla
netes estauã, acceptat Iupiter, (que a serhi
ell corria perill no succehis lo que Guido
de Cauliaco en lo quint capitol del trac-
tat segon, doct. 2. de sa Cirurgia compta,
de vna peste en Auinyo lo Any 1348.)te-
mem per ser en aspecte quadrat del signe
que domina Catalunya , lo judici que de
dita conjunctio fan,que significa peste,per
que en totes les que auem tingudes ha pre
cehit sempre esta conjunctio,ò llur oppo-
sicio , placia à sa Diuina Magestat no sia
axi,que altres ne auem tingudes , que no
tenien tant poderoses causes com es la que
nos està amenazant , per que ab menos de
vn mes se feren dotse conjunctions de tots
los Planetes, ajuntantse vns ab altres , co-

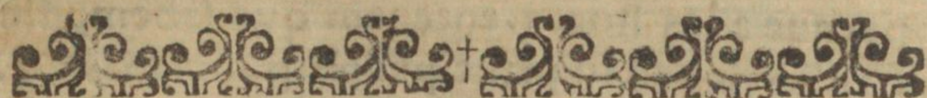
ſa que cauſa admiratio molt gran, y podẽ ab mes fonament que Leouitio dir, *Neſcio quo fato factũ ſit, vt tot cõiunctiones Planetarum, intra paucos dies accidant. Vnde non niſi grauiſsima, & calamitoſiſsima queque denuntiantur.* De hõt prenẽt occaſio, he vol gut antes de temps eſcriurer lo preſent llibre, no peraque ſerueſca de preſagi de vn tant gran, cruel y mortifero mal, ſino pera preuenir de remeys (que al fin pot ſucchehir) pera que ab ells pugan los homens preſeruar, y curarſe ſi ſera meneſter, que aqueſta malaltia per ſer tant comuna, y terrible, neceſsita de molts Metges, que à la ocaſio ſen troben pochs: y per que totom en general eſtiga aduertit, y puguen ſeruirſe de noſtres remeys, vſant de la llicencia de Hippocrates, Galeno, Ariſtoteles, Auicena, y altres, he determinat eſcriurer en noſtra natural, y materna llengua Catalana, pera que millor me entengan; que puix es eſtat permes y llicit a Hipocrates, Galeno, y Ariſtotil, ſent natural de la Grecia, eſcriurer en Grech; a Auicena de la Arabia, en Arabich; y a molts altres graues Doctors, tãt Flamenchs, Alemanys,

manys, Italians, Francesos, Portuguesos, com Castellans escriurer en ses propries, y ordinaries llēgues; be sens pot tābe permetrer als Catalans escriurer en Catala, y en nostre propri llenguatge, les coses particularmēt q̄ hā de seruir pera comū vtilitat de les gents, que mon intent no es altre, sino seruir y aprofitar a tots. Vale.

Los Doctors, dels quals hauem presos los remeys y doctrina del present Llibre, son los seguents.

Hippocrates.
Galeno.
Auicena.
Plinio.
Aristoteles.
Ptholomeo.
Albubater fill de Zacarie.
Bertrusio.
Ioan Crato.
M. Martino.
Horatio Guarguant.
Hieronym Cardano,
Amat Lusitano.
Francesch Valles.
Matheu de Grado.
Ioan Vigo.
Guido de Cauliaco.
Scola Salernitana.
Dionisio Fontanono.
Ioan Bap. Montano.
Ioan Herculano.
Guillem Rondolet.
Pere Foresto.
Hieronym Mercurial.
Pere Pau Pereda.
Dioscorides.
Palmario.
Leguna.
Leouitio.
Aetio.
Paracelso.
Onophre Bruguera.
Ioan Raphael Moix.
Francesch Tarrades.
Antoni Geralt.
Bernat Quexanes.
Dauid Origano.
Ambrosio Nuñes.
Llorens Romeu.
Duncano, Liddelio, Scot.

Lo Angelich D.S. Thomas de Aquino.

ORDE BREV Y REGIMENT MOLT VTIL Y PROFITOS PERA PRESERUAR, Y CURAR DE PESTE.

Compoſt per Bernat Mas en Arts, y Medicina Doctor, de la Ciutat de Manreſa.

PREFATIO.

DE induſtria, pera abreuiar la obra, y per importar poch à noſtre intẽt, he dexat, y dexo de tractar de la naturaleſa, y eſſencia de la peſte, de ſos ſenyals, differenties, generatio, y pronoſtich, contentantme ſolament en dir alguna coſa de les cauſes, per eſtar en elles poſada tota la preſeruatio, y cura de qualſeuol malaltia; *nam ignorata cauſa, ignoratur etiam effectus*, y per lo contrari de la perfecta cognitio de aquelles, tenim clara notitia deſos effectes;

perque a les hores entenem que ſabem, diu Ariſtoteles en lo principi dels poſteriors c. 2. y en lo proemi de la Methaphiſica, quãt alcã-ſam, y tenim perfecta conexéſa dels primers principis, y cauſes del que pretenem. Y axi dexant tot lo demunt dit perals Doctors qui llargament de la peſte han eſcrit (ſuppoſant que preuenim vna malaltia comuna, pernicioſa, maligne, mortal les demes vegades, ques engendra de vna mala, verinoſa, y empeſtiferada qualitat del ayre inſpirat, y corrumput, y que te cruels, y terribles accidents, y es peſte determinada) diuidim lo preſent llibre, y regiment en dos tractats, en lo primer dels quals tractarem de les cauſes, y donarem lo modo preſeruatiu tant general, com particular, y los remeys mes conuenients, y à propoſit; y en lo ſegon aportaré lo modo millor de tots pera curar la peſte, y ſos accidents, declarant algunes difficultats acerca dels remeys vniuerſals de dita malaltia, q̃ en perjudici molt gran dels malalts ſe acoſtuman fer. Aſſegurant en aſſo, que mon intent no es enſenyar als qui ſaben medicina (per que tot lo que direm no es mes de vn epilogo, y ſumma del q̃ de ſemblant malaltia han eſcrit, la flor dels Doctors de noſtra facultat) ſino que he volgut moſtrar als ignorants, y inexperts en Medicina, ço es als pageſos, muntanyeſos, y gent comuna, lo

modo

modo han de tenir en guardar ses persones en temporades de peste; y com se han de curar, à cas ques encontren della, que al si no tots en estes ocasions poden pendrer consells de metges: y axi pera que vns y altres tingan lo menester peral temps de la necessitat, donare als vns remeys preseruatius, y modo com auran de guardar la salut present, y aumentar aquella si volen, y als demes remeys curatius pera curarse a si, y als altres, que fortificats ab los preseruatius, y auxili del Senyor, podran ab seguretat exercitar vn acte de grã caritat, com sera curar, visitar, y aconsolar als miserables malalts, que cert es llastima molt gran veurer entre Christians tanta inhumanitat, y cruesa en temps de tanta necessitat, desemparant los fills als pares, los marits a les mullers, y los germans a les germanes, com si fossen vns infels, gent sens caritat, y amor, dexantse morir vn gran numero de gent sens remeys, medicines, y recapte; que pera mi tinc per cert, q̃ sols aço, y lo temor tenen de veurerse encontrats y desemparats de totom, es causa bastãt pera morirse molts, conforme se moririan de altre malaltia sens ser peste, com de modorra, tauardillo, costat, ò esquinencia, si totõ los desamparaua, y noy auia qui curas, de llur salut, remeys, y recapte.

Orde brêu pera

TRACTAT PRIMER de la preseruatio de la Peste.

De les causes sobrenaturals, naturals, proximes, y remotes de la Peste.

ER quant en la Medicina totes les demonstracions sien à posteriori, conforme diuhen los Llogichs, y per los effectes se coneguen las causes segons escriu Aristoteles en lo llibre primer dels poster. en lo capitol 10. es forços y necessari pera venir a alcansar la cumplida conexensa de les causes de la Peste, tenir primerament clara noticia del effecte, y saber qui es la Peste, de la qual en lo present tractat parlam.

Hippocrates en lo llibre primer de ratione victi. tex. 9. y Galeno en lo coment. 1. del primer llibre dels epid. diuidint totes les malalties en ses vniuersals especies, diuidexen aquelles en comunes y generals; y en particulars: les generals y comunes son, quant moltes persones estan malaltes de vnas matexas malalties,

lalties, en vn mateix temps,lloch, y Regio: y estes son en dos maneras,ò perque son comu nes,propries de certes, y determinades Prouincies, com son golls,y Porcellanes en Espanya, puagra en Napols, catarros en Genoua, destilations en Roma , y altres en altres Prouincies,y regions, y anomenanles en llati *morbi vernaculi publici, vel patrij* , ò per que son comunes a totes natiõs,Prouincies,y persones, y diuhense Epidemias vulgars,ò populars. Estas segons Galeno son en dos maneras; la vna es Epidemia absolutament,ço es sens malignitat, com son tauardillos,modorres,tercianes, y altres malalties,que tenen contagio (entenent que la contagio no es malignitat) y laltra Epidemia,es Epidemia perniciosa,y maligne, per ocasio de la mala qualitat y malignitat q̃ ab si aporta , matant la mayor part dels que encontra,y aquesta Epidemia,es propriament la Peste , y sols ella , y no altra malaltia està bax de aquesta differencia de Epidemia. A esta malaltia diu Galeno en lo 3. dels Epidemis , Epidemia publica, *ideo quod vnis ædibus nõ continetur; sed se ad alios propagat, pro vt inquiramenta in aere multiplicantur* , y a les demes anomena Epidemias populars priuades,perque en elles la putrefactio dels humors no es arribada al grau de la substantial corruptio necessaria pera la Peste, q̃ perço no acostumen mourerse

de vna Ciutat, ò lo mes de vna Prouincia, com ordinariament ſuccehex en los eſtius, particularment, quant corren algunes tertianes de mala eſpecie, o modorres, que les tindrem en Barcelona, y los vehins no les conexeran.

Lo altre genero de les malalties eran les particulars, anomenades Sparſas en Llati; y ſon aquelles que conuenen a vna perſona, y no a altre, y corrẽ differents en vn matex tẽps: les quals tambe ſon en dos maneres; per que ò ſon ſemblants perço que conuenen en alguna coſa; ò deſſemblants, perque ſon differents en vna, ò moltes coſes, les quals per no ſer à noſtre propoſit les dexam per altra ocaſio.

Del demunt dit ſe inferex la eſpecie de la Peſte, y la differentia ab ques differentia de totes les demes malalties; de manera que reſta ſabut, que la Peſte es vna malaltia Epidemia, publica, perniciosa y maligne, comuna a totes les nations, ſubjectes, edats, conditions, y complexions, ſens tenir reſpecte, ni corteſia à grans, xichs, richs, pobres, ni a grãs ſenyors, deſdel Rey al vaſſall, del ſeñor al eſclau, y del Papa al Sacriſta, puix a totom ygualment poſa ab gran apreto, y perill de ſes vides; per q̃ es ella vna febre mortal contraria a noſtra naraleſa toto genere, per raho de la verinoſa y praua qualitat que del ayre te rebuda, deuorant, y deſtruynt les Ciutats, Prouincies, y

Regnes,

Regnes,donant ab breus dies garrot a nostres amadas , y desitjades vides.

Hippocrates en lo llibre de Flatibus , parlant de les causes de les malalties vniuersals,y comunes, y de les particulars escriu , que totes elles tenen per causa lo ayre; les comunes com a causa primera,y principal , perque malalties comunes han de tenir forçosament causes comunes,conforme es lo ayre , qui es comu a totes les coses, y criatures del mon ; y les particulars tenen lo ayre com a causa menos principal , per que totes elles principalment naxen del mal regiment.

Per mal regiment entenen los Doctors lo mal orde y dieta que guarden los homens en les sis coses no naturals, com son ayre ; menjar y beurer, dormir,vellar,fer exercici, o estar ocios;euacuar,ò no euacuar;y les passions del animo, coleres , melancolies , tristors, temors, alegries,imaginations,y altres , perque totes elles,ò qualseuol vsades ab moderatio, y conforme direm abax, causan salut, y vsades ab desorde causan malalties.

De aquesta sententia de Hippocrates se inferex que la causa de la Peste es lo ayre , per ser ell causa comuna y principal de totes les malalties comunes : pero per veurer alguns Doctórs la generalitat de la causa , y considerant que no era possible que dit ayre pogues

causar tant differents effectes,com son les malalties comunes, que entre si son tant differents,digueren particularisant esta causa pera saluar la autoritat de Hippocrates, que lo ayre que causaua dites malalties era aquell que entraua dintre nostre cos, mediant la inspiratio, alterat empero,y mudat de sa natural cõplectio per alguna externa causa, ò de la mudansa del temps, ò altre causa inferior,ò superior.

Galeno considerant axi mateix que era impossible,que de vna matexa causa natural, y vniuoca poguessen procehir tãt differents effectes com son les Epidemies pernitioses, y Peste; y les no pernitioses,com tercianes, modorra,y altres,digue,que lo ayre que mediant la inspiratio causaua les Epidemies,era lo mudat y alterat en tota substancia,lo qual se pot alterar en dos maneres; ò segons ses qualitats manifestes;ò segons tota sa substantia:segons les qualitats manifestes se muda quant per alguna ocasio,y mudança del temps, ò per alguna conjunctio de Esteles de vna matexa naturalesa se torna calent,fret, humit, o sech, mes del que es de son natural, y esta mudança, ò alteratio en lo ayre es causa diu Galeno de les Epidemies no pernitioses: pero la mudãça del ayre en tota sa substancia,es causa de la Peste; perque ab ella se torne lo dit ayre totalment

talment contrari a nostra naturalesa,per raho de la mala qualitat,q̃ ab si reb. A questa mudãça en tota substantia se fa quant lo ayre pert aquella mixtura, y proportio, que naturalment tenia, y li era restada de la certa, y deguda proportio dels elements quel componen, y conseruen en sa propria substantia, y naturalesa; conforme diu Galeno en lo lib. 1. de vsu part. cap. 6. per que axi com de la mixtio dels quatre elements resulta en lo home vna quinta qualitat, y oculta pera nosaltres, perque naturalment no la podé restrear, per ser obra de Deu, y naturalesa, la qual qualitat de vn matex aliment fa carn, ossos, niruis, y altres differéts parts q̃ no les pot fer algun dels eleméts per si sol; com ho escriu Galeno en lo lib. 1. de temp. c. 11. axi mateix de la cópositio del ayre resulta en ell vna certa qualitat, tambe oculta pera nosaltres, a la qual anomena Galeno tota substantia, la qual perduda, ò mudada per qualseuol ocasio, resta lo ayre alterat, y mudat en tota sa substantia, que es lo mateix q̃ restar lo home mort apres de destruyt, y perdut son temperament; y de aquesta manera mudat lo ayre, es causa particular, proxima, immediada, y ordinaria de la Peste, segons Hippocrates, Galeno, y tots los Doctors, y es axi la veritat: pero qual sia la causa principal, que altera, y muda lo ayre de aquesta manera,

eſtà en dupte entre los Doctors; y ſon varies les opinions.

Galeno, y tots los demes Doctors diuhen, que lo ayre ſe altera, y muda en mala y contraria qualitat, y en tota ſubſtancia, per ocaſio de alguna de quatre principals cauſes. La primera per multitut, y abundãcia de coſſos morts, y no enterrats. La ſegona per aygues corrompudes, y detingudes en eſtanys, baſſes, clauagueres, pous, y altres llochs, a les quals ajuntan blats podrits en ſitges, y vapors exits de la terra per ocaſio de algun terratremol. La tercera per la mudança del temps en calor, y ſequedat, y dirien millor en calor, y humitat, per ſer la humitat principi de podridura, y corruptio: perque *omnis putredo*, diu Galeno en lo 3. dels Epidemis en la part. 5. comentari 1. *ex materia gignitur humida*, y en lo 3. de comp. med. per genera cap. 5. eſcriu, *Quod omnia quæ putrefiunt ab humiditate, & caliditate, id patiuntur*. La quarta cauſa de la mudança del ayre, volen que ſian los aliments dolents, y no vſats; perque de les dos primeres poden alçarſe vapors mals, y corruptes, que meſclats ab lo ayre lo mudaran en tota ſa ſubſtantia; de la tercera ſe alterara la propria qualitat del dit ayre, y podra mudarſe en contraria qualitat; y de la quarta alterarſe han los humors, ò gaſtarſe han, que es lo mes que poden fer: que

lo ayre no se yo com se puga alterar de les coses que entren dins nostre cos, sino es que digam, q̃ causaran malalties, engendrant dolents humors, y q̃ aquestes ab la cõtinuatio vindrã a adquirir, y pẽdrer vna mala qualitat, la qual comunicada al ayre ab la transpiratio lo mudaran, y alteraran en tota sa substantia: pero esta causa es molt remota, y mediada, y sols conclou, q̃ los mals aliments son causa de les Epidemies vulgars, y ordinaries, com son les malalties q̃ ordinariamẽt tenim, tertianas, modorras, y qualseuol altra manera de malaltia.

Ni menos los vapors de les dos primeres causes poden ser causa de que lo ayre se mude en sa substãtia, per q̃ ells comunicats al dit ayre, cõ sia de son natural raro y tenue, se resolẽ y escampan per ell ab molta facilitat, y jũtamẽt sen aportã ab si la mala qualitat teniẽ; per q̃ en lo ayre, no resta ni pot restar impressio, ni qualitat alguna del agẽt, absent q̃ sia, cõforme clarament se veu ab lo Sol quel illumina, q̃ absent, y post q̃ es, no resta en ell rastre de claror. Quant mes, q̃ si dits vapors fossen causa de Peste, seguirsehia q̃ totes lespestes seriẽ vniuersals per tota aquella zona, y part de terra q̃ volta lo mõ per hont passariẽ dits vapors, perq̃ cõ se moguẽ al mouimẽt del ayre, yaq̃st en espay de 24. hores al mouimẽt delprimer moble dona volta per tot lo mon, perço

forço-

forçosamẽt inficionarien à totes aquelles Prouincies, y terres per ahont passarian mesclats ab lo ayre; y quant aço no fos de aquesta manera bastaria lo mouiment te lo dit ayre dels continuos vents quel combatẽ pera empestiferar gran part de la terra.

Que dites causes no sian sufficiẽts pera causar peste, ni alterar y mudar lo ayre en sa propria substantia, sino dispositions quel disponen, y preparan à facilmẽt alterarse de la causa principal que te poder, y força pera ferho; clarament consta del que la experiẽtia nos ensenya; per que no en totes les parts, que restan molts cossos morts, com es en guerras se seguex peste, ni menos per aygues detingudes, y corrompudes, ni altres de aquest compas, que si axi fos molt ordinariament tindriẽ Peste en Barcelona, y en altres Ciutats de Catalunya, que quãt no fora sino lo mal olor de les immundicies que mudan en los primers dies de la Quaresma, en esta ciutat, y de algunes clauegueras, bastarian a inficionar, y corrompre lo ayre. Lo temps mudat en calor, sequedat y humitat tampoc es causa bastant de peste; puix molts anys tenim semblants constitutions, y pochs Peste, que sols seguexen à estes dipositions malalties ordinaries, contagiosas, ni mes ni menos, que als alimẽts mals, y gastats: conforme escriu Duncano Liddelio

Doctor

Doctor modernissim de Escotia. *Ex prauis enim alimentis per se primo pestis non oritur, sed febris pestilens priuata; ex accidente, quia corpora ad pestem suscipiendam disponunt, causæ Pestes dici solent. Praua etenim victus ratio magis præparatoria est, & corpora proprie disponit ad pestem facile suscipiendam. Nam præter morbosum corporis apparatum in peste, requiritur peculiare inquiramentum, quo Aer affectus eius mali principium præstet, corpori quæ disposito cõmunicet. &c.* De manera que les dites causes no son ni podẽ ser causas de peste, ni tal entẽgue dir Galeno, sino q̃ son causes disposants, y disposicions proximes pera alterar, y mudarse ab facilitat lo dit ayre.

Auicena en la fen. 4. del 1. en lo capitol segon del quart tractat de ses obres, cercant, y considerant ab mes cuydado les causes de la Peste digue, que eren en dos maneres; vnes inferiors, y proximes; y altres superiors, y remotes. Les inferiors son les demunt dites de Galeno, y les superiors son diu ell certes formes, y figures en les quals los Cels, y Esteles causan los effectes que no se saben, com son les pestes. Per formes, y figures entenen tots los Doctors, los aspectes dels Planetes, y varias disposicions tenen entre si, ço es Eclipsis de Sol, y Lluna, conjunctions, oposicions, Cometes, y altres apariencias en lo ayre; totes les quals coses son les causes proprias, y prin

cipals

cipals de la Peste, com les inferiors solament puguen causar les demes malalties ordinaries.

Que les Esteles y Planetes pugan causar estes coses en los homens, es sentencia comuna, y rebuda de tots los Philosofs, Metges, y Theolechs, per que afirman que lo Sol, Lluna, y demes Esteles concorren com à causes superiors, y principals en totes les generations, corruptions, alterations, y mudanças, que naturalment se fan en la terra, que perço fonch necessari digue Aristoteles en lo llibre primer dels Meteoros capitol segon, que aquest mon inferior, y subllunar, estigues contiguo al superior; pera q̃ axi millor se pogues regir y gouernar, y les influencies poguessen baxar a alterar nostres cossos. La veritat de aquesta sententia, y propositio se experimenta cadal dia en les mudançes, que lo Sol, Lluna, y Esteles causen en la terra, segons la varietat de aspectes que entre si tenen, causant tantes alterations en los homẽs, animals, arbres, plantes, y mudances en lo ayre de calor, fredor, sequedat, pluges, neu, pedra, trons, vents, nuuols, serenitats, y altres borrascas en mar, y terra; y finalment ells diuidexen los dies de les nits, y vn temps de altre entre any; totes les quals coses testifican lo poder, y superioritat que dites causes tenen en les coses inferiors.

riors. Esta sentencia es de Aristoteles en lo llibre de Ortu & interitu, y en lo llibre dels Meteoros, de Hippocrates en lo primer dels Pronostichs, y de Galeno en lo tercer de diebus decretorijs, de Sanct Thomas en lo segō de generatione, y en lo 3. contra gent. cap. 86. y 92. y en la primera part quæstio 115. arti.4. y de tots los demes Doctors.

Contra esta veritat ab infinides experiencies aueriguada, y autorisada de tots los Doctors, que en Medicina han escrit de la Peste, y en Philosophia de coses naturals; vanament han imaginat alguns Doctors, en nostra facultat doctissims, que eran quimeres vanes, y pēsaments somniats dels Astrolechs, pensar que les Esteles y Planetas erā ni poguessen ser causes superiors naturals de la Peste, escriuint que era fabricar cases de fum en lo Cel sobre fonaments de ayre, no aduertint dits Doctors que desde Hippocrates, fins al dia present, tant los ignorants com los sauis, vnanimes y conformes confessen, y han confessat (lo que no poden negar) que les dites causes superiors son moltissimes de vegades bastants (volentho axi la magestat de Deu omnipotent) pera causar Peste en los homens, y animals, y que imaginar lo contrari es molt gran temeritat, per no dir ignorancia, succehintlos als tals (que son molts en nostres temps)

lo

lo que la Raboſa en les Faules de Iſop, que no podent alcançar los rayms per eſtar en arbres grans digue, que eran verts, y dolents pera ſon ventrell y guſt.

Pero perque millor ſe entengue lo que anam prouant es de ſaber, que les dites cauſes ſuperiors, y Eſteles, poden alterar lo ayre, y noſtres coſſos; ò ab qualitats manifeſtes de calor, fredor, ſequedat, y humitat; ò ab qualitats ocultes, que no ſe ſaben, cauſant ab elles ſegons opinio dels Aſtrolechs, honres, proſperitats, ignominies, treballs, y altres ſemblants. A eſtes qualitats ocultes anomenen influencies, ò influxos per no ſaberlos trobar altre nom, ni lo modo ab que cauſan dits effectes: perque de la manera que de la mixtio dels quatre elements nax vna quinta qualitat oculta, y temperament en los animals, que te differents actions que los elements; axi matex de la mixtura de les qualitats de la Eſtela nax vna diſtincta qualitat oculta, anomenada influencia, ò influxo, com eſtà dit: y axi com en la terra de la mixtura de les quatre qualitats nax vna qualitat en lo arcenit, Eſcorpi, y altres cõtraria totalment a noſtra naturaleſa; de la matexa manera en los coſſos ſuperiors nax eſta mala qualitat de la Peſte, contraria a noſtres vides, y anomenes influencia mala, y deſgraciada, a diſtinctio de les influencies bones; per q̃

axi

axi com de la ygual, y deguda mixtura dels elements en lo home nax vn temperament ygual conseruador de la vida, ni mes ni menos se troban influencies en los cels, que donan salut, y conseruen la vida, encara ques cõpongan de contraries qualitats: perque si lart en la Triaga de molts animals ponçonyosos, y verinosos ha feta vna composicio que dona salut, y cura malalties mortals, millor, y ab modo mes efficas ho pot fer naturalesa.

Y a be que esta opinio sia molt prouable de que la influencia sia la qualitat tercera, que resulta de la mixtura de les dos, que componen la Estela, tota via per influentia entench yo, no la dita qualitat tercera resultant de les de la Estela, sino la qualitat, que nax en lo ayre de la mixtura, en lo encontre de les virtuts, y raig dels Planetes mediant los aspectes, que entre si tenen, mesclantse a les hores les qualitats de vns y altres, y esta es la raho, perque quant se ajuntan les virtuts de dos Planetes, la hu bo, y lo altre mal, nax vna influencia mixta, y quant tots son mals, es mala la influencia, y per lo contrari bona quant los Planetes son bons: perque a no ser de aquesta manera com dites Esteles continuament influescan mediãt la demunt dita influencia, (que per ser qualitat propria en quart modo, nos pot separar de aquelles) sempre, y continuament influy-

rien mal, y causarien Peste, trobant en lo ayre la disposicio necessaria pera rebrer tal influēcia; ò sempre y quāt se ajuntariē los Planetes q̄ causan Peste, ò se eclipsaria lo Sol, y Lluna en los signes q̄ significan lo matex effecte: per q̄ los agents naturals necessariament obren, y causan sos effectes en la materia disposta, sino son impedits, ò Deu no determine altra cosa; pero cō moltissimes de vegades se succehescā en los cels les constitutions, y constellations que causan peste, y les disposicions necessaries pera ella, sien en lo ayre, y no vinga en effecte; auem forçosamēt de judicar y creurer, ò que Deu ha suspes en aquella ocasio lo concurs, y lleuada la virtut a les Esteles, o que les virtuts y raigs de aquelles no se son mesclades ab aquella deguda proportio, peraque de la tal mixtura resultas la influencia; de la manera que no sempre, que lo Sol, y Lluna se ajuntan, ò estan en oposicio se fa eclipsi, que moltes obres empren naturalesa, que no alcansa de elles lo fi, com mes llargament escriurem en lo Iardi de les quatre Mathematicas, que ab lo fauor del Senyor se imprimira prest.

Que les Esteles mediant aquestes influencies sien solament causas primeras y principals de la Peste, la experientia ho demonstra; per que nunca se ha engendrada Peste, segons

referexen

referexen les historics, y consta en los llibres dels Astrolechs, que no haye precehit algun ajuntament, oppositio, ò aspecte dels Planetes, ô Cometa en lo ayre, del qual pogues naxer la qualitat oculta, y influencia pera alterar y mudar lo ayre, y causar aquella. Aquesta veritat se proua euidẽtment del judici fan los Astrolechs anticipat a la Peste; per que escriuhen, (y no erran los qui saben Astrologia) que lo eclipsi total del Sol en Geminis als onse dies de Iuny a les sinc hores de la tarda del Any 1630. per exemple, causara grãs, y terribles effectes; ò que la conjunctio de Saturno, y Mars en signes humans, que succehira tal any, significa peste, y que los effectes de aquestes causas comensaran en tal temps, y duraran tants mesos quants tardarã a perdrer la força y virtut les influencies que de aquells aspectes naxen, lo que judican ells segons los graus y minutes dels ajuntaments dels Planetes; les quals coses no podrien judicar sino fossen effectes, de dites influencies, y estes no tinguessen son origen, principi, y ser dels ajuntaments, opposicions, y aspectes de aquells, los quals seruexen als dits Astrolechs de norte, y guia pera totes les mudanças naturals, pera tenir medits y regulats los passos y mouiments de tots los Cels, y Esteles.

Quant mes, que euidentment se veu en les matexes pestes, perque a ser lo ayre alterat, de les causes de Galeno, la causa principal de la Peste, ben cert està, que sent ell necessari y comu a tota vna Prouincia, (per que es comu a tothom) o particularisantho mes a tota vna Ciutat, forçosamẽt tindrien de empestiferarse tots los de aquella Prouincia ò Ciutat, per la proxima disposicio y analogia tenẽ tots pera la Peste, conforme mes bax direm; pero veuse lo contrari restant en vna Prouincia moltes Ciutats, y en la Ciutat molts carrers, cases, y persones sens empestiferarse, per raho de que la influencia nols toca, per no estar subiectes al domini dels Planetes y signes que causan la dita pestilencial influencia, ò per trobarse fora del lloch particular, al temps que la tal influencia auia de influyr en aquell son effecte; per que estes influencies no son comunes a tot lo ayre, ni a tots los homens, ni influexen a totes hores, ni en tot lloch, sino en certes persones, en cert temps, y en certs llochs, com se podria prouar ab demonstracions euidentissimes si nostre intent fos prouar de proposit aquesta veritat.

Finalment si la Peste tingues per causa lo ayre alterat y mudat per alguna causa de Galeno, y no fos la influẽcia dels cels, seria cosa forçosa, que totes les pestes fossen comunes,

y ygual;

y ygualment se encontrassen y morissen, en temps de peste de totes les espeties dels animals: per que tots ygualment se seruexen del ayre corrupte y mal, pero la experiencia nos ensenya lo contrari, que la Peste dels homēs no mata als bous, ouelles, gossos, ocells, ni altres animals, ni la de aquestos se acomana als homens, antes be quant los vns moren de Peste los altres tenen salut, per que no tots estam bax del domini de vns matexos Planetes, signes, ymatges, figures y formes de Esteles, conforme digue Ptholomeo en la 9. Paraula del llibre de ses cent paraules. *Vultus enim huius sæculi, subiecti sunt vultibus cœli*, que los Lleōs estan subiectes al signe de Leo, les ouelles al de Aries, los bous al de Tauro, los gossos al Procyon ò Canicula, los ocells a sa particular ymatge, axi com los homens a les ymatges humanes, de Geminis, Virgo, Aquario, Casiopea, Hercules, Andromeda y altres, que figures hi ha en los cels, que corresponen y tenē semblança a totes les coses de la terra, axi animades com inanimades: y esta es la principal causa, per q̄ la cōjunctio de Mars, Saturno y Iupiter en signes humans causa peste en los homens, en signes brutals en los animals, com en Aries als moltōs, en Tauro als bous, en Leo als Lleons, y axi en los demes signes y ymatges: y lo q̄ de mayor cōsideratio es, q̄ quant dita cō-

junctio se fa en signes que dominen arbres y plantes, se seguex en dites coses gran dany, y mortaldat. De aquesta sentencia son, Procol en lo de Eclip. Virgili en lo lib.3.geor. y la cõfirmã lo D. Pere Fõt, y illustre D. Gabriel Antoni Bosser, hõra y lustre desta nostra Vniuersitat y facultat de Medicina en lo coment. del c. 6. del 1. lib. de diff. feb. de Gal. ahont escriuhen q̃ la Peste dels ocells es molt differẽt de la dels homens, y animals quadrupedos, perço que la qualitat del ayre que es mala perals vns, nou es perals altres, *siquidem corpus a corpore differt, & non eadem, omni animantium generi conferunt, aut commoda sunt; sed alia, alijs sunt magis conuenientia* diu Hipp. en lo lib. de flat. de la manera q̃ experimentam, q̃ lo q̃ es aliment pera certa especie de animals, es veri, y metzines perals altres.

Y si encara preguntã cõ les Esteles sent causes vniuersals podé causar Peste, ò altres malalties en aquesta particular Prouincia, ò Ciutat, y no en altra. *Nam corpora superiora vniuersali quadam, & indefinita ratione agunt in hæc inferiora: non autẽ particulari.* Responch dexant a part la resposta dels Astrolechs, q̃ es efficacissima, q̃ la causa de aquesta particularitat es la disposicio, q̃ la influẽcia troba mes en lo ayre circũstant de aquesta Ciutat, ò Prouincia, q̃ en altre part: y axi matex lo ayre alteratper lo influxo celeste

celeste, trobant mayor disposicio en los humors dels Catalãs, q̃ dels Castellans, inficiona nostres cossos, Prouincia, y Ciutat, y dexa los demes; sino es q̃ de vn lloch sia aportada en altre, perq̃ cõ ella sia tãt maligne, y tinga tãt grã y mala cõtagio, no dexa de apegarse ab qualseuol subjecte, cõforme dirẽ abax: y esta Peste, q̃ es aportada de altre lloch no te per causa la influencia, sino aquella persona qui la ha aportada; q̃ quant escriuim, q̃ la Peste te per causa la influencia dels cels, entenemho de la Peste, q̃ per si sola comensa en alguna part del mon, y no es vinguda de parts estranyes.

Pero la mayor disposicio en les particulars persones (que en les Prouincies y Ciutats, nax del domini del signe ahõt se fa lo Eclipsi, Cometa, ò altre aspecte) es segons ma opinio la Analogia dels atomos, (seminari de la Peste) y nostres cossos: perq̃ es tãta la afinitat, y semblãça, q̃ tenẽ vns ab altres, q̃ ha obligat a persones doctissimes, cõ erã Democrites, Leusipio, y Empedocles grans Philosofs, a q̃ diguessen q̃ nostres cossos estauan cõposts, y tenian principi de dits atomos; de hont, vehent q̃ ab tãta facilitat se encõtran de la Peste tots estats de persones, xichs, y grans, jouens, vells, sans y malalts, homens, y dones, y tots aquells que no tenen disposicio alguna pera encontrarse, hauem forçosament de judicar, que la causa

de aço es la ſemblança que tenen noſtres coſſos ab los dits atomos, per q̃ la millor diſpoſitio pera vnir, y ajũtarſe dos coſes es la ſemblanſa de naturaleſes. *Nam omne ſimile*, diu lo Philoſof, *naturaliter attrahit ad ſe aliud ſimile*, de la manera que la caramida al ferro, y naturalmẽt no poden fer altra coſa ſino ajuntarſe, no tenint impediment algu.

Eſta familiaritat de noſtra naturaleſa, y dels atomos, y lo venir ells meſclats ab lo ayre de qui tenim forçoſa neceſsitat, pera a contemperar lo calor gran de noſtre cor, es cauſa de que ab tanta facilitat ſe encontren les perſonas vnes y altres, y ſens altra diſpoſicio.

Aqueſtos atomos, que ſon vns coſſos petits imperceptibles, y caſi inuiſibles, que ſols ſe veuhen en vn raig del Sol quant entra en algun apoſento, ſon los que aportan la contagio dela Peſte de hu en altre cos, y lloch; y perço ſon anomenats ſeminari a ſemblança de la llauor, per que ab ſa qualitat maligne y empeſtiferada comunicada al ayre, multiplica en tant gran exces com la experiencia demonſtra a manera de vna mala llauor: per que de altra manera la cõtagio no podria anar ni ſer aportada de vn lloch a altre, perço que lo ayre no pot pudrirſe, ni perdrer ſa propria naturaleſa y ſubſtancia, que a fer lo contrari ſen ſeguirien mil inconuenients: y axi com lo dit ayre

no

no puga corróperse, y los dits atomos per ser cossos mixtos estiguen subjectes a la corruptio, se corrópé y podrexé, y seruintlos lo ayre de medi son entrats dins de nosaltres mediant la respiratio, y aportats de vn lloch en altre, comunicant sa mala qualitat a nostres cossos, y cor.

Seguexse donchs del demunt dit, que la causa primera, y principal de la Peste, parlant de causes naturals, es certa y determinada constellatio de Esteles, Planetas, o algun Cometa, los quals tots junts, o algu de aquells mediãt ses influencies alteran y muden lo ayre en sa substancia, segons les disposicions que en ell troban, pudrint y corrompent los atomos, q̃ per dit ayre vã, y axi inspirats dins nostre cos inficionen los humors, y cor, ab la matexa cótagio y corruptio, que ells tenen, de tal manera, que lo ayre, en quant es element pur, sols seruex de medi ab que los Planetas, mediant ses influencies, causan en nosaltres vn tant grã mal, y les demes causes de Galeno, y altres Doctors, dites causes inferiors, sols seruexen de disposicions al ayre, tornant lo mes humit del queu es de son natural, per que pugué los dits atomos corróprer, y pudrirse ab mayor facilitat.

Pero per que algu no entenga quant parlam de causa primera, y principal, que volem

donar tot lo poder, virtut, y força als cossos ſuperiors, y Planetes, pera cauſar la peſte en la terra diem, que per cauſa ſuperior y principal ſols entenem los cels, en quãt cauſes naturals; perque cert està, que la volũtat diuina es primera cauſa, y cauſa de totes les cauſes, la qual abſolutament fa quant vol ſens dependencia de algu, per que es infinidament omnipotent, y quant li apar per caſtigar noſtres peccats ſens ajuntar Eſteles ni Planetes, ni ſeruirſe de altres medis y diſpoſicions, ſolament ab lo ſeu omnipotẽt voler, nos enuia aqueſt mal, conforme ſe llig en la ſagrada Eſcriptura en lo llibre dels Reys, que pera caſtigar lo peccat del Real Profeta, enuià peſte en ſon exercit, y Regne, y li mata ſetanta milia perſones; y lo matex feu en altres ocaſions ſegons eſcriuhen los Profetas.

DE LA

DE LA PRESERVAtio vniuersal, y comuna de la Peste, Capitol 2.

Be que del demunt dit aparegue ser impossible la preseruatio de la peste, per estar ella posada en lo lleuar la causa de aquella, y sia impossible fugir y euitar les causes superiors naturals y sos influxos, per no estar en nostra ma, ni puga industria humana, fer q̃ paren los mouiments dels ceis, pera q̃ no vinguen los Planetes a fer los aspectes, que son causa de les pestilencials influencies; tota via es cosa facil, y no te la difficultat pensan, perq̃ lleuades les disposiciõs y ocasions en nostres humors, y en lo ayre, que poden disposarlos a rebrer facilmẽt la contagio, ò mala influẽcia (ques fara lleuant les causes dites inferiors) sera lleuar la causa de la Peste, ò alomenos impossibilitar les Esteles, pera que no puguen imprimir tant facilment ses influencies en lo ayre y nostres cossos, que la resistencia del pacient, los impediments, y lo no trobar disposicio lo agent, son causes bastants pera que no fasse mellè, ni effectue son effecte per poderos que sia, que lo foch en llenya verda,

y humida,

y humida, mayor treball tindra de encẽdrer-ſe que no en ſeca, y lo Sol ab mayor facilitat fondra la cera que no lo plom: y axi pera podernos guardar de vn tant gran mal, lleuarem totes les ocaſions, que poden diſpondrer lo ayre, y noſtres humors, a facilment gaſtar y alterarſe, armant y fortificant lo cor contra tãt poderos enemich, que perço ha creada Deu omnipotent la Medicina, y nos deu tenir en poch cõforme diu lo ſaui: per hõt pera lleuar les diſpoſicions en lo ayre, y de noſtres coſſos, y pera reforçar y corroborar lo cor contra la mala y mortifera influencia procuraran guardar los auiſos ſeguẽts, que de aqueſta manera, y ab lo fauor del Señor alcanſarem lo fi que tots deſitjam.

Primerament procuraran, que lo ayre en que eſtan ſia pur, net, y purgat de tota corruptio, ſuperfluytat, y mala qualitat. Segonament, que lo cos eſtiga limpio, y purgat de tota crueſa, y exces de mal humor. Tercerament que lo cor eſtiga fortificat, y preuingut ab medicines preſeruatiues, y cordials pera contra ſon enemich lo ayre empeſtiferat. Quartamẽt que fugen y lleuen totes les ocaſions de podridura y corruptio en los humors del cos. Y vltimament que no donen lloch a triſteſes, melancolies, temors, ni altres paſsions de animo.

Pero

Pero com sia cosa justa preferir sempre lo be comu, al particular, mostrarem primerament com, y de que manera podran los pares de la Republica posar en executio los demũt dits auisos; que apres donarem orde, dieta, y forma als pares de familia, y persones particulars pera millor guardar la salut, y vida, procurant ab la breuedat posible tractar de vna cosa, y altre.

Y per quant la Peste a demes de les causes superiors, y disposicions demuut dites, pot tenirprincipi, y origen de la pura, y mera voluntat del Senyor, castigant ab ella nostres culpes, y peccats; tenim, y tenen obligacio los Superiors, y Pares de la Republica, acudir a vnes causes y altres, pera que millor puguen remediar lo dany; y axi pera mes acertar (tenint certitut, q̃ ab nostres peccats hauem ocasionada, y irritada la Diuina clementia, pera q̃ ab aquest flagell, y malaltia castigue, y refrene nostres llibertats, y insolenties) procurarã ab la diligentia possible remediar los vicis de la Republica, castigant seuerament los peccats publichs, y offenses del Senyor (que estos lo irritan en gran manera) aplacant sa justa justitia, è ira, ab exercicis espirituals, y obres de caritat; posant per intercessora y medianera la serenissima Reyna dels Angels, mare de misericordia, y aduocada nostra; prenent juntament

tament per aduocats los patrons, y Angel Custodi de la Republica, y los gloriosos, y benauenturats martyrs Sant Sebastia, Roch, Cosme, y Damia, llustre y corona de nostra facultat de Medicina; pera que ells ab sa felice intercessio alcansen del Senyor la misericordia de nostres peccats, y la verdadera guarda, y preseruatio de nostra Ciutat: per que si ell no guarda aquella, poch aprofitaran les guardes, que estan vellant en sa deffensa, conforme diu lo Real Profeta en lo Psal. 126. *Nisi dominus custodierit Ciuitatem: frustra vigilat qui custodit eam*, que fentho de aquesta manera, y lleuant la causa de la indignatio de la diuina justitia, sera possible cessara lo effecte, y la magestat de Deu nostre Senyor se apiadara de nosaltres los peccadors.

Remediada de aquesta manera la dispositio, y lleuada la ocasio de la indignatio y irritatio de la Diuina justitia, procuraran purificar, purgar, y netejar lo ayre de la corruptio, y putrefactio que tindra per raho de alguna de les demunt dites causes, y axi los Pares de la Republica ab molt gran, y particular cuydado se certificaran dels Doctors qui presents tindran, si la Peste es engendrada en la matexa Regio ò Prouincia, per ocasio de les causes inferiors dalt mentionades, (que

son

on les disposants lo ayre, a facilment rebrer
es influencies de les superiors) ò si es esta-
a aportada de Regions, ò terres estranyes
n parts, y terres ahont lo ayre no patex vici
gu, ni exces en alguna contraria y mala qua-
tat: per q̃ en tal cas, quant lo ayre de nostra
rouincia y Ciutat, guarda sa propia naturale
, y degut temperament no necessita rectifi-
ar, ni purgarse, ni altra cosa, mes de q̃ los Pa-
es de la Republica ab molt grã diligẽtia, pru
entia y cuydado procuren enterar y certifi-
arse ab les veres possibles, cõ y de q̃ manera
s estada aportada en nostra terra, de hõt, y en
part de la Prouincia està, pera q̃ axi millor
uguen remediar vna cosa y altra, perq̃ si està
a en nostres terres se remediara de la mane-
a dirẽ mes auall: pero si encara està en terres
lunyes y estranyes, y tenen certitut del lloch
mpestiferat, procuraran en esta ocasio lleuar
encontinent lo tracte y comers de les per-
sones, y altres coses, que de aquelles par-
tides venen, tenint guardas per los camins, y
portals, q̃ molt rigurosament examinen tots
los forasters, y peregrins, que en aço està po-
sat lo resto, y gran part de aquesta preserua-
tio.

Y particularmẽt en esta ocasio se ha de te-
nir molt gran vigilãcia en les Ciutats y Viles,
q̃ son ports de mar, y per tota la marina, puix

tenim entes que encara no cessa esta cruel malaltia de atormentar als miseros Ciciliãs, que ha molt quels atormenta, antes be va salpicãt gran part de aquella Isla: y moltes vegades à la despedida ab facilitat se passa al veynat, que sent lo cami per mar està mes prop de nosaltres del que pensam, y corre perill molt gran en lo estiu, si Deu nostre Senyor no la remedia antes.

Si empero la dita peste tindra lo principi, y se sera engendrada en la matexa Regio, ò Prouincia, y lo ayre estara infecte, y corrupte, tant per aquest respecte, com tambe per estar ya comunicat lo contagi, y seminari de altre part a nostra terra, o Ciutat; a les hores es necessari remediar ab molta prestesa, y lleuar la causa de la infectio, y corruptio; pera que axi cesse, y pare vn tant mal effecte. Y com tota la preseruatio de la peste, o alomenos lo essencial della, estiga posada en la rectificatio, purificatio, y exsicatio del ayre corrupte y podrit, qui es causa vniuersal, proxima, y inmediada de dit mal, procuraran purgar, y corregir aquell ab lo medi mes efficas de tots, pera remediar sembiants danys qui es lo foch: y axi en estes ocasions faran encendrer grans fochs per lo derredor, plaças, y carrers de la Ciutat, de aquelles coses, que ab proprietat marauellosa resistexen ala empes-

tiferada

tiferada qualitat del ayre; conforme son totes aquelles que tenen lo foch clar, ardent, y oloros, con son Pi, Llorer, Oliuera, Arbos, Ginebre, Alsina, Rourer, Ciprer, Murtra, Sauina, Garbons, Boix, Taronger, Romani, Fatigola, Espigol, Saluia, Donzell, Tomani, Broyda, y altres arbres, y plantes semblants; que fentho de aquesta manera cumpliran los Pares de la Republica ab lo primer auis, y tindran en grã manera net, y purgat lo ayre del exces de la gran humitat, causa de la putrefactio, y corruptio del seminari de la Peste.

Peral segon auis procuraran los Pares de la Republica en que la Ciutat estiga neta, limpia, y purgada de tota superfluytat, ço es de coses corruptes, de mal olor, y altres coses indecents, y gastades: y perço sera be, que en temps calorosos, y quant la salut es inconstãt tingan cuydado de que los carrers, y plaçes estiguen netes de coses podrides, y corrumpudes, no permetent que tantes besties mortes se detingan per los carrers, de la manera se vsa en Barcelona, que aparex mal, (y es contra la salut) veurer tant gran descuyt en vna Ciutat tant ben regida, y gouernada, axi matex deuhen vedar en estos temps, lo escurar clauagueres, pous de aygues pudrides, mudar famers, traurer basses, amerar canems, y tenir cuyros dins la Ciutat, ni blãqueries si es pos-

 sible.

ſible. Les aygues detingudes en baſſes, pantanos, eſtanys, y foſſos de la Ciutat ſon maliſsimes, y es be donarlos auiament, ò reblirho de terra, no permetent en manera alguna, que coſes de mal olor pugan inficionar lo ayre. Deuſe lleuar los balls, coços, y joyes de eſgrima, jochs de pilota y ſemblants ſorts de exercici corporal, particularment en eſtiu.

Pero quant la Peſte eſtà ya dins de la Ciutat, y en alguna part de aquella, y no eſtà encara comunicada a tota la Ciutat, tindran en tal cas vigilãcia (pera que nos apegue ab los demes,) en tancar, y paredar aquella part, carrer, ò caſa. Tindran tambe algunes perſones dedicades, pera que donen lo neceſſari als encontrats, y los remeys ſeran meneſter; y eſtes tals no han de tractar, ni comunicar ab lesperſones ſanes, que no ſien paſſats trenta dies.

Pero eſtant ya comunicada per tota la Ciutat, y ſent lo numero dels malalts molt gran deuhen, y tenen obligatio los Pares de la Republica dedicar vn lloch, y caſa comuna de ſalut, gran, eſpayos, y poſat en part conuenient, ço es a la Tremontana, y lloch alt ahont manaran aportar, y curar totes les perſones pobres, y miſerables, pera que alli puguẽ ſer remediades de ſes neceſsitats, tenint en ella pratques, y experimẽtades perſones. Eſta caſa deu eſtar fora de la Ciutat ſi es poſsible y

apartada

apartada de les persones sanes;aduertint que totes les persones que seran curades, y estaran conualescent, han de estar separades de les malaltes, (pera q̃ nos tornen a encõtrar) y de les sanes(perq̃ no les empestiferen)portantles en altra casa de conualescencia,ahõt les tindran cerca de vn mes.

Axi mateix es conuenient y necessari, que les dones estiguen separades dels homens, y q̃ nos curen tots junts en vn matex aposento, per que lo dimoni es subtil, y diligent, y vali molt en aquella ocasio en ferlos ajuntar,conforme fan molts sens temor de Deu;segats de sos desordenats apetits sensuals, en grã dany de la salut corporal y espiritual.

Vltimament pera perfectio desta purgatio de la Ciutat, conue que totes les robes, que àuran seruit als empestiferats sien irremissiblemét cremades; per que se ha vist per experiencia restar algunes delles en parts molt espayoses, y ventoses, y al cap de molts mesos y anys, sent estades mogudes, tornar à empestiferar als que presents estauen; y axi lo mes segur es, que de semblãt pelea no reste reliquia alguna, que fentho de aquesta manera estara la Ciutat, ò Republica neta, y purgada de totes aquelles coses, que podrien dispòsar lo ayre, a que facilment se podris, y gastas, y juntament se inficionas mes la Republica, ò Ciutat.

Quant al tercer auis tindran los Pares de la Republica,la ciutat,(que es lo cor dels particulars) armada, y prouehida del menester en semblants ocasions,com es tenir cuydado,en que se execute tot lo que conue, per la preseruacio de aquest mal, que aço son los cordials,y preseruatius pera guardar la Ciutat,y la salut dels particulars: conue axi mateix tingan preuinguts Doctors,y Cirurgians , y los demes remeys necessaris, peraque al temps de la necessitat no falten, procurant pendrer consell de com se han de regir en estes ocasions,que axi cumpliran al tercer auis, y tindran lo cor de la Ciutat guardat ab los preseruatius,y cordials conuenients.

Lo quart auis perals Pares de la Republica es,que tingan cuydado en la prouisio dels aliments, procurant que los blats sien bons, sens ningun genero de corrupcio, ni dolencia,ò mal olor; que les carns sien sanes, y bones,no basilea,ni malalta, que es pijor que la matexa peste, y carreguense la consciencia los Pares de la Republica, que tal permeten, en qualseuol temps del any, q̃ mes val ques perdian mil moltons,que no la salut del mes desdichat del poble: la pesca q̃ sia fresca,no es tãtissa,escalfayda,podrida, ni de ingrat olor, ò sabor, conforme moltes vegades es lo bacallar, y tunyna. Lo vi q̃ sia blanch,ò claret, y dels

dels millors ſe trobaran,no permetent ſe venan los dolents,com ſon eſcaldats,de mal ſabor, eſpeſſos, y groſſos. Les aygues ſien de Rius,ò fonts corrents, de aygues criſtallines; y les fruytes de les plaçes, que no ſien demaſiadament madures,ni cullides de molts dies, particularment les figues, y melons, que ordinariament cauſen podridura, y corruptio en los humors: totes eſtes coſes poden remediar ab molta facilitat los Pares de la Republica; les quals remediades,lleuaran la ocaſio de la podridura dels humors en la gẽt ordinaria,que inconſideradament per la abundancia, ò barato, ſe alimenten dels mals aliments,y del pijor que troben.

Vltimament remediaran los Pares de la Republica moltes triſteſes, melancholies, temors, y altres paſsions de animo en eſtos temps,vſant del rigor de juſticia,ab los mals, y de miſericordia, y pietat ab los bons, y neceſsitats, caſtigant ab molta rigor les inſolencies, y maldats de algunes perſones tant males, que no tement lo caſtich y flagell del Senyor, ſe atreuexen a inquietar a les miſerables,y deſdichadas viudas,y donzelles,perdentlos lo decoro,y corteſia ſels dèu; coſa q̃ verdaderament es llaſtima lo imaginarho, y mereix qualſeuol caſtich, puix no temen a a Deu, antes lo irriten a que paſſe auant ab

ſon rigor y açot. Axi matex deuhen ſer caſtigats los robos, latrocinis, furts, y altres llibertats no Chriſtianes; perque no donant orde a eſtes coſes, han de viurer les perſones ab temors, imaginacions, ſobreſalts, y cuydado de no veurerſe en ſemblants coſes.

La miſericordia, y caritat, podran vſar ab les perſones neceſsitades, y que patexen dins de ſes caſes, per no eſtarlos be lo comunicar ſes miſeries y neceſsitats, les quals ſon molt grans, particularment en eſtos temps, y ſon cauſa de moltes triſteſes, melancholies, y péſaments; totes les quals coſes com pugué ſer cauſa de que la peſte ſe entretinga, ò creſca en la Ciutat, ò per lo menos ſien diſpoſicions peraque mes facilment ſe encontren les perſones (y les poden remediar los Pares de la Republica) tenen obligacio de enterarſe de les tals neceſsitats, y acudir a elles ab lo remey conuenient, que fentho de aqueſta manera aquieteran lo animo de vns y altres, y tots viuran ab contento, conformantſe ab la voluntat del Señor.

DE LA PRESERVATIO vniuersal pera les particulars persones, Cap. 3.

Pres de hauer aduertit en general a la comunitat de les persones, y Pares de la Republica, lo que cōue fer en temporades de mala salut, y Peste; restans obligatio de aduertir a les particulars persones, y auisarles com, y de que manera han de viurer, y regirse en aquestes ocasions. Y pera que millor pugam tractar de vna cosa, y altre anirem discurrint per los matexos auisos demunt dits, que en ells se enclouhen totes les coses naturals, y no naturals, que son necessaries pera les vidas dels homens donantlos salut, y malalties; cōforme es lo menjar, beurer, dormir, y altres exercicis corporals, y pasions del animo.

Auis Primer.

Quāt al q̄ toca a la puritat, purgatio, y rectificatio del ayre es consell de tots los Doctors, que los qui podran, y tindran llibertat,

y que gastar, elegescan part, terra, ò regio de ayres que naturalment son sans, saludables, y sens corruptio alguna; y llochs ahont aquella mala influencia de la Peste en semblants tẽps no pot arribar, per estar fora del domini dels Planetas, y signes que la causan, lo que sabran dels Astrolechs que en aquestos casos es acertat pendrer sos consells, pero ordinariament les terres sanas son les parts altes, y montanyes ahont lo ayre de aquelles per estar cerca de la segona regio, no consent ni permet mixtio, ò mescla de bromes, boyres, ni vapors humits, que lo fret tambe purifica, y guarda de corruptio, ni mes ni menos que lo foch: y axi seguint lo comun prouerbi, procuraran ab molta prestesa anarsen en terres sanes, llunyes, y apartades del lloch empestiferat, y tornar tart, ço es de mix any, per lo menos despres de auerse remediat del tot lo mal. Les partides ahont poden anar son Tremontana, que es la millor, Ponent, ò Lleuant, que sempre lo ayre, que naturalmẽt sera pur, net, y limpio de vapors corruptes, y mals, sera millor, que no lo que ab art, y medicines se tornara tal.

Pero a cas que la anada no sia possible per los incõuenients que ells se saben, ò per tenir carrechs, y officis publichs, que estos tenen obligacio de no ausentarse; en tal cas procura

ran

an ab art, y medicines, purgar, rectificar, y à contemperar lo ayre de la manera seguent.

Primeramẽt quant la Peste estara en la Ciutat, ò lo ayre de aquella està ya inficionat, y corrupte, procuraran abitar en los aposentos que tindran finestres à Tramontana, si ya lo mal no venia de aquelles partides, que en tal cas se han de fugir los vents, que venen de les parts empestiferades; y quant lo dit ayre nos pogues euitar de aquest modo, tindran les finestres tancades ab teles encerades, ò pendrã la llum y claror, per los cels vberts, si es possible.

Lo ayre de la casa, y de tots los aposentos procuraran los Pares de familia purificar, y a contemperar en temps de hiuern, de frets, humit, y bromosos ab fochs de les demunt dites coses, encenent aquells dos, y moltes vegades lo dia, y altres tantes la nit, per los aposentos de tota la casa; perque axi estara mes purificat dit ayre. Y lo foch mes acomodat per los aposentos de casa es, lo ques fa de moradux, menta, saluia, timo, ferigola, fonoll, sajorida, espic, espigol, orenga, donzell, broyda, romani, y fulles de llorer.

En estiu, y temps calorosos y sechs, tinc per cosa mes acertada a contemperat lo ayre ab coses frescas, que ab foch escalfar aquell; y axi aconsell, que bastara vna vegada a la matinada,

y antes de exir lo Sol, y altre apres de ſerſe poſt fer fochs en los apoſentos de caſa, y lo reſtant del dia ſe corregira lo ayre de tota la caſa ab enramades de canyes verdes, rames de ſalſer, fulles de parra, codonyer, violes boſcanes, roſes, jonchs, murtra, y altres coſes freſcas; regant axi matex los dits apoſentos ab aygua ros, vinagre, y vn poch de vi trobat.

En lo hiuern tambe poden fer eſtes enramades, y poſar per terra en los apoſentos eſpigol, romani, tomani, broyda, ſaluia, y altres ſemblants dels qui dalt auem anomenats; y regar ab aygua naſa, vinagre, y maluaſia. Podéſe axi matex fer perfums de eſcorſes de poncem, taronges, de ginebrós, y altres coſes calentes.

Auis Segon.

LO ſegon auis pera preſeruar de Peſte; es tenir net, y purgat noſtre cos de tota cruesa, y ſuperfluitat de humors, lleuant y euitant totes les ocaſions, que poden ſer cauſes diſpoſants aquells a facilment podrir y corromprerſe; conforme es lo deſorde y exces en lo menjar, beurer, y altres exercicis corporals, cauſant en noſaltres gran abundancia y plenitut de ſols lo ſanch, ò dels demes humors, ò mala y praua qualitat de aquells.

Quant

Quant al modo de tenir net lo cos, y purgat de tot humor (lleuant les ocasions, en lo menjar y beure, peraque nos engendren humors mals, y los bōs nos corrompē, y gasten) seguiran lo orde seguent.

Primerament procuraran que los aliments sien bons, de bona digestio, y facil coctio; per que no sent axi, causan mil indigestions, y cruesas, y per consegueut molta abundancia de excrements, y humors superfluos, y mals, que son disposicions proximes pera qualseuol malaltia: y axi lo ordinari aliment sia carn de capons, gallines, polles, pollastres, perdius, molto, cabrit, ous, y altra volataria (acceptatada la que mes auall direm.)

La carn del bou, crestat, cabra, ouella, tossino, cunills, y altra de pel agut, es malissima; perque engendra humors grossos, y mals, facils de corromprerse, juntament ab la de les hoques, anechs, y altres ocells que viuhen en aygues, y estanys. Los pexos tots son mals, acceptat les llagostes, llegostins, escorpores, truytes, pagells, barbs, molls, y bagueres.

Lo pa ha de ser bo, de bon blat, ben cuyt, y millor pastat, y del primer al tercer dia, ab q̄ no sia calent. Lo vi sia claret, o blanch, y no sia dolç, ni terbol, beuentlo molt amarat.

Dioscorides en lo capitol sete del llibre quint de sos Simples escriu, que lo vi mes

acomo-

acomodat y a proposit en temps de Peste; y pera preseruarse della, es aquell ques fa dels rayms mig verts, los quals cullits se posan al Sol fins quesruguẽ y pãsexen y a leshores sen fa vi, y axi fet es saludable, preseruatiu pera laPeste, y bo per los malalts de aquella; per lo dolor de hillada; y per tots aquells q̃ patexen flaqueza de color natural en lo vẽtrell: y quãt mes vell serà dit vi, millor aprofitara.

La aygua sia de font, ò riu corrent, si es possible, ab tal que lo ayre no estigue molt inficionat; perque en tal cas les dels pous son les millors.

Les fruytes bones son peras, pomes, atzeroles, magranes albars, y agres, codonys, prunes, y panses, que les demes totes son males, *propter quandam putrescibilem humiditatem quam habent*. Lo orde de menjar dita fruyta peraque aprofite, y no danye, es menjar tota la humida, ço es tota la ques menja fresca, y al cullir del arbre (acceptat peres y codons) en principi de taula, y antes de tota cosa: y la seca se menja per si, y postra; y son bones en aquest temps les amelles, auellanes, nous, pinyons, figues seques, oliues, taperes, fonolls marins, llimonets, nous, y amellons tendres, confitats ab vinagre.

De la hortoliza son bones per ensalada les lletugues, escaroles, agrelles, verdolagues, y cara-

carabaças llargues, particularmét en en eſtiu, y per perſones colericas, y ſanguineas; y per les melancolicas, y flematicas, y en temps de hiuern ſon bones les borratges, xicoyres, fonoll, juliuert, cuſcunilles, llechſons, ceruerines, y pimpinella, totes les quals coſes ſe poden menjar verdes, ò cuytes, y poſades en la olla del caldo, ò de la manera voldran.

Dels llegums ſon bons los ciurons, llentelles, y peſols, y particularment quant ſon tendres, y eſtan ab cloſolla, que tots los demes ſon mals y ſuſpitoſos, y com a tals ſe han de dexar.

De les confitures ſon bones la conſerua de codony, de roſes, de agrelles, de agras, borratges, violes boſcanes, bugloſa, y nymphea, lo carabaſſat, melmelada, llengua bouina, eſcorſonera, gorga dangel, citronat, peres, pomes, llimonets, atzeroles, prunes, y gindes: confitat tot ab ſucre; que la mel en aqueſt mal es danyoſiſsima, *quia cito bileſcit.*

Lo vs del vinagre, ſuc de agras, de llimones, taronges, magranes agres, y de tota coſa agre, es de gran profit, y caſi neceſſari per a ſer remey efficaciſsim contra tota corruptio; lo del farro, ſemola, ordi, y amellat, axi matex es de molta vtilitat, per que templê lo calor, y acrimonia del humor colerich.

Los pobres que no tindran poſsibilitat pe

ra

ra viurer ab lo demunt dit orde, procuraran menjar lo que mes acostumat tindran, ous, ouella, cabrit, ò crestat, ab que tinguen orde en no menjar, y beurer demasiadament, y fora les hores ordinaries; antes be sera millor, y cosa molt acertada no menjar sino dos vegades lo die (acceptant la gent de treball) perq̃ millor lo calor natural puga courer, y consumir les crueses, y superfluitats restē dels mals y dolents aliments, no obstant que en ells la consuetut de semblants menjars sels es conuertida en naturalesa, y ab ells estan mes grossos, mes sans, y ab millor salut, que aquells qui cadal dia menjen capons, gallines, y perdius, conforme escriu Albubatre Doctor Arabich, fill de Zacaries, fill de Arasi en lo capitol del regiment del menjar, y axi podran viurer ab los matexos aliments y mējars tenen acostumat, sols en ells tingan lo orde dit, no omplint lo ventre com vnes besties.

Del tosino, figues verdes, melons, rayms, prescchs, vi, y ayguardent se guardaran com de la matexa Peste, y de qualseuol gran exercici corporal, conforme escriu Mateu de Grado en lo consell 105. y 106.

Lo vinagre, vsaran en tota manera, y ab ell banyaran lo pa als esmorsars, y barenars per queis seruira devn gran defensiu y cordial. Lo matex fara lo such de la taronja de llimona, de

magra-

magranes agres,albars,ò such de agrelles.

Lo orde ques deu tenir en lo menjar es q̃ no menjen demasiadament, encara que los aliments sien bons, que tambe de la plenitut de ventrell naxen mil desganes, y malalties. En lo principi de taula procurarã sempre magranes albars,agres,ò dolçes, ò lo such de aquellas en totes les coses ques podra acomodar, mesclanthi en hiuern vna poca de canyella; y si estan en temps que noy haje magranes, vsaran en son lloch cireres agrelles,guindas,ceruas, nesplas, ò prunes agres.

Lo beure axi matex sie moderat, y segõs lo menjar; y nos agraden de menjar moltes maneras de viandes juntas,ni beure moltes maneres de vi,baste vna fins en dos,que la diuersitat delles causa diuersitat de humors.

Lo exercici sia moderat(que en lo medi de totes les coses està la bondat) y sia vna hora,ò dos antes de menjar, reposantse apres mitja hora,antes de assentarse en taula.

Lo dormir ha de ser de nit vnes sis o set hores;y no dormir de die,(sino es tenintho acostumat) perque es malissim; particularment apres de auer menjat, *Corrumpit enim ob caloris retractionem,alimentum,corpus quæ cruditatibus,caput vero vaporibus multis replet.*

Lo exercici del acte venereo es perniciosissim, y mal; particularment ab dones subjectes

jectes al Rey Frances, y mundanes, perque ademes ques offen Deu summament, de que nol respectem, en temps que està exercitant sa diuina justicia, castigant nostres culpes, y pecats; causa grandissims dayns en los cossos, y poden tenir principi de aqui estes malalties cruels, com diu Duncano. *Nam Venus immodica vires eneruat, & corpora præparat ad suscipiendam pestem.*

Lo altre y segon modo de tenir net y purgat lo cos, es, lleuar la plenitut y abundancia del sanch, ò altres humors, ò llur praua, y mala qualitat, segnant vna, dos, y tres vegades, y purgant los humors gastats, conforme y segons aparexera al Doctor qui present tindrã, ab lo consell del qual se regirã en aquest particular, conformantse ell ab lo temps, forçes, naturaleza, edat, lloch y cõplectio de la persona, y ab la plenitut y abundacia del sanch, ò altres humors.

Pero en cas q̃ no tingan, ò puguen auer consell de Doctor, se podran seruir dels seguents remeys, los quals si be per ser solutius, y auerlos de vsar persones q̃ no entenẽ lo art, ni llur força, y facultat, son perillosos: tota via se poden, y deuhen vsar sens perill algu, per ocasio de que ab ells se pot lleuar la disposicio proxima de encontrarse, y axi saluarlos la vida, que es mejor profit que no lo dany ques pot

seguir

seguir de vna larga euacuacio: quant mes que tots los que aqui direm, seran benignes y segurs, euacuant y purgant los humors gastats, per vna part, y per altra corregiran y recuperaran lo dany de la euacuacio, reforçant totes les parts principals de nostre cos.

Alguns empirichs, Cirurgians, ensalmistas, donetas, y Doctors poch pratichs, ò Batchillers, donen en moltes ocasions, y en estos temps, y lo matex fan alguns pagesos, y xarlatans menestrals, lo antimoni, argent viu, arcenit, poluora de Vigo, such de lletrera, y altres semblants, en perjudici molt gran, y dany notable de la salut y vida dels homens, disfresant dites coses ab mascara de tauletas, pindoles, poluores, ò opiatas, venẽtho molt car, y per gran secret, causant infinites morts desestrades. Miseria gran per cert, de persones de nostre temps, que mostrantse enemigues de les lletres, estiman mes, ò per auaricia, ò per amistat posar sa salut y vida en mãs de homens ignorants, estimant, y tenint en mes la salut dels animals bruts, que la sua propria; puix per ells sils tenen malalts, sercaran lo millor menescal que sia en la Ciutat, y si pledeyan deu sous, lo millor Aduocat: y quant ells estan malalts, posaran ses vides en mans de besties, que may han estudiat, sino que aprenen ab les experiencies que fan en ells.

No es be pendrer consell de tothom quil vol donar, encara quel donen de franch (que axo es lo pijor, puix es senyal que nol estiman) sino de quil sap donar, encara quel hajen de pagar molt be: y agrahescanme aquest consell, que nol dono perque men haje de venir profit, sino perque tinch viua llastima dels desastres y mals que fan los ignorants, en la salut y vida de la gent barbara y poch prudent.

Pero tornant a nostre proposit, diem, que no serà inconuenient, antes cosa molt acertada, vsar algunes vegades la semmana vna de les medicines seguents, peraque axi tingan net y pugat lo cos, de las cruezas, y superfluytats, restades de la flaca coctio del vẽtrell, ò del dolent y intempestiu aliment.

Los pobres pendran dos vegades la semmana y a la punta del dia, vna dragma de pindoles comunes de Rasis. La tremẽtina de auet rentada tres ò quatro vegades ab aygua ros, y presa mitja onça della, ab exerop violat, ò ab sucre, fentne pindoles, es bona pera les persones caloroses de fetge, rinyons, y que estan accidentats de mal de hillada, arenes, ò pedra.

Las seguents pindoles son bonissimes peral proposit. Pendran dos onses de trementina, rentada ab aygua ros, dos dragmes

de Rhubarber; vna dragma de canyella, y polnora de regalisia la que sia menester pera fer pindoles de la grandesa dels ciurons: pēdranne set, ò nou cada vegada, segons lo effecte faran. Y si seran molt pobres, vsaran pendrer vna escudella de such de malcoratges y bledas cuytes offegades sens sal, ab dos onses de mel rosat colat, ò sucre roig, ò lo mel rosat sol, ab vna decoctio de panses y prunes.

Los richs vsaran les seguents. Pendran vna onsa de ceuet cicotri, dos dragmes de mirra, vna dragma de çafra, y mitg escrupol de ambre: y tot mesclat, y picat, ne faran pindoles ab lo exerop de la escorsa del poncem, de la grandaria dels ciurons, y dellas pendran dos vegades la semmana, a la punta del dia, quantitat de vna dragma.

Axi matex son de molta vtilitat las ques seguexen. Pendran vna onsa de bon ceuet, mitja onsa de mirra, vna dragma y mitja de seliandre preparat, y de llauor de agrelles, safra, fusta de aloes, coral vermell, perles preparades, banya de ceruo, poluora de marfil, tormentilla, dictamo, y terra sagellada, de cada cosa dos dragmes, Bolo armini sis dragmes, y tot molt ben picat, y mesclat ab lo exerop de la escorsa del poncem, ne faran pindoles, conforme està dit, y dellas pendran la demunt dita quantitat.

Per lo matex effecte son bonissimes las seseguents. Pendran dos dragmes de bon Rebarbaro; vna dragma de Agarich trochiscat, vn escrupol de Poncé, altre escrupol de clauells; vna dragma de safra; tres dragmes de Ceuet; vna dragma y mitja de Tormentilla, y Sandols vermells; tres dragmes de Bolo Armini, y vn escrupol de Canfora, y tot mesclat y picat ab lo axerop del agre del Pōcem ne faran pindoles, com dalt està dit.

Moltes altres medicines, y casi infinides, podriam aportar aqui, pera netejar y purgar lo ventrell: pero les demunt dites son les millors, y mes apropriades per aquest mal, per que ademes que euacuen, y purgué les cruezes del ventrell, inpedexen la putrefactio, y corrupcio dels humors, y fortifican les parts principals de nostre cos.

Prenense estes medicines en temps de estiu, y les persones colericas y sanguineas, ab decoctio de ordi, y vna sola vegada la semmana; y en hiuern, y les persones melancolicas, y flematicas, ab la decoctio de la llauor de matafaluga, ò fonoll, y dos vegades la semmana; prenent sempre de les pindoles vna dragma, y de les decoctions quantitat de sinch, ò sis onses: y han de aduertir, que les dites medicines se poden pendre en forma de poluoras, ò apiatas, si no volen pindoles; perque en no

mesclarhi lo axerop se restaran poluoras (acceptat la trementina) y en posarhi mes axerop que en les pindoles, se fara opiata, donantli consistencia de mel,

Aquestes medicines se prenen sempre ab mes seguretat, y millor effecte, apres de auer fetes las euacuacions, y remeys vniuersals, com son sagnia, y purga, y axi conue de qualseuol manera, si es possible, se sagnen, y purguen ab consell de algun Doctor de fama, y experiencia; perque jo no puch aportar remeys purgants pera tot humor, edat, temperament, y forçes de cada hu en particular; pero purgats que estaran, y sagnats, podran ab molt grã seguretat vsar tots los remeys dits, y seguents, que dells sels seguiran grans effectes.

Auis tercer.

AQuest tercer auis de preseruar de Peste, està posat en guardar, y fortificar lo cor, perque la qualitat mala del ayre inficionat, nol altere, y inficione; y axi tot nostre intent ha de anar encaminat en armar aquell ab medicines preseruatiues, que tingan facultat, y poder, de resistir a la verinosa qualitat de la Peste, y puguen juntament reprimir lo fer-

uor, y incendi del humor colerich. Entre les quals son de les millors las ques seguexen.

Los pobres pendran cadal dia tres ò quatre hores antes de menjar vn escrupol de la Triaga comuna, ò vna dragma del Mitridat: prenentho en Estiu, y les persones colericas, y sanguineas ab aygua de endiuia, agrelles, ò codony: y en Hiuern, y les flematicas, y melancolicas ab aygua de saluia, tarongina, escabiosa, ò vi; prenent cada vegada quatre ò sis onses de vna de les dites aygues, ò vi.

Lo bolo armeni vertader y preparat, y la terra sagellada tenen marauellosa proprietat pera la preseruatio y cura de la Peste, segons escriu Galeno en lo llibre 9. dels Simples, cap. de bolo armi; y perço se deu vsar, y es remey acomodat per als pobres: prẽsen quãtitat de mitja fins en vna dragma, ab les demũt dites aygues.

La banya del Ceruo, del Vnicorn, la Canfora, Coral vermell, escabiosa, pimpinella, rael de la tormentilla, y Angelica, son remeys molt a proposit pera la preseruatio de aquest mal, y podense vsar fets poluora ab quantitat de vna dragma ab les sobredites aygues, y en tot temps.

Leguna en lo lib. 3. de Dioscorides en lo c. 9. escriu, que la carlina, ò camaleon blanch es admirable remey contra la Peste, prenent vna

dragma de la rael poluorisada cadal dia ab vi blanc que sia bo: tambe escriu en lo cap. 138. del 1. lib. que la aygua distillada de les fulles del arbos, ab la poluora del os del cor del Ceruo es vn gran defensiu para la Peste.

La fusta del aloes en Hiuern es admirable remey, y per les persones fleumaticas, y melancolicas, presa ab aygua de escabiosa, escorsonera, ò buglosa: y la llauor de les agrelles feta poluora per les persones caloroses de vẽtrell, y fetge, y en estiu, presa ab la matexa aygua de les agrelles en quantitat de vna dragma, es bonissima medicina.

La pedra Bezar sobre tots los remeys preseruatius y curatius es dels millors; per q̃ ab proprietat oculta te contrarietat ab tota põçonya y humor mal y verinos; y axi se prẽ de ella quantitat de sinc o sis grans ab aygua, en la qual haye estat en remull banya del Vnicorn, ò de Ceruo.

Los alls crus pera la gent de treball, pagesos, y treballadors son bonissims, y la Triaga millor pera dita gent conforme escriu Galeno en lo lib. 12. del methodo cap. 9. per que consumen totes les crueses y humors mals q̃ resten dels aliments dolents de qui ells ordinariament se alimenten, y juntament tenẽ particular proprietat contra la ponçonya y veri, segons escriu Plinio en lo llibre de sa natural

historia,capitol 4. y quant no fora altra cosa, que lo olor y mal aliento que donan, es bastant pera resistir al ayre emponçonyat, pera que no entre dins nostre cos.

La seguent conserua y cõposicio pera gent pobra, y pera tothom, es bonissima, y molt alabada de tots los Doctors. Pendran sis onses de figues secas, tres onses de nous de noguer, vna onsa y mitja de fulles de ruda verda, y vn quart de sal de Cardona, y tot mesclat, y picat, ho faran courer ab dos lliures de mel, y vna de sucre, fins tinga punt de conserua, mesclanthi en hiuern quatre dragmes de la poluora de Aromatich rosat, y en estiu altres tãtes de la del diamargariton fret, ò dels tres Sandols.

Los pobres se podran seruir de la matexa composicio, sens posarhi les dites poluores, y sucre, y sens la mel si volen, picant, y mesclant les demes coses. Prense de aquesta medicina vna bona cullerada cada vegada, ab alguna de les demunt dites aygues, ò vi, segons lo temps en que estan.

Altres Doctors fan esta composicio mes magistral, y artificiosa, y es molt a proposit, y singular remey. Prenen vint nous, setse figues secas, raells de tormentilla, oliuas de llor, pimpinella, de cada cosa dos dragmes; escorsa de poncem, galãge, y macis remullats

ab vinagre, de cada cosa vna dragma, y mitja; fulles de donzell, de ruda, y escabiosa, de cada cosa vn manoll; flor de borratges mix puny; banya de Ceruo, boloarmini, y terra sagellada, de cada cosa dos dragmes; mirra vna dragma; safra mitja dragma; mel bona y descumada tres lliures, y tot mesclat picant primer totes les demunt dites coses ne fan conserua: y prenen della la quantitat de vna nou ab les dites aygues.

Altra confectio admirable per persones ricas y de possibilitat. Pendran banya de Ceruo, (y si pot ser de Vnicorn sera millor) y llauor de Poncem, de cada cosa tres dragmes; grans de ginebra, tormentilla, dictamo, y zodoaria de cada cosa vna dragma, coral vermell preparat, roses secas, y llauor de agrelles, de cada cosa dos escrupols; safra quatre grans; pedra bezar vna dragma, y tot mesclat ab axerop de escorsonera ne faran confectio, ò sens ell sen fara poluora, y cadal dia dos hores antes de menjar ne pendran quantitat de vna dragma, ab aygua escorsonera, o escabiosa.

La confectio, dita del ou, tant alabada del Doctor Antoni Gerald de Monpaller, y del Doctor Francesch Terrades de Mallorca, es la millor, y mes prouada, particularment en les Pestes vltimes de Barcelona, y fas de aquesta manera. Pendran vn ou y per vn foradet

molt petit ne trauran la clara y blanch de dit ou, y per lo matex forat lo ompliran de safra picat y tornat a tapar lo dit forat molt be, lo posarā a courer ab poch foch fins que sia tornat tot groch, lo qual cuyt de aquesta manera lo picaran subtilissimament, y de la poluora pendran vna onsa, y la mesclaran ab la seguent poluora. Pendran llauor de rucas mitja onsa; llauor de mostalla vna onsa; raels de termentilla, y dictamo de cada cosa tres dragmes; llauor de cart beneyt, y de agrelles de cada cosa mija dragma; carlina, scordi, de cada cosa quatre escrupols; boloarmini vna dragma y mitja; Triaga comuna tres onses y mitja, y tot ben mesclat y picat sen fa confectio, de la qual prenen quantitat de vna dragma, y mitja, ab vn poc de vi blanc, ò vinagre que es millor.

Pero, per que les persones regalades y delicades de ventrell, no podrien continuar dites coses per ser ingrates al gust, estragant lo apetit, y lleuantlos les ganes del menjar; vsaran de les confitures seguents, que a demes que son suauissimes al gust, seran medicines molt cordials, y preseruatiues de la Peste, per ferse de aquellas coses que tenen particular proprietat contra della, y naturalesa millor les acceptara.

La conserua de la escorsa del poncem ras

feta

feta ab sucre, ò confitat tot enter, ò a trossos à modo de carabassat, es vn preseruatiu important per les persones melancolicas, y fleumaticas, y per lo hiuern. Lo such del agre del matex poncem inspissat, ò congelat ab sucre a manera de gelea, ò los grans cuberts à modo de dragea son bonissims, y remey singular en temps de estiu, y per persones caloroses y sanguineas.

Per lo matex effecte es bona la llimona, y naronja, y delles sen fan les matexes cõfitures y gelea, que del poncem, aduertint que de la flor de la naronja se fa vna cõserua per aquest effecte de molta importancia.

La cõserua de la escorsonera, buglosa, borratges, son bonissimes; ò ses raels confitades ab sucre juntament ab los tronxos de la lletuga, y aquestes medicines son bones en tot temps, y pera totes persones. La conserua de les agrelles, y agras en estiu son bonissimes; y la de les guindes, sucre rosat, y cõserua de pomas, camosines, ab la dels malacotons (que es sabrosissima) y mirabolans: totes les quals vsades cadal dia marauellosamẽt conseruarã los humors sens corruptio y podridura.

He volgudes aportar totes estes differencies de medicines preseruatiues, pera que pugan variar y mudar de quãt en quant, que vna cosa molt vsada no fa effecte per serse natura

lisada ab la propria naturalesa. *Nam ab assuetis non fit passio: consuetudo siquidem altera natura est,* conforme la experiencia monstra, y se ha vist algunes vegades,q̃ la ponçonya no feya dany a certes persones per serse criadas y alimentades della,y perço pera que vns y altres tingan camp fertil, y franch pera vsar, y mudar los que millor a los gusts aparexera, me so allargat vn poch mes del que era menester.

Molts Doctors a demes dels demunt dits preseruatius aconsellan per preseruatiu extern lo arcenit cristelli apartat y posat sobre del cor,y bax de la mamella esquerra,perque diuhen estos Doctors, que dit arcenit ab la sua grã sequedat te virtut y poder de exsicar y consumir tota humiditat excessiua, y podridura del cor.*Nam quemadmodum ignis sua caliditate,& siccitate,discipat omnem putredinem;ita pari passu arsenicum sua vehemẽti,exsicatoria,& caustica facultate omnem humorem,& putridum,& putredini obnoxium arcere a cordis sede potest.* Altres Doctors escriuhen que lo dit arcenit es preseruatiu de Peste, no per que ell tinga tal proprietat y virtut,sino queu fa auesant naturalesa a sa mala qualitat, y naturalizant lo cor à mals y venenosos vapors, pera que axi habituat no fasse cas, nis altere de nou,ni ab tanta facilitat del ayre empestiferat,com faria si estaua auesat a vapors suaus y saludables, per

que

que la consuetut es altra naturalesa; y axi estant auessat y naturaiizat a mals, y dolents vapors, es cert que molt poca impresio faran en ell los vapors empestiferats del ayre. Altres finalment diuhen que lo arcenit espreseruatiu de Peste, ab virtut y proprietat oculta, que te pera causar semblant effecte, y que de ninguna manera ho fa ab proprietat ni qualitat manifiesta, com es la sequedat, ni menos ab la consuetut de aportar aquell llarch tẽps sobre del cor, perque axi sols, podria naturalizar al cor, a no alterarse del matex arcenit, y no de les demes males qualitats: pero com se vulla sia, es cert, que es preseruatiu admirable, y prouat per moltissimes persones, segons escriuhen los Doctors, y particularmẽt se preseruaren ab ell Adriano V. y Leo, Summos Pontifices, y tota sa familia, de vna grandissima Peste que tingueren en Roma, y Ambrosio Nuñez Cathedratich de Salamanca, y Protomedich del Rey nostre Señor, en lo Regne de Portugal escriu, que ell, y tots los quel cregueren foren preseruats de la vltima Peste, que tingueren en lo any 1599. en Lisboa, y part de aquell Regne; y no sols diu dit Doctor li serui de remey preseruatiu pera dita Peste, pero encara en altres malalties malignes y contagioses, com son tauardillo, y modorra.

Carpo

Carpo insigne Doctor en Medicina, tambe preseruà y guardà vn numero infinit de persones en vna gran Peste, que tingueren en Bolonia, ahont ell exercitaua la medicina. Ioan Crato, Mercurial, Paracelso, Dunçano, y altres escriuheu lo matex, hil alaben entre tots los preseruatius externs. Lo modo devsar aquell es, que prenen dos onses de arcenit blanch y cristelli, (segons vol Mercurial) safra y dictamo, de cada cosa dos dragmes; canfora y euforbi de cada cosa vna dragma, y tot picat y mesclat ab aygua ros, y goma arabiga ne fan vna massa a modo de vna coqueta de la grandaria de vna octaua part de full de paper, y quant es seca y axuta la posen sobre del cor.

Ioan Crato pren del matex arcenit vna onsa; y tres dragmas de safra, y tot picat y mesclat ho posa en vna bosseta de tafeta vermell, y axi ho fa aportar sobre del cor. Ambrosio Nuñez diu, q̃ prenguen quantitat de vna onsa del dit arcenit tot en vn tros, y q̃ posat en vna bossa de tafeta lo aportẽ bax del bras esquerra, per que alli estara mes cerca del cor, y si a cas ab la sua mala qualitat causaua alguna inflamatio en dit lloch, vol quel muden al bras dret, y que curen aquell dany ab aygua de plãtatge, y blanc cru.

Pero es de aduertir, q̃ procurẽ los q̃ aportaran aquest remey de no suar, ni fer exercicis

corporals

corporals immoderats, perq̃ vberts axi los poros de la pell seria facil cosa entrar dintre del cos la mala y venenosa qualitat del arcenit, y auent de causar salut, no apressuras la amarga y auorrida mort.

Altres Doctors aconsellen q̃ ab lo seguent vnguent se vnten vna y dos vegades tota la part del costat esquerre ahont està lo cor. Y axi prenẽ sis dragmes de Triaga comuna, tres escrupols de safra; y dos escrupol de canfora, y tot mesclat ab suc de llimones, ò vinagre ne fan vnguent. Altres ordenen vn saquet fet de la manera seguent. Pẽdran roses secas, flor de borratges, de tots los sãdols, dels dos beens, seliandre, nou noscada, fusta de aloes, safra, zo doaria, y dictamo blanc, de cada cosa vna dragma; alfabega, tarongina, y gra de poncem, de cada cosa dos escrupols, y tot mesclat, y picat grossamẽt ne fan vn saquet ab tafeta vermell, lo qual aportan sempre sobre del cor.

Leguna en lo lib. 2. de Dioscorides en lo c. 9. diu, q̃ es remey preseruatiu lo oli de escorpins vntantse ab ell los polsos y costat ahõt està lo cor.

Auis quart.

Las ocasions q̃ poden causar podridura y corruptio en nostres humors, apar q̃ estaran bastantment lleuades si guarden y obseruen

uen tot lo q̃ auem dit en lo ſegon y ters Auis, perque en lo ſegõ ſe dona orde, peraque nos engendren mals humors en noſtre cos, y a cas que per alguna altre ocaſio ſe foſſen engendrats, ò per la flaqueſa del calor natural agueſſen reſtades algunes crueſſas, y ſuperfluytats ſe dona modo pera purgar y euacuar aquelles; y en lo tercer ſe donen medicines preſeruatiues y cordials pera contra tota corruptio, y qualitat mala del ayre empeſtiferat.

Pero a demes de aqueſtos remeys del ſegõ y tercer Auis, es remey particular y excelẽt, pera preſeruar los humors de corruptio, y podridura lo ſuar, perque ab ell naturaleſa ſe deſcarrega dels excrements de la tercera coctio, y llanſa afora tot hallo que li fa impediment, y no es bo pera nudrir y alimentar les parts, los quals excrements ſi reſtauen dintre noſtre cos, podrien donar ocaſio als humors bons, (meſclantſe altre vegada ab ells,) de podrir y gaſtarſe, (que poca coſa dolenta inficiona a molta bona) y cauſar alguna febra, y axi procuraran ab moltes veres cada mati, y quant lo ventrell eſtara ya del tot net y purgat de tota crueſſa, tant per ocaſio de la abſtinẽcia y dejuni, com per auer preſa medicina purgant, ſuar algun poch, ò fent exercici per caſa, ò Ciutat, ò fentſe cobrir en lo llit ab mes roba de la acoſtumada:

y pera que ab mes facilitat pugan suar, aconsellan los Doctors, que prengan primer alguna decoctio, ò medicina que tinga poder y facultat de obrir los poros de la pell, y fer nostre cos raro y transpirable, mes de son natural, prenent vna hora antes de suar, sinch, ò sis onses de la decoctio de la ruda, ò del dictamo blanc, de la Angelica, ò tormentilla, ò aygua destilla del cart beneyt, ò vi blanch, en lo qual estiguen per vna nit en remull, les fulles del cart beneyt.

Aquest genero de remey, si be apar contrari als demunt dits, y al fi que tenim en la preseruacio de la Peste, que es refrescar, estrenyer, y confortar totes les parts de nostre cos; y ab lo suar les escalfem, relaxem, y enflaquiam, y per conseguent dispongam dit cos, a mes facilment rebre la Peste, *Corpora enim rari habitus* diu Auicenna, *paratiora sunt ad pestem, quam densi*, tota via es consell de Aetio en lo cap. 94. del sermo 5. del tomo 2. en lo qual escriu, que es necessari que obriam los poros, y que per ells purguem las excrements que resten de les coctions, y es remey molt a proposit y singular, perque dits remeys (si be contraris) van ordenats, y encaminats a diferents subjectes, y fins, ço es aquells a refrescar, guardar, y fortificar les parts internes, y principals de nostre cos, que son les que pri-

mer y principalment patexẽ en aqueſt mal; y aqueſt a eſcalfar, enflaquir, y debilitar la part externa, innoble, y la ſentina de tot lo cos, q̃ es la pell, obrint en ella los poros, peraque per ells puga naturaleza deſcarregar, y llãçar fora de ſi tots los excremẽts q̃ ſon reſtats d̃la coctio feta fora dels vaſos y venes: los quals no poden exir per altra part, ſino ab grã dificultat, y dany notable de tot lo cos, y dels demes humors que eſtan ja per les venes, purificats pera nudrir y alimentar totes les parts de aquell: antes conue, y es forços, que lo abit del cos eſtiga flach y raro, peraq̃ les parts principals, no trobant en ell reſiſtencia, pugan millor llançar los humors mals y dolents, a la pell, lo que no podrie fer, ſi dita pell y abit eſtigues denſo, robuſto, y apretat; y axi peraque naturaleza puga millor llançar los dits excrements, es neceſſari lo ſuar, perque a no purgarſe de aquſta manera, perillaria no naſques algun dany de llur detenſio, perque com eſtiguen extraueſats, y fora de les venes, *& iam non amplius à natura gubernentur*, ſe podrian podrir, y cauſar alguna febra pudrida.

Ni pera la exequtio de dit remey obſta lo eſtar mes aparellats pera la Peſte, ſegons Auicena los del raro abit, que del denſo y apretat, peraque encara que fos axi la veritat, mes ſegu-

seguretat tindra aquell (encara que raro) y mes indispost estarà pera la Peste, que mes net y purgat se trobarà de tot excrement, y mal humor, que son les disposicions proximes en nostres cossos, de facilment acomanarse dit mal: y axi com dits excrements, en lo abit del cos, no puguen euacuarse, sino exhalantse mediant la transpiracio, y aquesta no sia bastant moltes vegades, perço conue fer ab medicines lo cos mes transpirable y raro, y ab suors ajudar a naturaleza, peraq̃ ab mes facilitat, y seguretat, llanse los excremēts que son restats en lo abit del cos, de la tercera y vltima coctio, q̃ fentho de aquesta manera, no per ser raros, y de poros vberts, estaran mes aparellats pera encontrarse de Peste; ans be al contrari los del denso y apretat, per estar plens de humors dolents y corruptes, segons Pere Pau Pereda, en lo Scho. del cap. de la Peste de Pasqual, estaran mes aparellats y disposats a empestiferarse per la proxima dispositio que ab si tenen de la abundancia de excremēts, y dolent humors. *Nam omne agens naturale facilius, & magis agit in materiam dispositā, quam in dispositam*, conforme diuhen los Philosofos.

Les frections tambe euacuan los excrements del abit del cos, obrint en ell los poros, y retiran los humors de les parts inter-

nes, a les externes, y perço son a proposit, y poden, y deuhen vsarlos molt a menut.

Los banys, encara que sien estats inuentats per lo matex effecte, ço es pera euacuar los humors extrauasats, y excrements en lo abit del cos; tota via no son conuenients en aquest temps, ans be danyosissims per ser remey demasiadament humit.

Es tambe remey preseruatiu, y molt a proposit en aquest genero de Auis, les fonts, vexicatoris, ò manxiulles, perque per elles se puga purgar y descarregar naturaleza, dels humors superfluos, dolents, y mals, y separar aquells dels bons, llançantlos fora; y axi se poden, y deuhen fer en los braços, cuxes, ò cames, en temps que correm perill de semblat mal; los quals se han de entretenir tot lo temps durara la Peste, y fins a tant que la salut estara refermada. Fanse dites coses, ò ab ferro calent y foguejant, ò ab herbes y caustich, y de la manera dirẽ en lo tercer auis del cap. 8. del tractat 2. de la curatio de la Peste.

Auis Quint, y vltim.

LO vltim Auis de la preseruacio de la Peste, es lo consell de la Escola Salernitana al

Rey Ingles, *Si vis incolumem, si vis te reddere sanum. Curas tolle graues, irasci crede profanum.* Lleuant y euitant tota pasio de animo, melancolies, tristezes, coleras, temors, y altres, *Nam animus tristis desiccat ossa:* diu lo Saui, y per lo contrari, *Animus gaudens floridam facit ætatem*, procurant en semblant temps tot lo diuertiment, y regosijo possible, peraque axi pugan diuertir la imaginatio del mal. *Nam Cor quod sedes est omnium affectuum, talibus curis debilitatur, facilius quæ à veneno afficitur, aut ipsum pestiferum virus ad instar succini attritum ad sè attrahit; imaginatio enim facit casum;* axi com se veu les demes vegades: y perço serà be entretenir se ab aquells entreteniměts llicits, y honests, q̃ nostra santa Religio permet, cō son conuersacions de amichs, cantars, musicas, passeigs, jochs, y altres q̃ lleuan totaimaginacio y passio de animo, dexant tota nostra salut en mās del Senyor; particularment procuraran dexar y depositar tot temor, perque ell en grã manera causa mouiment, agitatio, y commotio en los humors; los quals axi moguts, son causa, y donan ocasio, *ad hoc vt homines facilius afficiantur; sæpe enim mota nocent, quæ quieta iuuarent*, com clarament se veu cadal dia, en les ordinaries malalties de modorra, tauardillo, y costat; que aquells qui mes temor tenen, y ab imaginatio entran en les cases dels ma-

lats, mes facilment se las acomanen, que no los qui sens temor los gouernan, y tractan de continuo: y perço en temps de Peste, y quant se trobaran encontrats, nos espanten, ni tingan temor de ninguna manera, cuydado, tristezes, ni altres passions de animo, que segons Guillem Rondolet, son bastants pera causar Peste: perque encara que la Peste tinga cobrat tant mal nom, no mata a tots los que encontra, particularment a aquells qui ab animo acuden a les necessitats de sos proxims, y ab tota puntualitat passan lo rigor dels remeys, que al fi nostre Senyor acut a les necessitats.

DE LA PRESERVATIO particular, y singular, de la Peste, pera certes persones, cap. 4.

LA causa de auer separada esta preseruatio de la demunt dita es, la indicatio particular, presa de la edat en los minyons, y altres accidents en les donzelles, y casades; les quals coses prohibexen en alguna ma

nera

nera los remeys preseruatius dalt mētionats: y axi peraque ab mes seguretat dites persones puguen estar segures, y preseruades de la Peste, seguiran los Auisos seguents.

Auis Primer.

LAS criatures petites de quatre anys en auall, y que maman, procuraran tenirlos en casa si la Peste està dins la Ciutat; y nols traguen della de ninguna manera, perque en raho de la edat son facilissims en acomanarse lo mal; y axi tenintlos en casa los donaran cada mati vna cullerada de oxysacar, ò de les seguents medicinas.

Lo Doctor Onofre Bruguera en la preseruatio de la Peste en les criatures petites escriu que la Triaga, y Mitridat per ser medicines fortes no son bones ni a proposit pera preseruar ni curarles de Peste, y axi en lloch de aquelles aconsella la Triaga del Poncem, la confectio de Hiacintos, la Triaga de Esmeraldes prenent de cada vna dos dragmes; del gra alexandri (per que sempre en estos tēps hi ha abundancia de cuchs en criatures y persones grans) banya de ceruo cremada, y gra de poncem, de cada cosa vna dragma; y ab axerop de escorsonera, ò agre del poncem sen fa

confectio,y sen dona vna cullerada, segons la edat de la criatura, ab dos ò tres cullerades de aygua escorsonera, de gram, ò tarongina: en lo estiu sen deu lleuar la Triaga de esmeraldes, doblant la del poncem, y en lloch de la aygua de tarõgina si mescla la de verdolagas. Las criaturas dels pobres ab sola la Triaga del poncem, que es barato, se poden passar mesclanthi banya de Ceruo, y gra alexandri, y axerop del agre del poncem, ab la aygua de gram, y verdolagues en estiu; y en lo hiuern ab lo axerop de agrelles, y aygua de gram, y tarongina, ò sino faran lo seguent axerop.

Pendran dos lliures de vinagre, vna lliura de aygua ros, mitja lliura de sucre, y vn quart de escorsa de poncem, y altre de canyella; y tot mesclat ho dexaran bullir al foch fins tinga punt de axerop, del qual los donaran vna, dos, ò tres vegades lo dia mitja, ò vna cullerada segons la edat de la criatura.

Los richs, y per les criatures de quatre anys, fins als dotse, ò quatorse, se seruirã de la seguent confectio. Pendran mitja onsa de boloarmini rentat en aygua de escabiosa; banya de Ceruo cremada; y terra sagellada, de cada cosa dos dragmes, coral, y perles preparades de cada cosa vna dragma; canyella mitja dragma, sucre dissolt en aygua ros, lo que sera menester pera fer confectio, ò cõserua, de la qual

pen-

pendran vna, ò dos cullerades cada mati en deju.

Los pobres faran vna conserua de mel, ruda, y vna poca de sal, y della pendran vna cullerada. Podran tambe pendrer dos manolls de ruda, dotse nous, y altres tantes figues secas; tormentilla, tres manolls; safra vna dragma; sal de cardona mitja dragma; y tot mesclat y picat ab la mel que sera menester ne faran a modo de conserua, y della pendran los petits quantitat de vna ametlla, y los grans de sis anys en amunt quantitat de vna nou.

Procuraran tambe que dites criatures fassen cambra cadal dia, y perço als petits de mamella no fentla naturalment, los posaran vnes caletas petitas fetes de alguna rael de bleda, ò malues, vntades ab mel, sal; ò oli, y sal. Als que seran de mayor edat, sels podra donar alguna ajuda comuna; y als de sis anys en amũt fins als quinse, sels donara vna vegada la semmana mitja dragma de les pindoles seguents. Pendrã ceuet, mirra, y armoniach dos dragmes de cada cosa, vi blanc trobat, ò maluasia, lo que sera menester pera fer pindoles de la grandaria dels grans de pebre, ò conserua si volen: aquestes pindoles se han de pendrer a la tarda, y dos horas antes del sopar.

Poden tambe pendrer cada mati tres de les pindoles seguents. Pendran Riubarbero bo,

y agarich trocihſcat,dosdragmes de cada hu; mirra vna dragma; canyella y maſtech dos eſcrupols de cada coſa,ſuch de cart beneyt inſpiſat vna onſa;axerop de la eſcorſa del poncem lo que ſera meneſter pera fer pindoles de la grandeza dels peſſols.

Los pobres podran pendrer cada mati vna eſcudella,ò mitja.ſegons la edat, de la decoctio de la eſcabioſa,ò menjaran vn poch de pa banyat ab vinagre molt fort;ò finalment pendran quatre ò ſis grans del ginebre,remullats primer ab vinagre bo.

Les donzelles dels deu anys en amunt , y que viuran deſganades per no tenir las meſades,y eſtar molt opilades,pendran dos vegades la ſemmana tres de las demunt dites pindoles del riubarbaro, y agarich , y cada mati vna eſcudella de la decoctio de la pimpinella ab vn poch de ſucre.

Auis ſegon.

LA preſeruatio de las prenyades per auer de guardar en ellas la criatura,y fortificar la en lo vtero,per ſer molt facil lo gaſtarſe en eſtos temps, te alguna difficultat , y ha donat ſempre treball a tots los Doctors;perque las intentions ſon contrarias , y per conſeguent los

los remeys, dels quals ellas tenen mes necessitat que ningun altre subjecte, per estar preparadissimes, y tenir proximes disposicions, pera encontrarse de Peste, per ocasio de la retencio de las mesades, y altres humors gastats, de que ab sos desordes acostuman fer gran aplech.

Pero ab tot acudint a vna cosa y altre, acõsellan los Doctors, que no isquen de casa, si es possible, y que mējen los millors aliments podran, y juntament prenguen cada semmana vna vegada, de les pindoles vltimament dites del Riubarbero, y agarich en lo Auis precedent.

La poluora seguent, presa mati y vespre a quantitat de vn escrupol, desfeta ab aygua de escabiosa, escorsonera, ò pimpinella, no sols preserua de Peste, pero encara fortifica la criatura. Pendran vna onsa de poluora de marsil, perles preparades, y coral vermell preparat, tres dragmes de cada cosa, zodoaria dos dragmes; nou noscada vna dragma, sucre dos onses, y tot mesclat sen fara poluora.

Poden tambe vntarse los renyons y ventre ab vnguent de la Comptessa, mesclanthi vn poch de Bolo armini, ò terra sagellada.

La sagnia, purga, y suors en les preñades, ni criaturas dels quinze anys en auall, nos

pot,

pot, ni deu ser, per ocasio de que vns son facils de resolrerse, per lo molt calor que tenē, y les dones per no perdrer la criatura, que lo gastament sempre se ha de temer y recelar.

DE LA PRESERVAcio de la Peste quant està en la Ciutat, Vila, ò Lloch, Capit. 5.

OT lo que fins aqui auem escrit, es preseruatiu de Peste esdeuenidora, y puntualmēt se deu guardar quant corre mala salut, ò tenim nouas de Peste en alguna part, y correm perill della, per estarnos a les portes: pero quant ja lo dany està per nostres cases, ò en la Ciutat; nos preseruarem y guardarem della, de la manera seguent.

Quant lo ayre de nostre Ciutat està inficionat, y corrumput, y les persones se moren en grans quantitats, no perço se han de atemorizar, y espantar, particularment los de officis, y carrechs publichs, dexant de fer ses obligacions; antes be valerosament (dexant tota la principal guarda de ses persones al Senyor)

nyor) acudiran a las necessitats dels misera-
bles, y pobres malalts aconsolantlos ab con-
sells, ajuda, y fauor: y peraque ab mes segu-
retat, y sens perill puguen fer estes coses, se-
guiran lo orde seguent.

Primo, los qui no tindran necessitat, ni
obligacio de anar fora de casa, estiguense en
ella, y no tracten de ningun modo ab los em-
pestiferats, ni estiguen en aplechs de gent, ni a
la serena, y raigs de la lluna; perq̃ tot es malis-
sim. Los raigs del Sol sõ bons: y perço los qui
exiran de casa no hiscan que no sia primer
axit lo Sol, per espay alomenos de dos hores,
y primer procuraran esmorsar, ò dinar, si ya
no tenen costum fet de arribar al mix die de-
juns, que en tal cas no es be innouar cosa algu
na, que naturalesa està be ab la consuetut: *Cõ
suetudo siquidem altera natura est, nam quemadmo-
dum à similibus conseruatur, ita in contrarijs tum àl-
teratur, tum destruitur; at quibus diu assueuimus cũ
ea facile tolleremus similia fere nobis euadunt*, con-
forme diu Aristoteles en lo lib. 1. dels Proble-
mas en lo Problema 46. Tota via podrã si vol
drã algunes persones al exir de casa, y los q̃ te
nẽ acostumat de esmorsar, menjar al mati vn
poch de pa banyat, ò remullat ab such de ma-
grana agre, si lo calor del ventrell es gran, y si
no sia albar, y en cas que tinguessen dit vẽtrell
fret, sera la magrana dolça, beuent apres en
lloch

lloch de vi, dos, ò tres glops de aquell ſuch: y quant falten las magranes, ſia ab lo ſuch de taronja, ò llimós en lloch de magrana agre; y en lloch de la albar ſia ſuch de codony: y los qui no voldrá méjar pa, per no tenirho acoſtumat pendran los grans de la magrana rentats ab aygua ros, y vinagre, poſanthi vn poch de ſucre los maſtegaran, y ſen enuiará lo ſuch, y llanſaran los grans, ò pendran los grills de la taronja rentats ab aygua ros, y meſclats ab ſucre.

Quant exiran de caſa, y entre dia ſe rentaran vna, y moltes vegades la cara, boca, y más ab vi trobat, grech, ò maluaſia atemperat ab aygua ros, y vinagre. En la boca continuamēt aportaran lo gra, ò eſcorſa del poncem, del ginebre, atzeroles, canyella, ò raells de la gentiana.

Les veſtidures aportaran, ſien de bocaram, xamellot, buret, llanilla, ſeda, ò tela; per que en la llana facilment ſe apeguen, y detenen los atomos inficionats, que ſon ſeminari de la Peſte.

Al entrar a les caſes, y cambres dels malalts procuraran los qui en ellas auran de entrar, com ſon Metges, Cirurgians, y Curats, de que les fineſtres eſtiguen vbertes vn bon rato antes de entrar en ellas; y al entrar aportaran foch ences de alguna coſa de les demunt di-

tes,

tes,ò vna atxa de cera; per q̄ axi millor se purificara lo ayre de dit lloch: y al entrar, y axir de la casa se rentaran ab vinagre molt fort la cara, boca, ò mans.

Los qui auran de tocar, y tractar molt los malalts com son los Cirurgiās, los quils aporten de vn lloch à altre, los morbes, y altres procuraran posarse deuant de la boca, y nas, vn drap de lli banyat ab aygua ros, y vinagre, fugint tot lo possible lo baf, y aliento del malalt.

Los richs, y gēt de possibitilat entre die, y al axir de casa portarā en la boca vna deles seguents pindoles. Pendrā escorsa de poncē vna dragma; boloarmini mitja dragma; fusta de aloès, zodoaria, y raels de lliris blaus, de cada cosa vn escrupol; ambre, y almesch, dos grans de cada cosa, conserua rosada la qne sera menester pera fer pindoles de la grandesa dels ciurons.

En les mans aportaran lo seguent pom. Pēdran roses secas, fusta de aloes, y sandols grochs, de cada cosa vna dragma y mitja; goma dragant en aygua rosada dissolta, la que sera menester, pera fer vn pom, mesclanthi en estiu vn poch de almesch, y en hiuern oli de espigol, ò nardino.

Altre pom millor, y mes magistral. Pendrā Camfora, fusta de aloes, flor de buglosa, estorachs,

rachs, de cada cosa dos escrupols; clauells, dels tres sandols, dels dos beens, mirra, espic, calamo odoratil, nou noscada, ensens, y goma de ginebre, de cada cosa vn escrupol; safra, coral vermell, mitja dragma de cada cosa, agrelles tres dragmes; such de verdolaga, agrelles tres dragmes; such de verdolagues, y magranes agres, de cada cosa quatre onses; nymphea y seliandre torrat, de cada cosa dos dragmes; terra sagellada dos dragmes; Bolo armini mitja onsa, ambre, y almesch mitg escrupol de cada cosa; labdano, dissolt en, aygua ros y vinagre mitja onsa; trementina rentada en aygua ros mitja onsa; axerop del agre del poncem lo que serà menester, pera fer vn pom a modo de vna poma mediana.

Los pobres quant aniran per la Ciutat aportaran vna esponja plena de aygua de ruda y vinagre rosat, dissolent en ella sis, ò vuyt grans de camfora, y la aportarã continuamẽt en les mans, anant a visitar los malalts, y de quant en quant la oloreran.

La poluora de la banya de Ceruo, canyella, y tormentilla ab yguals quantitats, ab propietat admirable preserua de Peste; y axi la deuhen vsar en totes les viandes, en lloch de pebre, ò salsa, que no serà ingrata al gust.

Finalment aduertim a totes les pessones, qui per raho de sos officis, y carrechs, ò per

qualseuol altra ocasio aniran y tractaran entre los malalts, que tornant en sas cases, tingan aparellat per lo menos vn vestit de cap als peus, perfumat ab romani, espigol, ò altra cosa pera poderse mudar encontinent que entraran en ella, rentantse la cara y mans ab aygua ros, y vinagre.

Molts altres remeys, y medicines preseruatiues de Peste, podria escriurer aqui, sino desitjas breuedat: pero basten las demunt dites, que entre totes son les millors, y de Doctors experimentats, que si abundancia de remeys volen, llegescan los Doctors qui de peste han escrit, que en ells ne trobaran vna infinitat.

CAPITOL VLTIM, *y Epilogo de tota la presercio de la Peste.*

OM les causes de la Peste sien ineuitables pera nosaltres, per ser elles segós auē prouat la voluntat Diuina, y les esteles y Planetas (instruments sb que castiga Deu nostres pecats) y estes natural y forçosament causen los effectes en lo ayre, si ja

nostre Señor Iesu Christ per sa infinita misericordia no ordena altra cosa;perço lo principal preseruatiu, y lo millor remey de tots es acudir a esta suprema y primera causa la diuina misericordia,suplicantla ab oracions, y obres pies, vulle guardarnos de semblant mal: y axi procuraran tots en particular,frequentar molt a menut lo Sagrament sant de la Penitencia y Eucharistia, peraque axi si nostres pecats son ocasio de aquest mal, lleuem ò modarem la causa,que es la diuina justicia, castigantnos ab est flagell, y mogam à Deu nostre Senyor à misericordia, peraque fasse cessar vns influxos tant mals, com son los de la Peste.

Pero perque gusta summament Deu nostre Señor, de que nosaltres no estem ociosos, antes be treballem tant en las salut de nostres animes, com de la corporal, sera be en temporades de mala salut y Peste (apres de auer dexada tota nostra salut en mans del Senyor) valernos de la industria humana, y art de Medicina, que perço crea Deu omnipotent aquella, peraque los homens remediassē sos danys,y mals,y los sauis y prudēts la estimassen en lo que es raho, y com a cosa, que es vinguda de les mans de vn Deu tant bo, la preciassem, y no la tiguessem en poch. *Etenim creauit Altissimus de terra Medicinam, & vir*

vir prudens non aborrebit eam, diu lo Saui Salomo, que perço los Gentils posaren en lo numero de sos Deus als Metges, per ser le Medicina de tanta vtilitat, y profit pera la salut y vida dels homens.

Y per quant tota la preseruacio consistex en guardar la salut present, y remediar algunes desganes que acostuman venir a les persones, ò per raho del temps, ò altres desordes, q̃ causan discordia en los humors; perço ab totes les veres posibles, en estos temps procuraran tenir corregits, y regulats tots los humors, tant en la quantitat, com en la qualitat, perque de la llur improportio y discordia naxen totes les malalties: demanera que en lo menjar, beurer, y altres coses no naturals, tindran vna moderada dieta, que en lo medi consistex la rectitut, bondat, y salut de les persones, perque fenrho de aquesta manera, serà facil cosa al calor natural, vẽcer totes les superfluitats que poden restar de les coctions en nostre cos, y juntament moderar la quantitat de la sanch, y altres humors, a la medida de la complectio y temperament de cada hu, que ab aço sols poden tenir entera y perfecta salut, encara que visquessen de dolents y mals aliments, que la abstinencia y dejuni es admirable remey pera remediar molts mals.

Mes perque lo dia de vuy ordinariament la major part de las perſones eſtan tributaries a la Medicina, tant per ſos particulars deſordes, com tambe per la comuna malaltia del mal frances, de que tenim per noſtres miſeries tanta a bundācia, neceſsitē de correctio y remiendos, q̄ es precauſio per Medicines, y axi a totes eſtes perſones conue ſagnarſe vua, dos, y tres vegades, axeropar y purgarſe, ſegōs aparexera al Doctor qui per aqueſt effecte eligiran, peraque axi ſe puga remediar la ſobrada quantitat de ſanch, y los demes exceſſos dels reſtants tres humors. Lo matex faran totes aquelles perſones, que tenint ſalut, acoſtuman patir algunes deſganes entre any, com ſon puagra, hillada, y altres: vſant apres de la purga continuament, durāt lo temps de la mala ſalut vna ò dos vegades la ſemmana alguna de les demunt dites medicines purgants, y los demes dies les medicines cordials preſeruatiues, mudant ja vnas, ja altres.

Pero als qui tindran perfeta ſalut, y no acoſtuman tenir deſganes entre any, los acōſell (lo que no auem aduertit) que de ninguna manera remoguen humors ab ſagnia, purga, ni altra medicina, ſino en cas de gran plenitut: perque *Mota ſæpe nocent, que quieta iuuarent*, com ſe veu en la aygua repoſada, y

clara

clara de vna bassa, que si la remouhen y sorollan, se enterbolex, y torna dolenta; y perço dexat tot vs de qualseuol medicina, q̃ puga causar enfado, y reuoltar lo ventrell, pendran (pera preuenir y guardar los bons humors de corruptio) de las medicines cordials, preseruatiues, de bon gust, y suaues al apetit, que si lo vẽtrell las auorrex, y pren en odi, a modo de aprofitar, danyẽ las dites medicines; y axi estes persones ab lo vs de aq̃stas cosas, y ab los bons aliments y modo de viurer demunt dit, estaran segures ab lo fauor de Deu de tot mal.

Per preseruatiu exterior, aportaran algunas Reliquias de Sants, y lo arcenit demũt dit, aportantne quantitat de vna onsa y mitja tot ab vn tros, dins de vna bossa de tafeta, y bax de les exelles, y en cas que la continuatio dell causas alguna imflamatio en lo dit lloch, lo mudaran de bras, y la dita in flamatio curarã ab aygua de plantatje y blanc cru, ò aportaran si volen algun pom dels demunt dits.

Quant a la restificatio del ayre, per ser ell lo medi per lo qual se comunica en nostres cossos la mala y pestifera influencia, lo corregirã y tornarã familiar a nosaltres, lleuãtli la corrupcio y contagi te, ab los medis possibles; demanera que si esta mudat per alguna

de las qualitats manifestes, lo corregiran ab les contraries, escalfantlo si està fret, y si està humit axugantlo; si està calent refredantlo, y si sech humestantlo.

Pero quant dit ayre per la pestilencial influencia, serà tornat contrari a nostra naturaleza, serà dificultosa cosa tornarlo familiar y saludable pera nosaltres, per no saber en que consistex la qualitat oculta quel te alterat, sino es que ensenyats de natnraleza, lo purificam ab foch, que es element que totes les coses purifica; y axi volen tots los Doctors ab authoritat de Hypocrates, que se ensengan fochs de coses oloroses, ò en ell llançen vnguents, ò altres coses de olor, peraq̃ axi millor se corregesca lo dit ayre, y la influécia no tinga lloch de corromprer aquell; y perço en lo hiuern faran fochs de coses calentas, y en lo estiu de cosas fredas, que encara que lo foch sia agent destruydor de les propries naturalezas y formas, totauia sempre resta en lo ayre algun vestigi de la qualitat de aquelles coses quel destruhexē, com se veu en las coses de bona y mala olor quant se creman, q̃ apres de cremades resta aquella olor en lo ayre del aposento ahont se son cremades las tals coses.

Y perque la continuatio de aquest remey es de gran importancia, per ser lo ayre continuo

tinuo en les cases y aposentos, y lo foch no puga tenir esta continuitat, per lo que faltaria prest la prouisio de las coses ab ques deu ser, perço inuentaren los perfums, que aquestos ab poch gasto poden ser cõtinuos, y corregexen en gran manera lo dit ayre; y axi faran estos perfums en les sales, resales, y cambres quant la Peste està en la Ciutat ab les coses demunt dites, y ab les seguents, ço es en estiu ab fulles de roses, violes, sandols, aygua ros, escosonera, ò tormentilla; y en hiuern ab llorer, flor de romani, y taronger ab vi blanc, y aygua nafa; pero en los temps templats de primauera y autumno mesclaran les dites coses, ò ferlos han de flor de borratges, buglosa, escorses de poncem, ò llimona, y los qui tindran possibilitat faran vnes casoletes de benjuy, ambre, almesch, algalia, fusta de aloes, canyella, clauells, y altres coses oloroses, que axi la influencia, trobant esta continua resistẽcia en lo ayre, no podra mudar ni alterarlo, que fentho de aquesta manera, y tenint lleuades les disposicions del ayre, y nostres humors mediant las quals podien las esteles y Planetes imprimir en nostres cossos ses males influencies, sera seruit nostre Senyor per sa infinita bondat y misericordia, preseruar y guardarnos de vn tant cruel y terrible mal, que tota la preseruatio de la Peste està cifra-

da en estes dos coses, ço es en conseruar lo ayre, y nostres humors en ses propries naturaleses, per que axins donan salut, y conseruan la vida.

TRACTAT SEgon de la curatio de la Peste.

A se que es genero de temeritat, curar vna malaltia ab sola la indicatio de sa naturalesa, y essencia, y ab vns matexos remeys donar salut a totom (de la manera que los Empirichs) oluidant, y dexant à part totes les demes indications, que en grã manera mudan y varian lo remey, y llicitament nos deu fer sens veurer al patient: tota via per la falta gran dels Doctors en estos temps, y per consolatio dels malalts, no dexare de escriurer llargament ab la mayor claredat, y destinctio podre, la cura de aquest mal; elegint en aquest particular de dos mals lo menor, que es en la present cura lo dany se podraseguir del vs de nostres remeys; sent sens comparatio mejor, y mes cert, lo ques seguiria de restar los malalts sens remeys,

morintse miserablement desemparats de tot auxili y socorro.

DE LA CONEXENsa dela Peste, de las vniuersals intensions en la cura, y de la electio del lloch ahont se ha de curar lo empestiferat Capitol 1.

OS Punts principals, y primeras intensions dels Doctors en la cura de les malalties son tres. La prira y de mayor consideratio es la conseruatio de las forces, per que sens ellas mal se podrãexequutar losremeys. Lasegona es lo modo se ha de tenir en la euacuatiò del humor causa de la malaltia. Y la tercera està posada en la cura dels accidents, que en la tal malaltia sobreuenen: per hont auent de curar la Peste, y cumplir a les dites intensions en lo present Tractat, me apar ser conuenient, y necessari escriurer primerament lo modo com se ha de conexer la febra pestilential y Peste, que de la conexensa de la malal-

tia nax la inuentio del remey, que es la verdadera cura del mal; y per que comunment lo vulgo enten per Peste aquella malaltia, que te per senyal la vertola, ò malabua, y puga auerhi Peste y febre pestilential sens estos senyals, es forços escriurer, antes de totes coses los senyals y modo, com ab molta facilitat puga qualseuol persona conexer la febre pestilential.

Los senyals propris de la llegitima febre pestilencial segôs tots los Doctors son molts y molt grans, particularment tontesa, pes y dolor gran de cap; sequedat, negror y axutesa de llengua y boca; olor fœtido mal y pudent en lo aliento; set insaciable; congoxa cõtinua, y basca de cor; ascos y vomits ordinaris; difficultat molt gran en lo respirar; vetlla continua y desuari; dolor de ronyons; calor intolerable en les parts internas, estant les externas frescas, y a les vegades fredes; desmayos; vista terrible y espantosa, mirant alienadamét a vna part y altre ab los vlls inflamats, y sanguinolents, y vltimament acostumen à parexer les demes vegades vertoles y malas buas, que son los senyals ordinaris ab que lo vulgo judica la Peste, y sols a estos dos accidents anomena Peste.

Altres senyals aporten altres Doctors pera conexer esta febre, com son cambras, ador

miment,

mimẽt,triſtezes,ſuors,pigues, vrines,polſos mudats y altres,que a mon judici no ſon ſenyals en alguna manera de ſola la Peſte, ſino accidents que teſtifican y denotan mes, ò menos malignitat de febre ; perq̃ no en tota febre peſtilencial ſe troban eſtas coſas , ni les vrines y polſos guardan vna matexa ſpecie; antes be , ordinariament en totes les febres peſtilencials las vrines y polſos ſon bons y naturals , enganyantſe en aço tots los Doctors qui ſolamẽt judican les malalties ab eſtos dos ſenyals, morintſe les demes vegades los malalts ab polſos y vrines bones : pero comunamẽt lo pols en aqueſtes febres es petit,flach,y negual,y frequent ab alguna celeritat; y les vrines ſon craſſes y perturbades, que no guardant aqueſt orde es gran malignitat de la febra,y ſenyal mortal.

Coneguda que ſera la malaltia(y la conexeran millor ſi en eſtos temps eſtà publicada la Peſte, y mor gran multitut de gẽt) procuraran la primera coſa ſentintſe encontrada la perſona acudir al metge Celeſtial, confeſſant y combregant en lo matex inſtant , y rebent lo ſacrament de la Extremaunctio,inuocant ab oracions y obres pies lo auxili y fauor de noſtra Senyora ſanctiſsima la humil Verge Maria,y dels glorioſos martyrs Sant Roch,Sabaſtia,y altres aduocatr particulars,

y pa-

y patrons de cada hu;perque ells alcansen de IesuChrist nostre Señor la verdadera cura de aquest mal,al qual sols està reseruada, y ningun remey aprofita sens sa diuina voluntat.

Auis vnich.

QVant ya conexerã,q̃ la persona està empestiferada y malalta de la febre pestilẽcial,procuraran posarla en lo aposento, ò cãbra mes gran de tota casa neta , espayosa , y apartada đ tota mala olor ycorruptio,mirãt si es possible les finestres à Tremontana,Ponent,ò Lleuant,tenint aquelles vbertes desdel exir lo Sol fins à la posta , ab que lo ayre de dita Ciutat,Vila , ò lloch no estiga molt corrupte,è inficionat.

Axi mateix poden tenirles vbertes en la nit si conexen que lo ayre del aposento està molt inficionat de la mala qualitat hix , y se euapora del malalt,ò estan en temps de grãs calors, per que lo tenirles tancades, es causa de que lo ayre de dit aposento nos ventille, y axi se inficiona en gran manera.

Pero si lo ayre en que està lo malalt , està corrupte y gastat tindran les finestres tancades ab teles encerades, acceptat les matinades apres de ser axit lo Sol,y les tardes antes

tes de pondrerse;per que axi se euaporara,y resoldra lo ayre inficionat del aposento, y lo q̃ de nou entrara (encara que corrupte) sera sempre mes pur, y saludable, que lo q̃ dell exira.

Procuraran axi matex lleuar del aposento tota cosa que puga donar mal olor, y lo ayre de aquell purificaran y corregirã ab fochs perfums, enramades, y irregations de cosas oloroses, y correctiues de la mala y empestiferada qualitat del ayre.

Los fochs en lo hiuern se faran de aquelles coses calentas y aromatiques demunt dites, llorer, taronger, ginebre, espigol, romani, saluia, tomani, y altres ensenentlos moltes vegades de dia y nit.

Los perfums seran axi matex de cosas calentas, fullas de llorer, de taronger, ginebre, ambre, almesch, escorses de poncem, llimona, taronja, y altres semblants.

Les enramades se podran fer de tomani, farigola, espigol, saluia, broyda, y altres coses calentas. Y las irrigacions seran de aygua nafa, maluasia, y ayguardent, ò altres ayguas semblants.

En estiu se faran los fochs de cosas frescas, com son murtra, salzer, garbons, alzina, arbos, rourer, y altres axi semblants; y los perfums de roses secas, violes, pomes, peres, y altres

altres a propofit;enramant las parets, y fof-
tre del apofento ab canyas verdas,jonchs,ra-
mes de falzer, fulles y brots de parra,y mur-
tra,y ab les demes cofes frefcas; regant tota
la cafa y apofentos ab aygua ros, vi trobat,
y vinagre. Los fochs en eftiu fe faran vna fo-
la vegada lo dia,y a la matinada;y altra la nit,
y a la tarda, y las demes cofas fe faran conti-
nuament, ço es los perfums, enramades, y
irrigations, mudantfe cada dia la enrama-
da de terra,y de dos en dos dias las de las pa-
rets.

Los demes temps del any fe faran eftas co-
fas ab las matexas dalt dites, mefclant las del
hiuern ab las del eftiu, en autumno y prima-
uera;perque axi naxera vna qualitat mefcla-
da de las qualitats de las cofas ajuntades, y
fera contraria a la qualitat manifefta del ay-
re, y a la oculta de la influencia, per raho de
la proprietat tenen les dites cofes contra to-
ta mala qualitat.

Lo feguent perfum es molt apafsible, y
bo pera tot temps. Pendran vna ò dos po-
mes;mitja efcudella đ aygua nafa,y altra mit
ja de aygua ros; vna poca de canyella, y fis ò
vuyt clauells, y tot junt ho pofaran ab vna
cafoleta defcuberta ab poch foch, pera que
lo vapor puga millor exhalar y efcamparfe
per lo apofento, que de aquefta manera tin-
dran

dran lo ayre de tota la casa corregit y purgat de tota malignitat.

DE LA CONSERVAcio de les forçes en la cura de la Peste. Cap. 2.

LO principal indicant y primera intensio en la cura de totes les malalties es la conseruatio de les forces, y a elles particularment ha de tenir vll y miramẽt lo Doctor quant ha de curar aquell; y sobre tot en les malignes y de mala conditio, qual es la Peste, per raho de que la gran malignitat del humor, y accidents que sobreuenen van per momentos postrant als malalts; y axi auent de ordenar la dieta y modo de alimẽtar al empestiferat, es menester que totes aquellas cosas que pendra sien frescas, y algun tant exsiccants, *Vt vult Ioannes Baptista Mõtanus in casu 18. de feb. pesti.* pera que axi tingã facultat de atemperar lo calor gran de la febre, y feruor del humor colerich, y exsicar la mala qualitat, y sobrada humitat de la corruptio y putrefactio de humors, y juntamẽt tingan poder de reprimir y resistir a la qualitat

litat mala y verinosa de la Peste. Y no es raho de duptar, nis deu reparar en lo que diu Hippocrates en la sententia 16.del lib. 1.dels Aphor. que a totes les febres conue la dieta humida, per que la tal sententia, ò se entẽ, *præcautionis gratia*, per reparar la sequedat, que lo calor podria causar continuant la febra, y axi causar vna febra hectica, ò se enten de les ordinaries febres q̃ no tenẽ per causa la excellẽt humiditat de la Peste, perque esta en opinio de tots los Doctors, nax de la sobrada y demasiada humitat del ayre, ò alomenos la disposicio mes proxima, y immediada de la Peste, segõs Galeno en lo 1. dels temp. cap. 4. y Hippocrates en lo 2. dels epid. part. 1. sent. 1. es lo exces en humitat y calor del ayre, lo qual alterant nostres humors ab les matexes qualitats, forçosament se tornen calẽts y humits, ab tant gran exces, que no cõtents de pudrirse se corrompen y muden en contraria qualitat, y de humors familiars, y amichs que eran de nostra naturalesa se tornan tant contraris, que ya no son humors, sino metsines quens destruexen, y matan ab breus dies. Y perço Ioan Crato en lo consell 275. escriuint la cura de aquest mal digue, q̃ tota ella consistia en exsicatio de la putrefactio, y en medicines cordials contraries a la venenositat, y maligne qualitat de la febra.

Optima

Optima enim febris pestilentis curatio in exsicatione quæ resistat putredini, & maligni fomitis per antidota oppressione consistit: Y axi la dieta de la dita febra ha de ser de aliments bons y facils de courer en lo ventrell, perq̃ lo calor es molt debil, que tingan facultat y poder de exsicar la putrefactio, y refrescar lo calor de la febra y juntament tingan força y virtut ab propriétat oculta pera reprimir y reparar lo dany del humor verinos, y empestiferat, y sia de la manera seguent.

Primerament lo alimẽt ha de ser bo, poch, y donat souint, pera reparar la falta de forçes, y consumptio dels espirits, los quals cõsum y resol la malignitat de la febra: ha de ser poch, per ser la virtut flaca, y postrada, y lo calor natural debil per causa d̃la mala qualitat del mal, lo qual no podria courer ni digerir la molta quantitat, y axi se encontrariẽ en lo ventrell lo vn aliment y altre; y naxeriẽ de aqui noues malalties. *Nam crudum super indigestum generat morbum*, diu Hypocrates: totavia be podran los experimentats y persones intelligents, tenir cuydado y mirament (en lo alimentar als malalts) a la naturaleza, edat, tẽps, lloch, forçes, consuetut del malalt, donãtlos mes, ò mãco mẽjar, mes tart, ò tempra, segons veuran la necessitat; perq̃ en aço noy pot auer regla certa ni terminada.

Lo pa ha de ſer bo , de bon forment , ben cuyt , y aſſahonat , y del primer al tercer dia. Los caldos ſien de polla groſſa, gallina, capo, ò molto, poſant en la olla verdolagas , agrellas , borratjes , agras , carabaſſa llarga , ò farro.

La aygua que beura lo patient (que lo vi en aqueſta malaltia es ſuſpitos)ha de ſer que refreſque y reprime la mala qualitat de la febre ; y axi la couran ab ordi , eſcabioſa, pimpinella,ò peu criſt;lo qual ademes de las moltas virtuts te ab ſi,es tanta la força y pro prietat contra la Peſte,y tot humor verinos, y maligne, quant altra herba pera ſemblant effecte ſe pot trobar.

Quant lo patient dinara , ò ſopara , apres de auer pres lo caldo , menjara vna poca de la carn,ſi podra,ab vn poch de ſuch de agras, taronges,llimonets,ò magranes agres;y quãt no puga menjarla , pendra algun ou del dia; y per poſtre alguna confitura de las deuall eſcritas.

Las demes vegadas que pendra aliment entre dia (que lo mes , tart ha de ſer de quatre en quatre hores) ſerà de ſols lo caldo, prenentne mitja eſcudelleta, y algunas pançaſ,pera cuyta , prunes , magranes albars , ò agres.

Al principi del dinar y ſopar, menjara al-

gunes

gunas guindes verdes, ò confites, prunes agres eſcaldades, ò de frare ſin es temps, alguna enſalada cuyta de lletugas, eſcaroles, borratjes, xicoyres, ò caps de carabaſſas llargas; pot tambe menjar magranes agres ab ſucre, ruxantles primer ab aygua ros, y ſon bones à totas las horas del dia.

Per poſtra, y fi de taula, pot menjar codonyat vell de ſucre, mel melada, codonys cuyts, crus, ò confitats, carabaſſat, llengua bouina, peres, pomes, magranes albars, y agres, atzeroles, tronxos de lletuga, y altres confitures, freſcas y reſtrictiues, en cas que no tinga cambres; perque tenintles ſe aurian de menjar al principi, y antes de tota coſa.

Bèura lo patient quant menjara, vna, dos, ò tres vegades, y mes ſi ſerà meneſter; beuẽt cada vegada poca quantitat, *Inter prandendum, ſit ſæpe parumque bibendum*, diu la Eſcola Salernitana; pero fora del menjar beura tart, y vna bona tirada; perque lo poch fora del alimẽt no aprofite de altra coſa, que de encendrer mes lo malalt, tant en calor, com en ſet; y axi aconſellan los Doctors, particularment Pere Foreſto, Ioan de Concoregio, y Albubatre Autor Arabich fill de Zacharias, fill de Araſi en lo cap. de Peſte, y Aetio en lo cap. 95. del 1. ſerm. del 2. tom. y altres, q̃ en ſemblants malalties ſe done la beguda de aygua

refredada ab neu, la qual com ſia remey tant conueniēt pera las ſinochos, es ben cert que millor,y mes conuenient ſerà à la febre peſtilential, perque ab ella ſe refreſcara, refrenara,y reprimira la força, y potentia del veri de dita febre.

Aqueſta beguda ſe ha donar al vigor,ò declinatio de la febre ſens aguardar altra coſa mes de que lo patient tinga molta ſet,y la eſtiga aguardant ab gran deſitg: perque en eſta febre no podem aguardar, y ſeruar les conditions,vol Galeno ſe obſeruen 9.metho.ca. 5. en donar dita beguda; per quant la indicatio ques pren en aqueſta peſtilential febre pera donar dita beguda es mayor, que la ques pren de les coſes que la impedexen: de tal manera que ſi en aqueſt cas voliam obſeruar dites conditions,oluidant la febre, primer ſe moriria lo malalt, q̄ no vindria la ocaſio particular de donar aquella; y axi com de dos mals,ò inconuenients ſe tinga ſempre de elegir lo menor, que en aqueſt cas es recruarſe la materia, y ferſe noues fluxions,y obſtructions,y lo mayor ſia morirſe lo malalt; ſera coſa ſempre mes acertada donar dita beguda,que dexar de donarla; y aſſo ſe fa, *de cura coacta & non regulari,occurrendo ſcilicet vrgentioris;* y no es tampoc fora propoſit,ni ſens conſell de Galeno en lo 11. del meth. cap. 1. ahont diu,

diu, que aduertescan los Metges, que curan febres, si se ha de dexar de curar la febre dexāt la causa, ò la causa dexant la febre, &c. Lo matex volgue significar Auicenna quant digue, que *febris aliquando est tantæ vehementiæ, & accuitatis, quod non licet vti regimine causæ, &c.*

Lo modo de donar esta beguda es, que lo malalt pendra ab vna tirada tanta aygua refredada ab neu (que no sia demasiadament freda) quanta ne podra beurer; y al cap de vna estona assossegat que estiga, procurara vomitarla posantse los dits en la boca, ò vnes plomes vntades ab oli, y vomitada que sera (al cap de mig quart) ne tornara a pendrer copiosament segona vegada, y axi continuara moltes voltes beuent, y vomitant fins a tant ne aura beguda quantitat de vn quarter, si es possible.

Lo ordinari beurer de entre dia, ço es del dinar, y sopar sera de la aygua cuyta ab les demunt dites coses, posant en ella en lloch de vi vna ò dos cullerades del such de magranes agres, ò del axerop de agrelles, de agras, del agre del poncem, ò llimones, ò altre semblant, que tinga facultat de reprimir lo incendi y calor de la febra, y quant no tinguen alguna cosa de les dites hi posaran vn poch de vinagre bo, per que lo vi en semblant malaltia es perniciosissim, y nos deu beurer en

ninguna manera:per que com de sa naturale-
sa sia calent,escalfa demasiadamēt tot lo cos;
causa mes set,encen,y aumenta la febra , y fa
penetrar al cor la mala,y pestilential qualitat
de la Peste;lo que no fa la aygua , com de sa
naturalesa sia freda;y mes que encara que los
malalts estiguen sens febre los fa tant mal ef-
fecte lo vi, quels allarga la cura de les nafres,
y vlceras tres vegades mes, que no als qui
beuhen aygua ; per que sent naturalesa tant
amiga del vi,en lo matex instant lo enuia tot
cru a la part malalta pensant aprofitar,y ayu
darli; y li danya en grā manera:y axi per tots
estos inconuenients se ha de dexar totalmēt
lo vi en semblant ocasio,y malaltia.

Vltimament si lo patient no fa cambra ca
dal dia li donaran vna ajuda comuna , ò feta
de la manera seguent. Pendran vn puny de
ordi senser, y vnes quantes fulles de malues;
roses secas,y escorsa de pōcem, de cada cosa
vn puny; violers boscans vn manoll,y tot jūt
ò posarā a bullir ab sis ò set escudelles đ ay-
gua, sent bullir lo ordi primer vna bona esto
na,y colat que sia ne pendran dos ò tres es-
cudelles,segons la grandaria de la persona,y
ab elles mesclaran dos onses y mitja de mel
rosat , y mitja lliura de oli de ametlles dol-
ses,ò mantega , y axi li donaran aquesta aju-
da.

Auis Primer.

PEro per ſer tant gran la malignitat de la febra, y ſa mala qualitat tant contraria a noſtra naturaleza, neceſsitan los malalts de algun remey deffenſiu, y cordial pera pēdrer de preſa a preſa, peraque axi ſe puguen reparar las forçes, que per momentos ſe van reſolēt, y poſtrant, y juntament ſe puga reprimir la mala y verinoſa qualitat de la febra.

Los richs ſaran la ſeguent medicina. Pendran conſerua de borratges, bugloſa, de roſes, y violes de cada vna quatre dragmes; cōfectio de Hiacintos tres dragmes; poluora de diamargariton fret dos dragmes; confectio noble, y Triaga comuna, de cada coſa vna dragma; coral vermell preparat, y dels tres ſandols vn eſcrupol de cada coſa; axerop de agrelles, de llimones, de agras, de magranes agres, ò del agre del poncem del hu o del altre lo que ſia meneſter, pera fer confectio à modo de conſerua.

Les aygues pera desfer dit cordial, ſeran aygua de eſcorſonera, de agrelles, eſcabioſa, y bugloſa, prenent de cada vna tres onſes, y meſclades ſe ſeruiran delles pera desfer lo cordial, del qual pendran cada vegada quantitat de vna nou, y de las aygues vna fins en dos onſes.

Los pobres pendran la matexa quantitat de las demunt ditas cõserues, y ab ellas mesclarã dos dragmes de la cõfectio dels Hiacintos; vna dragma de la poluora de diamargariton fret; dos dragmes de bolo armini preparat; mitja dragma de la rael del dictamo blãc, y altra mitja de tormentilla; dos escrupols del Mitridat, y axerop de agrelles, simple, ò oxysacar simple, lo que sera menester pera fer confectio.

Les aygues poden ser las matexas dalt ditas, ò sian si volen aygua de borratjes, endiuia, tarongina, y rosada, prenentne com està dit de presa a presa vna cullarada dels dits cordials destemprats ab dites aygues.

La confectio del ou, segons auem aduertit en lo Auis tercer del segon capitol del tractat primer de la Peste, es de molt gran vtilitat, y se pot donar algunes vegades entre dia, ab alguna aygua conuenient.

Pero si a cas la pobreza del patient es tant gran, que ni vn remey ni altre dels dits pot fer, en tal ocasio podran valerse de sola la conseua rosada, de borratjes, buglosa, agrelles, o altre, y quant no puguen aço, vsaran lo bolo armini, terra sagellada, banya de ceruo, carlina, ò altres, fet poluora, de la qual pendran quantitat de mitja, ò vna dragma, de caldo a caldo, ab vna de las dites aygues.

Pero

Pero en cas que las forçes, y virtut del patient, se anassen molt postrant, y perdent, los faran vns caldos cordials pera mesclar ab los ordinaris, posantni cada vegada vna, dos, ò tres cullarades, segons la necessitat veuran.

Los caldos cordials se fan del modo seguent. Pendran vn pollastre, ò vn quarto de capo, de gallina, ò vn sou de cuxa de molto, y ben esclafat, y magolat, ho posaran a courer ab vna olla enuernissada, ab tanta quantitat de aygua, com conexeran sera menester pera fer vna bona presa de caldo, del qual fet q̃ sia, pendran la demunt dita quantitat, ço es vna, dos, ò tres cullarades, y ab vna cullarada de la demunt dita confectio, ho mesclaran ab lo caldo ordinari.

Las personas ricas pendran vn pollastre, ò polla, y ben esclafada y magolada, y rentada ab aygua ros, escabiosa, ò buglosa, la ensalsaran de las poluoras seguents. Pendran dels dos corals preparats vna dragma de cada hu; poluora de diamargaritō vna dragma y mitja, y altre tanta de la de diarrhodon; confectio de Hiacintos mitja dragma, y tot mesclat ho picaran.

Los mes poderosos se seruiran de la seguent. Pendran vna dragma de cada coral preparat, mitja dragma de diamargariton, y

diarrhodon;dos escrupols de la confectio de Hiacintos; dos dragmes de la confectio noble;vna dragma de poluora de perlas preparades; y poluora de alegria de Galeno, trossos de esmeraldes, rubins, hiacintos, topacios, granats, y zafirs, de cada cosa vn escrupol; fulles ò llimadura de or finissim vn escrupol, y tot mesclat ho faran poluora subtilissima, y della ensalsaran las ditas carns,pera fer los caldos cordials.

Lo modo de fer estos caldos ab las ditas poluoras es, que prendrã la carn axi ensalsada, y la posarã dins de vna olla enuernissada; y si es de vidre sera millor,y juntamẽt ab ella posaran aygua ros, escabiosa,nafa,y buglosa, tres ò quatre onsas de cadavna,ytapada molt be la olla, peraq̃ no euapore ni exhale cosa alguna della, la posaran al foch del modo seguent. Pendran vna caldera,casola,ò olla grã, y dins ella faran vn sitial, ò asiento de palla llarga pera assentar la dita olla,y assentada q̃ estiga,posaran dins de la caldera tanta aygua com sera menester, fins que la olla se vulla trastornar,ò girar; fet aço faran bullir la caldera ab foch de carbo,y ab poch foch, fins q̃ lo caldo sia fet,y la carn sia cuyta, lo q̃ conexaran posant vn tros de carn dins de la caldera, quant començara de bullir, perque com aquesta sera cuyta, es cert sera cuyta tambe

tambe la de la olla, y lo caldo sera fet.

Axi matex faran lo present ordiat, pera pendrer a la mitja nit, ò a la punta del dia. Pendran vn quarto, mitg, ò vn pollastre, y esclafat molt be, y magolat, lo posaran a courer ab vna escudella de ordi preparat, y sis escudellas de aygua, y faran que bulle fins torne a vna escudella, y a les hores ho traurā del foch, y colarhohan, y colat que sia, ho tornaran al foch ab lo matex pollastre, y ordi molt ben picat, y faran que bulle vns dos bulls, y lleuat del foch, ho tornaran a colar fortament ab vn drap; y axi colat, hi dexetaran vna poca de llauor de melo, y cara bassa, mesclanthi vna poca de aygua ros, y nafa, y ab mitja onsa de sucre fi, pendrà esta escudella, com està dit.

Orde breu pera DELS REMEYS VNIuersals per la cura de la Peste, y de la euacuatio del humor causa de dita malaltia, cap. 3.

LO segon intent principal, y mira, en la cura de las malalties, es la euacuatio del humor, que es causa de la tal malaltia, per que lleuada la causa diu lo Philosof, resta lleuat lo effecte: pero com la euacuatio del humor puga ferse ab differents medis y remeys, ço es ab sagnia, ab purga, ab vomit, ab suor, ò ab vrines; està en dupte ab qual de dits remeys podrem, y deuem euacuar lo humor verinos y mal, y axi curar la Peste.

Molts Doctors, y lo floret de la Medicina, imaginant que la principal intentio y mira de la sagnia era la grandeza del mal, y forces robustes dels patients, digueren ab autoritat de Hippocrates en lo 1. dels Aphorismes 6. q̃ en totes les malalties grans, y ahòt hi ha forces, sagnem vna y moltes vegades. *Extremis enim (seu magnis) morbis, extrema (seu magna)*

magna) sunt adhibenda remedia, que a les grans, y extremes malalties conuenen y son necessaris grans y extrems remeys segons lo dit Hippocrates; y que perço (no auenthi per ells altre remey extrem, y gran mes a proposit y efficaz que la sagnia, per que ab ella se euacuan vniuersalment tots los humors, conforme escriu Galeno en lo lib. de purg. med. facult. cap. 1.) auem de curar la Peste, y euacuar lo humor maligne y verinos ab la sagnia, com a saludable y efficaz remey entre tots los demes, per ser ella gran y extrema malaltia.

Pero quant falsa sia esta opinio, y quant inconsideradament prengan forces robustes, y grandesa de mal, per mira y intent de la sagnia en qualseuol malaltia; facilment y sens dificultat alguna se pot prouar; per que cosa certa es, y la saben los estudiants, q̃ ni la gran malaltia, ni moltes forces son intents particulars de algun particular remey, sino vniuersals, y molt generals pera qualseuol remey gran ques dega fer en Medicina segons Galeno en lo 4. llibre del Methodo: per que ben cert està, que ningun remey gran se fara, que no tinga primerament lo patient grã malaltia, que es la que demana lo remey, y que les forces no sien valents pera resistir a la grãdesa del remey, y de la malaltia; perque elles

son

ſon les que admeten y donen lloch a la exequutio del remey, ò vedan aquell, per que viſt eſtà, que pera lleuar la cama ò bras vn Cirurgia a vna perſona, ha de ſer gran la corruptio de aquella part, y les forces molt robuſtes, q̃ de altra manera ſe li moriria lo malalt entre las mans, ni tampoch dit remey ſe pot fer en vna nafra de poca cõſideratio. Axi matex no es llicit al Doctor vſar grans fredors en les malalties que no ſon extremamẽt calentes, y los malalts no tenẽ grans forces; perq̃ no ſent de aqueſta manera correria perill de ſufocar y acabarſe lo calor natural debil, y flach del patiẽt, y morirſe en lo remey, com ſe ha viſt algunes vegades en lo vs de la Triaga en grans dolors de hillada. Lo mateix ſe ha de entendrer de la purga, ſuors, y qualſeuol altre gran remey, perq̃ ningu de aqueſtos ſe pot fer, que no ſia gran la malaltia, que demana lo remey, y les forces, quel conſentẽ, no ſien robuſtes y valents.

De hont clarament conſta que las moltes forces, ni gran malaltia no demanan remey particular, com es la ſagnia, ſino remey gran en general, y contrari a la malaltia (per que ella demana ſer lleuada per ſon contrari) *contrariorum enim contraria ſunt remedia*, eſcriu Galeno en lo 11. lib. del Meth. cap. 12. en lo de vene. ſect. cap. 6. y en lo 1. ad Glaue. cap.

9. y en molts altres llochs, dels quals es facil la intelligencia de Hippocrates, en lo demunt citat Aphoriſme; per que ſi les grans malaltias demanan grans remeys, y eſtos ſegons Galeno, han de ſer forçoſamēt cōtraris a les malaltias, clar eſtà, q̄ ſegonselles ſera, demanaran ſon remey contrari, y particular, y no altre: y axi malaltias nadas de calor, demanan remeys frets; y las fredes remeys calents; las nades de la abundancia del ſanch; demanan euacuatio per ſagnia; y las que tenen per cauſa podridura de humors, euacuatio per purga; axi com las nades de podridura de humors extrauaſats, ò eſcampats per totes les venes del cos, demanan ſuors, y axi de las demes, que cada vna ſegons ella es, demana ſon remey particular y contrari, que ſon los determinats intēts de les dites malalties, y no les forces abſoludamēt, y gran malaltia com inaduertidament imaginē dits Doctors; per que clar eſtà, que gran malaltia no te per cōtraria a la ſagnia, purga, ò altre remey particular y determinat: perq̄ qui en vna hydropeſia ò grā dolor de hillada, q̄ ſon grās malaltias, ſagnarā? ò en vna grā inflamatio de ventrell, purgara al patiēt, encara que tinga moltes forces? ben cert eſtà que ningu per ignorant que ſia? per que ſola la abundancia del ſanch demana ſagnia, y la podridura dels

humors ſeparats dels bons, y vençuts per naturaleſa demana purga, que la ſagnia euacuāt lo ſanch diſminuex, y lleua la abundancia de aquell, que es la cauſa de la malaltia; y la purga euacuant lo humor mal y dolent, lleua la podridura, y de aqueſta manera ab ſos propris y contraris remeys curam als malalts. *Inanitio enim contraria eſt repletioni*, conforme diu Hippocrates en lo 2. dels Aphoriſmes 22. de la manera que la fredor es contraria del calor. Quant mes que la ſagnia abſolutament no es remey gran pera curar gran malaltia, ſino es que ab ella ſe faſſe gran euacuatio de ſanch, euacuant aquell fins a demayar ſe de la manera vol Galeno en lo coment de la ſententia 23. del llibre 1. dels Aphoriſmes, y en lo 7. del methodo capitol 5.

Altres Doctors prodichs tambe del ſanch ageno, vehent que no podien deffenſar ſa opinio ab la grandeſa del mal, y valentia de forces digueren, que lo particular intent y mira de la ſagnia era la podridura dels humors (cō propriament la intēſio della ſia la purga:) cō firman eſta opinio ab vna mal enteſa autoritat de Galeno en lo 11. llibre del Methodo, capitol 15. ahont tractant de la cura de les febres digue, que en totes elles era ſaludable remey la ſagnia, no tant ſolament en les continents, pero encara a totes aquelles q̄ naxē

de la podridura del humor. *Saluberrimum autem (vt prædiximus) est in febribus venam incidere, non continentibus modo, verum etiam alijs omnibus, quas putrescens concitat humor, &c.* y axi sagnen vna y moltes vegades en totes las febres podridas, y en la febre pestilential, curâtla com à podrida.

Que esta opinio axi matex com la primera sia falsa, y contraria al intêt de Galeno, facilment se llansa de veurer, si ab atensio y madureza aduertim las paraules de Galeno en lo capitol 15. y 13. del matex llibre 11. del Methodo, perque lo propri intent y particular institut de aquells cap. no fonch altre sino mostrar lo modo y remeys ab que han de curarse las febres continents, dites sinochos en Grech, que son aquelles que tant solament naxen, y tenen per causa la abundantia del sanch, la qual causant major calor en ell, quel que te de son natural, ò podrintse, causa las dites febres continêts, ò sanguineas com diu lo matex Galeno en lo 9. del metho. cap. 3. de hont se inferex euidentment, que la dita sententia sols se ha de entêdrer de las febres que naxen de la abundantia del sanch, y continents.

Y si responen, que Galeno no tant solament digue que conuenia la sagnia a las dites febres continents, pero encara a las que

naxen de la podridura dels humors, *quas putrescens concitat humor*, dic,q̃ estes paraules tenen menos difficultat, que las primeras; per que clar y aueriguat està, que per humor absolutament, sens ajustarhi colerich, melancholich, fleumatich, ò altre que signifique lo matex, entenen tots los Doctors, y Galeno lo sanch sol, y no los demes humors, per ser ell sols aqui propriament se deu aquest nom de humor com à mes acomodat, y à proposit pera vtilitat y aument de tot lo cos, y per ser lo mes familiar à nostra naturaleza, segõs Galeno en lo llibre 6. de locis affectis cap. 4.

Quant mes que las dites paraules *quas putrescens concitat humor*, nos entenen de humor podrit, ni podridura feta y consumada, sino de podridura ques va fent, y camina pera la total podridura, ò corruptio de humor que esta es la differentia quey ha entre *humor putrefactus vel putridus* â *humor putrescens*, que lo *putrescens* te encara parts bones, y conserua sa propria naturaleza, y es familiar à la nostra; pero lo *putrefactus vel putridus*, ja es del tot inhabil pera qualseuol cosa bona dintre del cos, per estar del tot destruyda sa naturaleza conforme es lo humor colerich, fleumetich, ò melancholich: pero lo sanch encara ques vaje podrint, y conuertintse la part subtil y prima en colera, y la grossa en melancholia,

sempre

ſempre conſerua parts bones y naturals, en raho de las quals en tot temps es familiar à noſtra naturaleza, perque es impoſsible que puga podrirſe tot lo ſanch, reſtãt viua la perſona; y axi ſols del ſanch ſe pot dir, que podrintſe cauſa las malalties, perque los demes humors ja eſtan podrits y gaſtats quant cauſan lo mal en las perſones.

Que per *humor putreſcens* entenga Galeno lo ſanch ques va podrint, y no altre humor, clarament ſe pot veurer del primer capitol del dit llibre 11. del Methodo, ahont tractãt de las vniuerſals intencions en la cura de las febres, digue de aqueſt modo. *Febrium quas putreſcens accendit humor, primæ remediorum intenſiones dictæ prius ſunt, &c.* de las quals paraules y modo de dir, forçoſament auem de entendre las febres, nades de la podridura del ſanch que ſon las ſinochos podrides, cõ ſia coſa certa, que antes en tots los precedents llibres no agues parlat ſino de las febres diarias, continents y hecticas, perque quãt lo dit Galeno parlaua de las febres podrides, nades dels demes humors, ſempre ajuſtaua tras del *putreſcens humor*, alguna paraula que ſignificaua lo tal humor, ò indeterminadament ho eſcriuia dient, *vniuerſus, vel omnis humor putreſcens*, ò quant no ho parlaua en numero plural, conforme ſe llanſa

de veure del capitol 5. del llibre 11. del methodo, ahont escriuint la conueniencia de les cõtinents ab les diaries y podrides dels humors, ço es quotidianes, tercianes &c. digue, pera differenciar estes dels cõtinents ab lo modo de parlar) *tũ ijs quæ ex humorum ortæ putredine circuitibus quibusdam accessiones habent:* y en lo seguent capitol 7. tractant de les diferencias de las matexes febres, nades de la podridura dels humors, digue, *quas humorum putredo accendit in vniuersum &c.* de manera que sempre que Galeno ha parlat de febres podrides, y ha volgut entendrer las q̃ naxen de la podridura d̃ls humors, ho ha escrit del modo auem dit, ajustanthi altre paraula, que significas lo humor podrit diferẽt del sanch; pero quant tant solament entenia parlar de las sinochos, ò continents, ho escriuia ab lo dit modo de parlar, que per ell lo matex era dir *humor putrescens,* que *sanguis putrescens.*

Y quant no fos licit entendrer la dita sentencia del modo auem dit, se pot facilment entendrer del matex text, si aduertim, que lo particular intent de Galeno en aquell capitol, fonch parlar solament de las febres continents; y que estas son en dos maneras, segons lo dit, autor en lo 9. llibre del metho. ca. 3. vnas continents, nadas de la efferuescencia y calor no natural del sanch dites sino-

chos

chos no podrides: y altres que naxen del matex ſanch, quãt ab la continuitat del calor aumentat, ò ab la vedada ventillacio per la molta abundancia de aquell ſe va podrint, ſegons las parts q̃ mes diſpoſades eſtan pera la podridura, y axi poch a poch comunicant sõ calor al cor, y demes cos, cõforme diu Galeno en lo 1. de diff. feb. capit. 1. cauſa las continents y ſinochos podrides, propriament dites ſanguineas: de hont ſe inferex, q̃ Galeno pera diſtinguir las continens no podrides, de las podrides, ajunta aquelles paraules *quas putreſcens concitat humor*, de tal manera, que lo verdader ſentit de la ſententia es, que la ſagnia es ſaludable remey a las febres, no tant ſolament en las continents no podrides, pero encara en las que naxen de la podridura del ſanch, y que ſon las continents podrides.

Confirman eſta opinio las paraules que digue Galeno en la matexa ſententia, donant la raho perque conuenia la ſagnia en las dites febres, *qua natura leuata ab onere quo præmebatur melius, &c.* perque deſcarregada naturaleza, ab la ſagnia, de la carrega que la moleſtaua millor, &c. las quals paraules clarament ſignifican, que ſols ſe fa la ſagnia pera deſcarregar la abundancia, y plenitut del ſanch, que tenia oprimida y canſada à natu-

raleza, perque sola la sagnia, ò altra euacua-
tio de sanch, es remey suficient, y à propo-
sit pera descarregar à naturaleza, de la abun-
dantia y carrega de sanch, com la euacuatio
dels demes humors sia propria de la pur-
ga.

Y si ab rigor volem interpretar a Galeno,
direm, que ni a les sinochos podrides conue
la sagnia en raho de la podridura del sanch, ni
per ser ellas en alguna manera del genero de
las febres podrides, sino que es saludable re-
mey a ellas la sagnia, per ser contraria a la
abundantia y plenitut del sanch causa de di-
tas febres; perque en lo precedent capitol
14. digue Galeno q̃ de ninguna manera con-
uenia, ni era a proposit, pera curar ni reme-
diar las obstructions y podridura dels hu-
mors, que estas coses ab altres remeys se re-
medien. Lo matex digue en molts altres
llochs, y es comuna sentẽtia de tots los Doc
tors: y axi lo intent particular, y propria mi-
ra de Galeno en aquesta sententia, no fonch
altre, que remediar y lleuar la abundantia
del sanch, que es causa de la febre continent,
de tal manera, q̃ oluidant la malaltia, y pre-
nent indicatio de la causa, com a mes vr-
gent y perillosa aconsella la sagnia, perque
de la molta plenitut y abundancia del sanch,
poden naxer mes perilloses y breus malal-
ties,

ties, q̃ de las obstructiós, podridura dels humors, y calor no natural, imaginant en aço, que lleuada la abundantia y causa de la febre, estara lleuada y remediada la dita febre.

Consta la matexa opinio ser verdadera, de que no es licit sagnar en totas las febres podrides del matex Galeno en lo llibre escrigue contra dels Eristrateos, al quals asperament repren, perço q̃ en totas las febre podrides *sangunem effundebant*. Lo matex se llança de veure del cap. 9. 11. y 12. del primer llibre de la cura de las febres podrides a Glauco, ahont tractāt de proposit la curatio de ditas febres, dexa de sagnar en las quotidianas, terçanes, y quartanes exquisites, perq̃ ninguna dellas tenia per causa abundantia de sanch.

Confirman esta opinio lo Illustre Doctor Gabriel Antoni Bosser, en los comentaris manuscriptis de la curatio de febres a Glauco. Lo Doctor Bernat Quexanes en lo llibre de la sagnia cōtra dels Valencians. Y lo Doctor Llorens Romeu en lo llibre ha compost del abus de la sagnia, y purga, en lo qual doctissimament proua ab infinits llochs de Hippocrates, Galeno, y altres Doctors, quāt perniciosa cosa sia sagnar inconsideradamēt en totes les febres pudrides, y altres malalties, que no tenen per causa la abūdancia del sanch present, ò esdeuenidora.

He feta esta digresſio, no per enſenyar als Doctors experimentats y pratichs, en noſtra facultat lo modo han de tenir en curar qualſeuol genero de febres, que lo menor dells es per enſenyarme a mi, ſino queu he dit pera que ſerueſca de fonament pera poder axi deſraygar la vana, falſa, y perjudicial opinio dels ignoráts en curar les febres peſtilencials, que molts en temps de Peſte ſens ſaber Medicina,ſeguint esta opinio,volé vſar en elles los matexos remeys, ques vſan en la cura de les ordinaries febres podrides ſagnant,axeropant,y purgant, com ſi la Medicina fos tant abreuiada y curta que no tingues altres remeys.

Que la ſagnia de ningun modo ſia a propoſit pera curar la Peſte, y euacuar lo humor empeſtiferat, antes be perjudicial y danyoſa, clarament ſe llanſa de veurer del que auē dit; per que la principal intenſio y mira de aquella, no es la grandeſa del mal, ni forces robuſtes,ni menos podridura dels humor,ſino la abundancia del ſanch preſent,ò eſdeuenidora, la qual de ninguna manera pot ſer cauſa de la Peſte, que primerament no haje degenerat de ſa propria naturaleſa en altre humor melancolich, ò colerich, ò en alguna altre eſpecie de humor maligne y corrupte, les quals coſes no demanan ni poden reme-

diarſe

diarse ab sagnia, sino ab purga, ò altre remey.

Y quant fos axi que la grandesa del mal, podridura dels humors, ò abũdãcia del sanch, mediant lo calor aumentat, ò podridura de aquell demanassen la sagnia, y poguessen ser causa de la Peste, es tant gran la necessitat q̃ tenim de cõseruar les forces en totes les malalties malignes, per ser lo primer intent, y particular mira en la cura de totes les malalties, que es forços dexar la causa, y acudir al effecte y accident, com diu Galeno en lo 11. del Methodo c.5. y posar tot nostre cuydado y diligencia en conseruar, y no cansar aquellas ab la sagnia, perque la malignitat del humor empestiferat es tant gran, y los accidents tant cruels, que per momẽtos van postrant, y cansant les forces, y los malalts se van resolent y morint a molta pressa; perque es impossible diu Ioan Crato, que puguen estar junts molt de temps, gran corruptio y moltes forces. *Impossibile enim est reperiri simul in corpore ingentem putredinem, & virium robur.*

Mes que lo humor en la Peste, per la gran malignitat, calor, y incendi que te, es turgent, y a la turgencia de humors, en opinio de Hippocrates, Galeno, y tots los Doctors de ningun modo conuenen sagnies, sino remeys

meys frets, pera a temperar lo calor, y incrassar los humors, tornantlos axi inhabils, y pererosos per al mouiment.

Y si les demunt dites rahons no son sufficients pera dexar de sagnar en les febres pestilencials, consideren que la Peste es vna verinosa, maligne, y pestilencial qualitat del ayre comunicada al cor, y humors de nostre cos, mediant la inspiratio, y que les qualitats males en los humors, de ningun modo se remedian ab sagnia, per que los accidents que estan mesclats, y incorporats en algun subiecte (de la manera que la infectio y mala qualitat del ayre en los humors) nos lleuen ni poden separar del subjecte, per lleuar part de aquell, que lo amargor que està posat en vn vas ple de aygua clara y dolca nos lleuara, ni separara de aquell per llansar part de dita aygua, sino es llansantla tota, com sia cosa certa, que nos puga separar lo accident del subjecte sens destructio de tot lo subjecte: y axi si no es euacuant tot lo bumor del cos, en lo qual està la empestiferada qualitat, es cert q̃ nos remediara lo mal, puix per poca quantitat que reste del humor dins de les venes, sera bastant pera inficionar y empestiferar tot lo demes cos, y humors, que de nou se engẽdraran en ell, que perço nunca se remedia dit mal, fins a tant que naturalesa ha llansat

fora de les venes, y cos, tot lo mal y dolent humor, lo que nos pot fer ab la sagnia, encara que fos llicit en la Peste sagnar als malalts, fins a desmayarse.

Quant mes, que la Peste per raho de la maligne, y pestilential qualitat, es semblant a les malalties que naxen de ponsonya, metzines, ò veri, q̃ perço se anomena maligne, y veneno sa qualitat per q̃ te casi los matexos accidẽts, que les dites malaltias, a les quals es cert que ningun Doctor per ignorant que sia ha aconsellada la sagnia, sino que ha curades aquelles ab medicines cordials, vomitoris, y ayudes.

Mes que ab la sagnia sempre se euacua mayor quantitat de sanch, que dels demes humors, del qual tenim necessitat molt gran en la Peste, per ser ell lo fre ab sa humitat y dulçura, de la acrimonia, calor, y sequedat de la colera, atemperant aquella, pera que no cause temeraris, y cruels accidents. Altre si, q̃ la Peste en opinio de Concoregio, y altres Doctors, es vna qualitat venenosa y maligne, contraria totalment a nostra naturalesa, la qual no pot curar ni remediarse sino ab medicines, q̃ ab qualitat sacreta sien contraries a ella, y no ab sagnia, conforme diu Galeno en lo 9. llibre dels Simples, en lo capitol del boloarmini, escriuint, que si ab ell nos cura la

Peste

Peste en va se exequutan los demes remeys.

Finalment dexant apart, que moltes de vegades la febre pestilencial es febre diaria segons Dionisi Fontano en lo capitol de Peste, y Ioan Herculano en lo cap. 1. del tractat 4. de la 1. fen. del 4. can. de Auicenna; y algunes voltes Hectica en opinio de Vallès en lo cap. 21. del lib. 5. de ses controuersies, a les quals es mala la sagnia, no conue en alguna manera a la Peste, per que ab ella diuertiriem a naturalesa, del cami y mouiment pren pera llãsar lo humor mal y verinos de les parts internas, y principals a les externas, de la manera ho fa en qualseuol malaltia quant vol fer alguna crisis, ò decubit de humors en alguna part, lo qual encara que mal y symptomatich nos pot impedir de ningun modo (accep tat fluxos de sanch) quant dita naturalesa vol comensar, ò comensa dit mouiment; antes be en tal ocasio se ha de dexar de fer la sagnia, y tot remey que diuertex, y aporta lo humor de les externes parts a les internes, de la manera fan los Doctors pratichs, y prudents cada dia en les varoles, xarampio, tauardillo ab pigas, ò altres malaltias ques acaben ab algũ decubit de humor a les parts externes, y flacas de nostre cos, que quant aparexen dites coses, cessen les sagnies; perque ab elles, *contrario motu quo natura agit expellendo ab inter-*

nis

nis ad externa, ducimus humores a circumferentia ad centrum, contra totes regles de bona Medicina, que ensenya, que imitem a naturalesa ajudantli per aquella matexa part, que ella encamina lo humor pera llãsarlo fora, y a la pell, ab remeys conuenients, com son ventoses, frictions, lligadures, ò altres, *nam eo ducere oportet quo natura vergit*, diu Hippocrates en lo 1. dels Aphorismes 21. per hont sabent de cert, que totes les febres pestilencials, ò alomenos la mayor part se acaben ab alguna expulsio, ò decubit del humor verinos en la pell ab pigas, suors, vertoles, males bues, ò altres, està mes que clar, y cert, que no es be ni acertat fer dita sagnia, per que ab ella en qualseuol temps se fasse donarem contrari mouiment al humor empestiferat, fentlo retrocedir de les parts innobles a les principals, y axi per ventura, ò sens ventura causarem la mort, *ducendo venenum quod est in bubone, vel saltim in via, intra venes, & ad cor.*

Y si responen, que en lo principi, y antes que naturalesa aparte los humors bons dels mals, y encamine aquells pera les parts externes se pot fer la sagnia pera euacuar, y reuellir dits humors. Se respon q̃ ni en lo principi es cosa acertada: perq̃ lo humor en la febre pestilent, es turgent, conforme auem dit, y a la turgentia de humors sols cõue la pur-

ga com vol Hipocrates en lo 4. dels aphor. 10. ò remeys frets, com volen altres, perque ab ells incrassen la tenuitat del humor, atemperen lo calor, y lleuen la malignitat, y axi lo fan inhabil al mouiment, qui es causa de la turgentia, que perço se diu turgent, perque ab molta facilitat corre de vna part en altra.

Esta matexa opinio consta ser verdadera, y certa per las experientias han fetas nostres predecessors en anatomias de cossos empestiferats, en los quals han trobada sempre la massa sanguinaria, ço es los humors de las venas (als quals se deu la sagnia) bons, y sens corruptio alguna; hauent naturalesa llansat, *magno cũ concilio*, los mals, y verinosos al lloch de la vertola, malabua, ò abit del cos pera saluarse à si matexa: perq̃ a no ferho de aquesta manera prestamẽt moririen las persones, de la manera moren les demes, a les quals no nax vertola, ò mala bua; de hont euidentmẽt se seguex, q̃ si los humors ques hã de euacuar ab la sagnia son bons, y sens corruptio, q̃ es temeritat molt gran sagnar al patiẽt, y posar en contingencia les forces (q̃ tant son menester) si bastaran, ò no, pera passar la grandesa del mal, y sos accidents: com sia cosa certissima, q̃ als humors extrauesats, y q̃ estã ya fora de las venas no sels dega sagnia, sino euacuatio, y no com se vulla, sino euacuatio per

resolutio,

resolutio, euaporatio, ò apertio de la matexa part ahõt estã extrauasats si es possible.

Y quant totes les demunt dites rahons no fossen sufficients pera auer de dexar de sagnar en les febres pestilẽcials, a par quens obliga, y asseguren nostres cures, Hippocrates, y Galeno, los quals en ninguna part de ses obres, tractant de la cura de dites febres hã escrit, q̃ cõuingues la sagnia; antes be de molts llochs de dits Autors se inferex lo contrari, particularment de Galeno en lo libr. 2. dels Apho. senten. 29. ahont parlant de les dites febres pestilencials escriu de aquest modo; *Nam in morbis exitialibus non modo quando sunt suo vigori vicini; sed etiam in prioribus temporibus nihil mouere opportet*, ni ab purga, ni sagnia, q̃ de tots dos remeys ho entenen los Doctors. Lo matex podria constar de molts altres llochs de Galeno, en los quals escriu, q̃ es cosa perillosa, y mala la sagnia en totes les malalties q̃ naxẽ de humors calẽts, ò venen en tẽps de molts calors; cõforme escrigue en lo lib. 4. de les malaltias agudas dient, *quod in magnis æstibus nõ est sanguis mittendus etiã si morbus sit magnus, & vires permittãt*; y aquesta fonch la causa per q̃ dit Galeno nũca sagnà, ni vol q̃ sagnẽ en les tercianes exquisites, y febres ardẽts, q̃ naxẽ de sola la colera, per ocasio de q̃ prest se perdriẽ les forces ab la sagnia, calor, y malignitat del mal.

Ioan

Ioan Crato Doctor graue, y molt experimentat en la cura de les febres pestilentials, en lo consell 272. ahont de proposit aporta lo modo de curar semblant malaltia, escriu, parlant de la sagnia, q̃ la cosa mes acertada de totes es dexar de sagnar al malalt. *Satius enim est*, diu dit Doctor, *eã omittere, quia vera curatio impeditur, & natura deijcitur: non enim venenum, ꝙ attractũ est sanguinis missione, vel purgatione expellitur, sed per ea quæ sudorem cient:* y en lo consell 275. escriu de aquest modo. *Disputant prolixe Itali de purgatione, & sanguinis missione, verũ illos nõ multos peste infectos curasse apparet*, y dos lineas mes auall diu, *verum cum hijs remedijs morbus non curetur præcipue, & mora omnis periculo non vaccet, statim ea quæ per sudorem malum ab inspirationepestilente ortum pellunt proprinanda sunt:* y en lo consell 271. digue de aquesta manera. *De medicamentis purgantibus, & venæ sectione nihil habeo quod dicam, neque scio quomodo veneno resistant, aut expellant quod fit solo sudore, & apostematum appertione: in aliquibus tamen venæ sectio locum habet* (conforme direm ab Foresto) *Satius autem est eam in vniuersum intermittere, quam intempestiue vti, & vires inminuere, quæ in hoc casu moximẽ conseruandæ, & augendæ sunt &c.* No se jo, diu dit Doctor, com se puga curar la Peste ab la sagnia y purga, no sent contraris remeys a la venenosa y empestiferada quali-

tat

tat del mal; lo qual sols se cura ab suors, ò apertio de les apostemas, que si be algunes persones poden sagnarse, lo mes cert y segur es no cansar, ni desminuyr les forces ab dits remeys, que en gran manera son menester en lo discurs de la malaltia.

Lo Doctor Bernat Quexanes en lo llibre escrigue contra dels Valencians en lo cap. 3. del 1. lib. apres de auer prouat ab moltes eficacissimes rahons, que a la podridura y mala qualitat del sanch no conuenia purga ni sagnia, escrigue, parlant de la Peste de Barcelona del any 1589. de aquest modo. *In cœuissima illa Peste, quæ anno 1589. nostram hanc vrbem, & vicinos vndique agros inuasit, maior pars eorum quibus sanguis fuit extractus, interierit, quam plures vero citra venæ incisionem, Theriaca, Mitridato, & alijs memoratis medicamentis, sanitati fuerint restituti. Citissime enim sanguine misso corpus exoluebatur, etiamsi cum insigni sanguinis copia, antea robur virium obtinerēt: vt in nonnullis, quos pestis initio mihi curare cōtigit, obseruaui, & doctissimus Bernardinus Romanus Folquerius, & admirandi ingenij Gaspar Paxonus, qui pestis curandæ munus susceperant, in multis alijs, longiori experientia obseruarunt: adeo vt nullis postea, aut paucis admodum, reliquo pestis tempore auserint venam scindere.* Nullo igitur modo (cōcloudit Quexanes) *sanguis vbi sola qualitate vitiosius erit redditus uenæ incisionem, imo nec sui euacuationē*

 expostulabit,

expoſtulabit,&c. Obſerui, diu dit Doctor, en los malalts que curi en lo principi de la Peſte, y lo matex obſeruaren lo Doctor Bernardino Roma Folquer, y lo Doctor Gaſpar Paxo en lo demes reſtant temps de la Peſte (per que ells reſtaren en Barcelona) que la mayor part dels ques ſagnaren, encara que tingueſſen moltes forces y abundancia de ſanch, ſe reſolien per momentos, y moriren, y tots aquells, que ſens ſagnarlos vſaren la Triaga, Mitridat, y altres medicines, ab molta facilitat curaren; de tal manera, que aduertint aqueſt dany de la ſagnia, no ſagnaren à perſona alguna, ò a poquiſsimes en lo reſtant de la Peſte, y ſaluaren moltes vides, per que la qualitat mala del ſanch nos cura, ni remedia ab la ſagnia, y aminuant aquella, ni tampoch ab la purga, encara que ella ſia inuentada pera remediar y purgar humors dolents, y mudats de ſes propries y naturals qualitats, en males y contraries.

Lo Doctor Marti de Flandes, en la curatio q̃ eſcrigue de la Peſte diu. *Id obſeruent, ij qui peſtilentium morborum curationem adminiſtrant, vt facile conijcient, quam multos vtroque hoc auxilio, venæ ſectione, & purgatione noceant: certe ſi morbus à ſolo contagio eſt, ſectione venæ minime opus eſt. Vbi ſcilicet à ſola inſpiratione contracta peſtis eſt.*

Horatio Guarguant Venetia, eſcriuint la

matexa

matexa cura de la Peste afirma, que lo mes acertat es, no sagnar al patiēt per lo perill q̄ corre de la falta de les forces. *Qua propter*, diu dit Doctor; *tutius esse arbitror in pestilentibus febribus à principio ita cognitis abstinere a venæ sectione:* de manera que ab abono de tants, y tāt graues Doctors, ab tantes eficacissimes rahons, y experiencies, ab seguretat podem, y auem de dexar la sagnia, y vsar altres remeys, que no es tant curta la medicina.

Pero moderat y cōponēt estas dos opiniōs diē ab Pere Foresto, en lo lib. 6. de ses obseruations en la obseruatio 17. y acōsellam, q̄ en cas, que lo empestiferat tingues tanta abundancia y plenitut de sanch, que llur quantitat oprimis, y cansas les forces, lo sagnen en lo principi, vna, ò dos vegades, y antes q̄ passen vuyt hores; y en aquelles soles febres pestilencials, ò Peste, que nax de causes internes, ço es de la podridura de humors: perque passat aquest temps, ò tenint la dita Peste per causa la corruptio, y infectio del ayre, *Neque initio, neque vllo modo sanguis per Phlebotomiam est mouendus*. Guillem Rondolet Catredatich de Mompeller y Protomedich del Rey de França en la curatio de la Peste, es de la matexa opinio, y escriu, que sis ha de fer sagnia, sefasse antes que passen vint y quatre horas.

La raho es clara, per que com dita malal-

tia ſia tant maligna,y vaya corrent à la poſta, ſi nos acut de prompte al remey, paſſada la ocaſio à modo de aprofitar al malalt li cauſarem pijors danys,tornãt los humors verinoſos dins deles venes,los quals naturaleſa auia ſeparats dels bons, ò farem que la contagio, ò mala qualitat del ayre tinga mes facil entrada dins noſtre cos,y al cor, ſeguint lo vacuo que va dexant lo ſanch qui hix per la obertura de la vena.

De la matexa opinio es lo Doctor Marti ya citat,lo qual diu, que encara que la mala qualitat del ayre nos remedie, ni hiſca del cos ab la ſagnia; no obſtant que no es be enflaquir les forces,ni ab purga,ni ab ſagnia; tota via ſi la plenitut es gran,y eſtan certs, que la Peſte no nax tant ſolament de la contagio del ayre inficionat, be podran fer promptament en lo principi vna ſagnia, no oluidant la principal cauſa: pero quant faltara la plenitut, y oppreſsio, y canſament de les forces, no es meneſter que los Doctors inconſideradament,y ſens propoſit ſolten la vena; per que ſegons la experiencia enſenya, mes ne moren dels ques ſagnen,que dels qui reſten ſens ſagnar:perque la ſagnia ſi noy a abũdancia de ſanch, enflaquex lo cos, y cauſant mayors mouiments en los humors, es cauſa de que vaya aumentantſe lo mal. *Nam etſi venenum*

nenum inspiratione haustum, diu dit Doctor, *venæ sectione non expellitur, & vires in curatione constare opportet, quas neque Phlebotomia, neque purgatione deijcere vtile est, tamen si corpora pletora laborãt, aut alijs vitiosis supefluitatibus scateant, & constet adesse infectionem, vena initio secanda est non necglecta, tamen præpotenti causa. Vbi autem nulla plenitudo, nec vlla hinc virium oppresio fuerit non subito ad venam Medicis properandum est. Cum experientia doceat, plures hoc modo tolli quam seruari: nam misso sanguine si eius copia non adsit, corpora debilitantur, & humores ita commouentur, vt venenum magis dominetur.*

Ioan Crato en lo demunt citat cõsell 275. apar que vulle aderirse al demunt dit parer. *Optimum enim esset, si in pleno corpore sanguis statim detrahi posit: secuti in multis humoribus repleto, si purgans medicamentum exhibere liceret.* Cosa acertada seria diu dit Doctor sagnar al empestiferat encontinent que està encontrat, tenint abundancia de sanch, de la manera que en la abundancia dels humors seria conuenient, si era llicit y permes purgarlo: pero com no fiẽ remeys a proposit pera dita malaltia, nos deuhen fer sino es ab les demunt dites conditions.

A quest modo de curar ha succehit benissimament a tots los quel han praticat, y los demunt dits Doctors lo aconsellan; perq̃ axil

praticaren en moltes Peſtes, y ſe experimétà
en Barcelona la vltima Peſte del any 1589. ſe
gons auem dit, y me ha referit de paraula Ger
uaſi Coſta Cirurgia de molta abilitat y expe-
riencia de la preſent Ciutat; lo qual exerci-
tant la cura per orde dels magnichs ſenyors
Concellers, en la caſa de Sant Franciſco de
Paula en lo portal nou, ahont aportauen tots
los empeſtiferats de la Ciutat, experimentà
ell dit Geruaſi Coſta, lo que los demunt dits
Doctors experimentaren, q̃ molts pochs cũ-
raren dels qui ſagnaren paſſat lo primer dia;
y caſi tots reſtaren ab ſalut aquells, que ſag-
naren dins del primer dia, tenint empero abũ
dancia de ſanch y forces. Y axi aduertint eſt
dany dexaren de ſagnar als q̃ ya eran encon-
trats del dia antes, hils curaren ab altres re-
meys, ço es cordials, bons caldos, y eſcarifi-
cacions de les vertoles, y malas buas. Lo ma-
tex modo de curar li ſuccehi felicisſimament
en altra Peſte en Seuilla, curant los empeſti-
ferats en lo Hoſpital dit de la Sãgre de aque-
lla inſigne Ciutat; y mes me digue, que li ſuc-
cehi algunes vegades ſagnar al ſegon dia algu
nes perſones plenes de ſanch, y tant robuſ-
tes, que eran pera abrahonar vn toro, y en-
continent que eſtauen ſagnades, ſe reſolien
per momentos, y morien dins breus ho-
res.

Inferint donchs del demunt dit,nostra cõclusio, y vehent ab quanta consideratio y maduresa volen los demunt dits Doctors, que vsem de aquest remey,y no tant atropelladament com lo vsam, diem, que sempre ques offerira ocasio de curar algun empestiferat lo sagnẽ dins de les vuyt horas primeras,vna, ò dos vegades si sera menester,guardant sempre les seguents condicions,ço es, que lo patient tinga abundancia, y plenitut de sanch; moltes forces,y edat conuenient;que no tinga cambres,ni corruptio de ventrell; ni li hayen apuntades vertolas,malas buas, ò pigas; ni menos vinga la Peste per la infectio y corruptio del ayre;y que los malalts no sien gẽt pobre, y miserable alimentats de mals, dolents y flachs aliments; per que en aquestos, y en los demes no aprofitaria,antes be danyaria en gran manera la sagnia.

Pero perq̃ es cosa dificultosa,y molt contingẽt arribar à curar vn empestiferat q̃ tinga totes les demũt dites cõdicions, y sia molt facil y ordinari lo cõtrari,ço es no tenir plenitut,y abũdãcia de sanch, ni forces; arribar à ell,no al primer dia, sino al segõ, ò tercer, y trobarlo ya ab algun accident de vertola,malabua, cambras, pigas, ò altre: en tal cas inuentaren los sobredits Doctors vn remey, casi celestial, ab lo qual se repara la falta de

la ſagnia, y fa lo matex effecte que ella hauia de ſer, y no gaſta forces ni es impedit per ninguna deles ſobre dites conditions ni altres; ans be ab ell ayudam à naturaleſa, y encaminam lo humor per la matexa part, q̃ ella procura, ò acoſtuma de encaminarlo, que es al abit del cos. Es lo remey, (lo ordinari ſubſtitut de la ſagnia) les ventoſes tallades, dites de Galeno Vicaries dela ſagnia, les quals ſe podran donar deſdel primer dia fins al tercer, vna, dos, y tres vegades, ſempre y quant la ſagnia nos podra fer al primer dia, ò no ſe ſera feta, per no auer acudit al metge entẽps. Aqueſtes ventoſes ſe donarã en les eſpatlles, y anchas antes de aparexer algun ſenyal: pero aparegut que ſia, les donaran a la part mes cercana de dit ſenyal, ço es de la vertola, ò ma la bua, y ab ellas trauran la quãtitat de ſanch veuran ſer conuenient, ſegons la abundancia y forces del malalt; per que axi deſcarregada naturaleſa, millor podra llanſar lo humor al abit del cos, y lloch de la vertola, ayudantli ab aqueſt remey, *trahendo humores à centro ad circumferentiam*, que es la obligatio que tenim, per que poſats los humors mals a la pell, eſtan ſegures les parts principals, y tot lo cos, y juntament la vida del home.

Aqueſt remey vſaua Pere Foreſto quant curaua la Peſte, y ſe li era paſſada la ocaſio

de la

de la ſagnia, ſegons eſcriu en la 17. obſeruatio del 6.llibre de ſes obſeruations. Horatio Guarguant tambe eſcriu, que lo remey mes ſegur pera curar dit mal ſon les ventoſes talllades,no ſols en lo principi, y antes de aparexer pigas,malas buas,ò vertoles; pero encara apres de ſer aparegudes;per que axi naturaleſa deſcarregada de la carrega, y plenitut del ſanch,ò altres humors, millor fara la expulſio,y euacuatio del reſtant humor, per lo abit del cos. *Tutius igitur erit* (diu dit Doctor reprobant la ſagnia) *cucurbitulis vti ſcarificatis ſtatim ac cognitum fuerit,vere febrem peſtilentem ineſſe, & non ſolum cum papulæ in cute apperuerint; ſed etiam papulis non apparentibus, quia natura facilius, & tutius onus ſuum percutim inanitam deponit,ſivenæ cutaneæ fuerint euacuatæ,natura enim in his morbis percutim ebullientem ſanguinem quandoque putridum exuſtoſque humores effundit.Quod ſi venæ vacuæ fuerint redditæ, ne detur vacuum facultate ſua attractrice,naturaque aliarum venarum internarum impellente,ſanguinem ab internis partibus ad venas cuteneas attrahet, ex quo nobiliores partes euacuationem,& ſubleuamen ſenſim recipient ſine virium offenſa:hæc cucurbitularũ applicatio ſemel, bis, terue,vſu venire poteſt pro humorum abundantia redundantium ferente virtute,&c.* Eſtes ventoſes no ſols faran, y cauſaran les vtilitats dites en aqueſt tant docte Diſcurs: pero encara diſpõ

pondran los humors peral tercer remey, q̃ es lo ſuor; per q̃ ab elles acudiran los dits humors a la pell, y axi ab molta facilitat, y ſens treball ſe euacuaran, y euaporarã per lo abit del cos.

Auis Primer.

HAuent llargament declarat, que ni la grã malaltia, ni moltes forces eran intẽts particulars de algun remey, ſino vniuerſals à totes les euacuations, y remeys ſe poden fer en Medicina; y que les particulars indicatiõs de les dites euacuations eran la abundancia de ſanch, de la ſagnia; y la abundancia, ò multitut de algun humor, ò podridura de aquell de la purga; reſta veurer ara ſi cõue a la febra peſtilencial y̆ Peſte, euacuar lo humor cauſa de la malaltia ab aqueſt remey de la purga.

De q̃ la abundãcia de colera, fleuma, ò malencolia, ò la podridura, y vici de qualſeuol humor ſia intẽt y mira particular de la purga tenint lo patiẽt forces, y ſent grã la malaltia, noy ha q̃ duptar, perq̃ es doctrina trillada de Hippocrates, y de Galeno, y rebuda de tots los Doctors, los quals ſempre purgan en totes les febres podrides, y altres malaltias q̃ naxen del exces ò podridura de algũ humor, q̃ al fin la purga es remey particular, y ſingu-

lar pera curar, y remediar excessos, abundancia, y gastament de humors; puix ab ella mediant la virtut, y facultat de la medicina simple, ò composta, ab electio euacuam, y purgã aquest humor qui es causa de la malaltia, y dexam lo bo, de la manera q̃ ab la sagnia lleuam, y remediam la abundancia del sanch.

Pero a be q̃ sia saludable remey la purga pera remediar los danys q̃ naxen dels vicis, ò excessos de algun dels dits humors, de ningũ modo conue à les febres propriament dites pestilencials, y Peste, ço es a les q̃ naxẽ de causas externas del ayre inficionat, conforme auem dit (q̃ de les que naxen de causes internes, y de la corruptio de alimẽts, ò humors, q̃ son lo segon genero de febres pestilencials com auem dit en lo primer capitol del tractat primer, noy ha difficultat) perq̃ estes febres y malaltias, segons auem vist, naxen de la praua, y verinosa qualitat del ayre empestiferat, y per conseguent sent accidents, nos poden separar del subiecte, sino es purgant tots los humors, ò humor, en lo qual està la mala y praua qualitat del mal. *Seminarium enim pestes nullo purgante medicamento eijcitur*, diu Ioan Crato, de manera que per molt q̃ purguẽ en la Peste, sino es purgant tots los humors, no remediarẽ ni lleuarẽ la causa del mal; antes be la aumẽtarẽ escalfant demasiadament lo cos,

causant

causant nous mouimẽts en los humors,com degã fer lo cõtrari,refrescant lo calor,y corregint la venenositat del humor ab axerops alterãts,y medicines cordials; *purgatio enim in morbis venenosis*,diu Hieronym Cardano,*venenum trahit supra cor,& quæ sunt inter cor , & iecur supra iecur, nam illas materias natura ad superficiẽ pellit.*

Aquesta opinio se pot axi matex confirmar ab les matexas rahons,que auem prouat no conuenir la sagnia;perque les matexas militen en la prohibitio dela purga,la qual com sia axi mateix grã remey discipa, y lleua moltes forces; retira los humors de les parts externes a les internes, y principals , ab molta mes eficacia que la sagnia, puix forçosament los dits humors ab la medicina purgant , han de passar per lo fetge,y ventrell , que ella de tot lo cos los encamina, retrocedint , als intestinos , y fora del cos : debilita axi matex los malalts; postrals lo apetit,y lleuals lo animo y brio; cosas que son molt menester en los empestiferats.

Quant mes que si la purga fos remey conuenient,y a proposit pera la Peste,Hippocrates,y Galeno agueré encomanat aquella sempre , y quant tractauen de la curatio de dit mal: pero nunca se ha llegit , que en alguna part hayen parlat de dit remey,antes be Hip-

pocrates en lo 3. dels Epidemis 56. tractant de les febres pestilencials diu lo contrari ab esta forma. *Etenim purgationes multos offendebant: quorum qui sic habebant, multi subito peribant, &c.* Molts diu Hippocrates dels qui en les febres pestilencials se purgauan promptament morien, lo matex que anam dient de quant perillöses sien les purgues en aquesta malaltia podran veurer en les autoritats de Crato, Martino, y altres, segôs dalt auem escrit, que per no tornarles a rescriurer me referesch a elles; escriuint solament lo que diu Bortrusio en la cura de aquesta malaltia, *quod scilicet non conuenit purgationibus insistere; quoniam humor putridus non est eius causa, sed vapor aeris putridus cor inficiēs, & eius humiditates.* De la matexa opinio es Pereda y tots los demes doctors q̄ saben Medicina.

Y si responen que lo humor de la febra pestilencial es turgent, y la malaltia gran, y aguda, y que per raho de asso auem de purgar en lo principi segons la sentencia 10. del 4. llibre dels Aphorismes de Hippocrates, que en les malaltias agudas, y de humor turgent conue purgar lo matex dia; per que lo humor nos encamine en alguna part principal. Responch, q̄ Hippocrates en dit Aphorisme parlaua de les malaltias molt agudas, ques acaben al quart die, (y en ellas natura-

lesa

lesa no fa,ni acostuma ser abces,ò decubit de humor en alguna part flaca,debil, y externa) com son apoplexies, esquinencies , y altres, de les quals se verifica la sentencia de Hippocrates;pero la febre pestilencial,encara q̃ tinga lo humor turgent,y sia malaltia aguda, *nõ est morbus,valde acutus*, conforme vol Hippocrates: quant mes, que dita malaltia, y febre pestilencial se acaba, casi sempre ab decubit de humor a les parts externas , llansant en elles naturalesa ya als primers dias lo humor verinos, en alguna part de nostre cos,causant les vertolas,ò malas buas ; y de aquestes febres parlant Hippocrates en lo 1. llibre dels Aphorismes digue. *Quod in morbis acutis raro, & in principijs medicinis purgantibus vti debemus, &c.* *Neque enim*,escriu Galeno en lo comentari , *paruum periculum est in morbo acuto male vti purgante medicamento, &c.* Per que si donam aquell en lo principi detindrem lo humor en les parts internes, y naturalesa no podra llãsarlo a les exteriues,y abit del cos,com a impedida de la medicina; y si en lo aument, ò vigor causarem altre mal pijor que lo primer, que sera retrocedir lo humor verinos qui està ya à la pell,ò al lloch de la vertola , y mala bua ; lo qual mesclat altra vegada ab los humors bons de les venes causara noues desganes,y accidents,y arribat altra vegada al cor,

ò altra part principal, matara promptament al malalt, de la manera veyem cadal dia en les ordinaries malalties q̃ tenẽ malignitat, q̃ per poca quantitat del humor maligne, q̃ retrocedesca de les parts externes, ò innobles, à les principals, per qualseuol ocasio sia, sens moren los malalts casi entre mans, y moltes vegades per descuyt dels Doctors qui no aduertexen estes coses: y axi lo mes acertat es, q̃ no purguen al empestiferat de ninguna manera, per les demunt dites rahons, y moltes mes, sino es en les dos seguents ocasions.

La primera sera quant lo malalt se encontrara sobre de alguna corruptio, ò plenitut de ventrell, q̃ en tal cas sera forços purgar al empestiferat luego en lo matex primer dia, ab tal q̃ la Peste no mate antes del sete dia; perq̃ si la Peste era molt cruel, q̃ matas al tercer, quart, ò quint dia, no es menester a les hores entretenirse ab aquest remey, ans be passar ab molta prestesa, als propris y particulars remeys de qui tenim confiansa, que han de remediar lo mal.

La segona ocasio pera purgar al empestiferat sera sempre, y quant veurem, q̃ alguna vertola, ò mala bua se resol, y lo humor sen torne a les parts internes, y corre perill que nos encamine altra vegada en alguna part principal, y torne d'nou à mesclarse ab los humors

bons

bõs de les venes,dels quals naturalesa los ha- uia separats en lo principi llãsantlos en dites parts: tãbe en la declinatio del mal,y quãt ya los malalts estan sens febra , y les vertoles, ò malas buas està pera cõsolidar, se podrã pur gar los malalts ; pera que axi se puga del tot purgar naturalesa de tot humor gastat,y cor rupte.

La Medicina que per al primer cas sera a proposit es vna decoctio de Polipodi , lla- nor de Carthamo,panses, prunes, escabiosa, y pimpinella; mesclanthi vn escrupol de pol uora de banya de Ceruo, y quatre onses del axerop de nou infusions de roses Alexandri- nas.

Peral segon cas donaran la seguent.Pendrã sis dragmas de cassia nouament treta dels ca- nons;ruibarbaro,infundit per dotse horas en aygua de agrelles,ò endiuia, fortament expri mit,dos dragmes ; axerop del agre del pon- cé,de llimones,ò agrelles,del hu , ò altre vna onsa; axerop de nou infusions de roses Ale- xandrinas tres,ò quatre onses ; aygua de Es- cabiosa dos, ò tres onses ; y tot mesclat ho pendra lo patient a la punta del dia ; en estiu fret, y en hiuern calent, no auenthi altre im- pediment.

Los axerops que podran precehir a esta Medicina seran fets de ordi preparat , raels

de

de llupols,gram,escabiosa, pimpinella,agrelles,endiuia,borratges,y les flos cordials; ab lo axerop de agrelles,y endiuiasimple perals pobres,y lo del agre del poncem,de llupols, ò oxysacar perals richs. Estes solament son les ocasions en que podem , y tenim obligacio de purgar al malalt, y no en altre temps, que seria temeritat,y error molt gran,

Auis segon.

QVant saludable remey sia , y a proposit, pera curar la Peste ; lo tercer modo de euacuar lo humor per suors,no tenim peraque gastar temps en aportar rahons, y autoritats;basta saber , q̃ es euacuatio per lo abit del cos, y lo vnich remey pera semblant malaltia: lo qual sempre es estat alabat,y tingut en molt de tots los doctros,y en ell solamẽt tenen posades las cõfianses de la salut del malalt: perque a demes que es remey segur , y no gaste moltes forces , euacua vniuersalmẽt tots los humors mals , y verinosos extrauasats, y llansats per obra de naturalesa al abit del cos;y los dedins,y de les venes,seguint lo vacuo que van dexant los extrauasats y euacuats ab los suors , dexã llibres y sens perill les parts internas y principals ; y axi seguint

la sentencia 21. del lib. 1. dels Aphorismes de Hippocrates, q̃ per alli auem de guiar lo humor per hont naturalesa lo encamina, aconsellã los Doctors, q̃ procurem en la Peste ab totes les veres posibles fer suar al empestiferat. Lo modo han de tenir en lo suar es, q̃ luego al primer dia, y apres d' auer feta la primera sagnia, ò donades les ventoses, doné al patient alguna beuenda de les bax escrites, y procuren en cubrirlo molt be, pera q̃ axi ab mes facilitat puga suar, procurant sempre tenirse lo malalt la ma sobre del vẽtrell mẽtres suara, perq̃ podria patir en esta ocasio lo calor natural de dita part. Y si ab dita sagnia; ò vẽtoses, y suor no estaua prou descarregada naturalesa del humor mal, y empestiferat, podran tornar a sagnar al malalt lo matex primer dia, y antes q̃ passe lo tẽps demunt dit, y ferlo suar de la matexa manera: pero lo mes acertat sera, no tornarlo a sagnar, sino sens sagnia, fer lo suar lo segon dia ab soles les vẽtoses tallades, tenint sempre cuydado de les forces del patient, donantlos si sera menester alguna presa de caldo, ò alguna tirada de les ayguas cordials van ordenades demunt en lo 3. capitol de aquest segon tractat, mesclanthi si voldran dels matexos cordials.

Las beuendas y medicinas pera prouocar y mourer suors son les seguents. Pẽdran vna

dragma de Triaga comuna, mitja dragma de boloarmini preparat; mix escrupol de poluora de diamargariton fret, de pedra bezar, ruybarbero, banya de ceruo, cremada, flor de nous, y de la poluora contra la Peste, de cada cosa vn escrupol; axerop del agre del poncem, y de llimones, de cada cosa mitja onsa; aygua rosada, y de escabiosa, de cada vna, dos onses y mitja, y tot mesclat ho pendran quant voldran suar.

Aquesta medicina no sols se deu pendre vna vegada tant solament lo dia, y de la manera dita; pero encara conue la prengan moltes vegades, ço es tres ò quatre entre dia y nit; per que ab ella tindra naturalesa mes força pera fer suar al malalt, y expellir a fora lo veri, y mala qualitat del humor, y lo que nos fa ab vna vegada se fara ab moltes. *Gutta enim cauat lapidem, non vnica vice, sed sæpe cadendo*: esta medicina en estiu se pendra freda, y en hiuern calenta; la qual no sols es bona pera prouocar suors, mes encara es a proposit pera emendar, y corregir la mala y verinosa qualitat de aquesta cruel, y pestilencial malaltia.

Altres beuēdes casi infinides se podē cōpōdrer per aq̄st effecte, entre les quals es de les millors la seguēt. Pēdrā cōfectio d'Hiacintos, y Triaga comuna vna dragma de cada cosa;

poluora de ſcordi, mitja dragma; decoctio del matex ſcordi, quatre ò ſis onſes, y tot meſclat ho pendran quant ſe poſaran à ſuar.

Aqueſta beuenda es tant a noſtron propo ſit com ninguna altra ques puga cõpondrer, perque la confectio dels Hiacintos conforta les parts internes,y principals,pera q̃ millor pugan llanſar a la pell, y abit del cos lo humor dolent,y mal.La Triaga,y Scordi reſiſtexen a la verinoſa qualitat del humor corrupte,y li ſon contraris, y ab la tenuitat que tenen de parts,ayudats de la decoctio del Scordi, ab molta facilitat aportã a la pell,y parts flacas lo humor empeſtiferat, pera q̃ vberts los poros mediant lo ſuor puga exhalarſe, y y exir fora.

Liohen alguns Doctors ſi la vehemẽtia de la febra es molt gran, y ab los precedents remeys no ſuan los malalts, que ſels done à la tarda mitja eſcudella del ſuch de la eſcabioſa, pimpinella, ò eſcorſonera,cobrint apres molt be lo malalt pera que ſue.

Axi matex pera mourer ſuors aconſellan altres Doctors lo ſuch de la ceba blanca cuyta ab Safra, y Triaga, ò ſens ella,prenentne vna eſcudella.Altres donẽ dos onſes de mel, vna onſa de ſuch de ceba, y tres onſes de vinagre,pero aqueſt remey no es bo pera dones, minyons,ni perſonas flacas.

La

La confectio del ou es bonissima pera tot genero de persona segura, y prouada prenentne quantitat de vna dragma ab vna escudella de aygua de escabiosa, pimpinella, ò escorsonera. La Saluia Imperial es admirable remey pera suar, presa en quãtitat de vna dragma ab aygua de Endiuia, ò Codonys.

Tambe vsen la decoctio de la Verbena, de la ruda, del Scordi, de la Zodoaria, de la gentiana cuytes ab vi; la vna, ò altre delles prenentne cada vegada vna escudella. La Triaga sola, y Mitridat en quantitat de vna dragma del hu, ò altre son molt bonissims prenent apres vna escudella de la decoctio de alguna de les demunt dites herbes.

La matricaria cuyta ab yguals quantitats de aygua, y vinagre es bona en temps de estiu, y per persones caloroses: y en temps de hiuern la decoctio del dictamo blanch, y Tormentilla ab yguals quantitats, y bullides ab aygua del cart beneyt si es possible, y si hi ajuntan la Angelica sera millor.

Les poluores de totes les demunt dites herbes prenẽtne mitja dragma cada vegada, y dos vegadas lo diavalerosamẽt llãsan afora, y per suors lo humor verinos; totes estes coses se han de vsar tot lo temps dura lo mal.

AVIS Tercer, y Vltim.

LO quart, y quint modo de euacuar lo

humor causa de alguna malaltia es ab vomits ò vrines, los quals com no sien a proposit pera curar la Peste, per ocasio de que ab ells encaminariem lo humor a les parts principals, ventrell, fetge, ronyons, y altres los dexam com a inultils, y danyosos: perque cert esta, que tots los remeys, que prouocan vrines son calents, de parts subtils y tenues, y per conseguent contraris a nostre intent, perque lo humor causa dela Peste es per extrem subtil, y tenuo, y lo calor de les parts internes es tant grân, que mes necessita de remeys frets, que calents, particularmēt diuretichs, que han de fer tornar los humors de les externes parts a les internes, y causar nous accidents.

Axi matex lo vomit nos deu prouocar ni mourer de ningun modo, ni fer remeys pera euacuar per ell lo humor verinos, y mal; puix forçosamēt auria de retrocedir dit humor đ les parts externes al cor, fetge, y ventrell, seguint lo vacuo que dexaria lo humor qui per lo vomit exiria; y axi passant per dites parts causaria la mort al miserable malalt.

Pero en cas que naturalesa mogues alguna euacuatio del humor per dites parts, à les hores be se li podrà ayudar, perque axi no sera donar contrari mouiment als humors del que naturalesa los dona, sino encaminar-

los

los per aquella matexa part, que ella los encamina; y axi si dita naturalesa mou algun vomit, y lo patient te ascos, y ganes de vomitar, que es accident molt ordinari en les malaltias que naxen del humor colerich retrocedint sempre part de aquell, del fetge à la boca del ventrell, en tal cas procuraran, que lo patient se esforce en que vomite si es posible.

Podran tambe prouocar vomit en cas que lo patient tinga lo apetit molt prostrat, tinga gran dolor de cap, y vẽtrell, y molta amargor en la boca, perq̃ tots aquestos accidents son senyals de que en lo ventrell hi ha molta abundancia del humor colerich, y no conue estiga alli per lo perill corre de inficionar tot lo demes cos, y tots los aliments que de nou pren lo malalt pera conseruar les forces, los quals a modo de valerli, lo empestiferarien mes, y axi conue traurerlos fora ab vomit, q̃ es la euacuatio particular del vẽtrell.

Pero si lo patient no te ganas de vomitar, ò no te algun accident dels dits, ò nou te acostumat, ò no podra per tenir mala disposicio per al vomit, com es tenir los pits estrets, ò lo coll llarch, ò tindra alguna inflamatio, ò vlcera en lo vẽtrell, en tal cas no se li ha de prouocar vomit, que bastara lo suar.

Si empero no tindra algũ impedimẽt dels

demunt dits,y te vomits lo malalt, ò amargor en la boca,dolor de cap,y vẽtrell,be podran donarli algũ vomitori simple, y no fort, per que perillaria no se li rompes alguna vena en lo pit.Pero si te ascos,y no es facil à vomitar aduertiran si es home gros, ço es carnos, perque si es axi,y te les forces robustes se li prouocara lo vomit antes del menjar; y si sera flach, y de pocas carns apres de auer menjat; y per que ab mes facilitat vomiten, los posaran vna bena molt apretada en lo front,y procuraran, que lo patient estiga llãsat en lo llit,tenint lo cap mes bax q̃ lo restant del cos; y si a cas apres de auer pres lo vomitori no vomitaua facilment, procurara lo vomit,posantse en la boca los dits, ò vnes plomes vntades ab oli, y vomitara si podra fins haya vomitat tot lo que haura pres, y sino podra,ò podra poch, tornarne ha a pendrer altra escudella, y fara lo matex per tornarho a vomitar,y asso fara quatre ò sis vegades,segons aparexera al Doctor, si asistir hi podra,y conforme a les forces, y treball tindra lo patient en vomitar.

Lo vomitori comu per aquest effecte es lo seguent. Pendran vna onsa de llauor de raues,y altre de llauor de anet, y dos onses de flor de camamilla,y tot mesclat,y esclafat ho faran bullir ab dotse escudelles de aygua fins

minuen les tres, y resten nou, trauranho del foch, y colat que estiga ab forta expressio ne pendran vna bona tirada, y tant quant ne podran beurer; y si volen, y sera millor, hi mesclaran quatre onses de oxymel, ò vn poch de vinagre, y mel, y vna dragma de agarich poluorisat.

Aquest vomitori, ò altre semblant tindrã aparellat pera donar al patient sempre que tindra ascos, y ganes de vomitar, y apres de auer vomitat procuraran en que descanso lo malalt vna bona estona, y no li donen a beurer de ninguna manera per molta set que tinga, de vna bona hora.

DE LA CVRA DELS Accidents de la Peste, Capitol 4.

A tercera, y vltima intensio de la cura de aquest mal consistex en curar los accidents, que en ell ordinariament sobreuenen; y axi dexant a part, per no ser llarch, tot lo que de les causes, y differencias de dits accidents se podria dir, escriure solament lo modo han de tenir en curar aquells,

y los remeys y medicines ſeran mes a propoſit: y com entre tots los accidents de la febra peſtilencial lo mes comu, y ordinari ſia la vertola, perço en primer lloch curarem aquella de la manera y modo ſeguent.

Primerament conſiderant en la cura de la Peſte, que tot noſtre intent es tirar afora, y à les parts externes lo humor cauſa del mal, y ayudar a naturaleſa per aquella matexa part, per hont ella lo encamina procurarem ab totes les veres poſsibles encaminarlo per alli matex ab los modos, y artificis nos enſenya la facultat: y axi no ſera coſa fora propoſit, antes molt acertada, que encontinét, que aparexera alguna vertola ſe li faſſe vna fométatio: pera que ab ella millor puga aquella part atraurer à ſi ab lo calor, y virtut de les herbes lo humor verinos, y mal, la qual farã de la manera ſeguent.

Pendran flor de Camamilla, y corona de rey, de cada coſa dos onſes; Romani vert, eſcabioſa, y pimpinella, de cada coſa vn manoll, y tot meſclat ho couran ab quatorſe, ò quinſe eſcudelles de aygua fins minuen les dos; y ab aqueſta fomentatio fomentaran la vertola per vn quart de hora ab vn ram de fil, ò madexa de ſeda banyantley de quant en quant, y acabada la fomentatio poſaran ſobre de la vertola les herbes, y flors que han bullides, y ſobre

sobre delles lo ram de fil ò seda, pera que no cayguen les dites coses.

Feta que sera la fomentatio, (si la ocasio particular era q̃ poguessen fer suar al patient seria millor, perq̃ axi se encaminaria ab mes facilitat lo humor al lloch de la vertola) posaran sobre della, suat q̃ haya lo patient, ò no suat lo seguent emplastre. Pẽdran rres, ò quatre cebas lleuat lo cor, y les omplirã de Triaga comuna, oli de lliris blaus, y camamilla, y les posaran a courer ab poch foch: apres pendran vnes quantes cabeças de lliris, escabiosa, pimpinella, y consolua menor, de cada cosa dos manolls, y cuyt ab aygua, y picat tot junt ho posaran ab vna cassola al foch, ajuntanthi vna poca de farina de forment, tres rouells de ou, y oli de lli, y camamilla, posanthi vn poch de safra picat; y si a cas lo patient es molt esforçat, hi mesclaran mel, femta de colom, vna cabeça de alls, y sagi salat.

Lo orde han de tenir en posar dit emplastre es, que apres de auer feta la fomentatio a la vertola, y li auran donada la beuenda pera suar, y aura suat, li tornaran altra vegada a fomentar la dita vertola, y axuta que sera de la fomentatio li donaran dos ventoses, que es parer de Guido de Cauliaco en lo capitol 1. y 5. del segon Tractat de sa Cirurgia, de Palmario, y Dunçano, La primera tres dits mes

bax

bax de la vertola, tenintley per espay de mitja hora, y la segona vn dit mes auall, tenintley altra mitja hora. La ocasio de aquest remey se pren del cuydado gran auem de tenir en atraurer lo humor verinos de les parts internes a la de la vertola, y externes; per que en la cura de aquest accident consistex gran part de la cura de la febre pestilencial, y de la salut del patient, y com ningun remey tinga la medicina mes a proposit, y prõpte pera atraurer humors a les parts externes, que aquest de les võtoses, perço nos seruirem de aquell en primer lloch, dexant tots los demes per altres malaltias, que no tenen lo temps tant breu, ni son tant perilloses com aquesta.

Donades les dos primeras ventosas consideraran dos cosas, la primera lo subjecte del malalt; y la segona, si ab les dos dites ventoses es exida molt en fora la vertola, per q̃ si es molt exida, no ha menester mes ventoses, ni altra cosa, sino lo pegat, que ordenarẽ auall: pero si no es ben exida, y lo patient es prou robust, valent, y esforçat tornanli à posar altra tercera ventosa sobre de la matexa vertola, y tingaley poch mãco de mix quart, y lleuada quen sie li posaran lo demunt dit emplastre, posantlo si es possible sobre de estopa de canem, ò lli, pera que millor se eua

poren,

poren, y exhalen los humors verinosos, que lo emplastre tirara de las parts internas a las externas, lo qual se ha de mudar de dos en dos horas, per que lo humor que sera extret no emponçonye la vertola, y a la segona vegada que mudaran lo emplastre, que sera de quatre en quatre horas tornaran a fomentar la vertola ab la dita fomentatio, y de la matexa manera tornantli a donar dos ventoses en los matexos llochs: y estant valent lo malalt com està dit, li donaran la tercera sobre de la matexa vertola, conforme dalt està dit, tornantli lo matex emplastre, continuant de aquest modo, los dos primers dias, fins que dita vertola sia ben exida: y en cas que conseguen sia ben exida, y que va crexent per momentos, noy ha pera que posarhi mes ventoses, ni emplastres atractius, sino lo pegat, ò altre emplastre maturatiu, per no causar en la atractio mayors mouimēts enlos humors, y asso faran lo primer y segon dia, ò sia donantli vna, ò moltes vegades ventoses, ò estiga en vn matex ser, ò cresca, ò no cresca, y passats aquestos dos primers dias noy posen ni fassen altra cosa sino lo pegat seguent.

Pendran dels dos diacalons sis dragmes de cada hu, ammoniach, y oppoponach de cada cosa dos dragmes: poluora de perlas preparades vna dragma, y mitja, y mesclat tot ab foc suau,

ſuau ho poſaran ſobre de aluda, y ſen fara pegat de la grandaria de la vertola.

Aqueſt pegat es lo millor, y mes ſegur de quants ſe poden trobar; y axi poden ab ſeguretat dexar de poſarhi qualſeuol altrepegat, ò emplaſtre atractiu, ò maturatiu; per que ſi ſe ha de reſoldre, ab aqueſt ſe reſoldra, y ſi ſe ha de madurar ſe madurara. Veritat es que tardara a fer la obra, pero no tarda qui be va.

Lo pegat de ſoles les quatre gomes tambe es bo, ab los dos diacalons, y lo ques fa de cebas cuytas, llauor de moſtalla blanca poluoriſada, y Triaga axi matex.

Antes de poſar lo demunt dit pegat procuraran primer lleuar lo cabell de la part, y poſat que eſtiga lo renouaran de dos en dos dias, y lo mes llarch al tercer, axugantlo de dotſe en dotſe horas de la humitat aura preſa dels humors exhalats de la vertola, y cada vegada miraran, y tocaran la vertola ſis reſol, madura, ò eſtà en vn matex ſer; per q̃ ſi à cas ſe reſolia, es neceſſari purgar al malalt ab la medicina demunt dita en lo Auis primer del 4. capitol de aqueſt 2. tractat.

Pero ſi la vertola eſtà en vn matex ſer, ço es que nis reſolgue, ni madure, conſideraran les forces del pacient, lo vigor del mal, y los accidents que patex lo malalt, per que ſi la

força

ça del mal es tant gran, ço es que la Peste sia molt vehement, y cruel, que al quart dia, ò antes mate, y los accidents axi matex son molt grans, no es menester en tal cas esperar mes, sino que obren la vertola, encara que noy haye senyal de materia, conforme volen Hippocrates y Galeno se fasse del humor turgido, y furios purgant aquell indigest, y cru. *Ad hoc, vt ne feratur ad aliquam partem principem & ægrum cito interficiat,* perque si lo veri no hix preit en fora, y a la pell, mata dins breus dias, y a les vegades horas; y perço ab molta prestesa sent la Peste vehement, com està dit, se han de obrir estes vertoles verinoses, encara que no madures, pera que per alli hisca millor lo humor mal, y se exhale la mala, y pestifera qualitat del mal, de tal manera, que per aqui se diuertesca del cor, y se aparte de ell; be es veritat, que obrintlas axi cruas, estaran mes a curar que si eran madures, pero poch importa, que lo allargar no es errar.

Si empero la vertola se maduraua, consideraran la força, y grandesa de la malaltia, los accidents que patex lo malalt, y les forces que alcança; per que si la Peste es tant gran, y vehement, que al quart dia, ò antes mata, com està ya dit, y los aacidents

del

del patient ſon molt cruels, y forts (encara que lo malalt eſtiga flach) no ſe ha de aguardar mes, ſino que la obren ab molta preſteſa: pero ſi la Peſte no es tant vehement (com acoſtuma de ſer en los principis y fins) ò encara queu ſia, y lo ſubjecte del malalt done lloch, ço es que no tinga febra, ò ne tinga poca, ò no te ningun, ò pochs, y debil accidents, en tal cas nos donen preſſa en obrir la vertola, ſino que la dexẽ ben madurar, perque deſpres de vberta ſe curara mes preſt, his guanyara lo temps ſe es eſperat pera obrirla: q̃ eſta es la differẽcia quey ha dels tumors ques obres madurs, als ques obren crus; que los madurs ſe curan mes preſt, y ab mes facilitat; y los crus mes tart ab menos preſteſa, y mes difficultat.

Auis Primer.

QVant auran de obrir la vertola, ò apoſtema no ſufren ſi es poſsible ſe faſſe ab cauſtich, ò cauteri potential; ſino ab actual, ques fa ab foch, y ſi lo inſtrument ab ques fa ra dit cauteri, es de or, ſera millor que de plata, y lo de plata millor que del ferro, y lo de ferro per ſer actual millor, que lo potential per moltes rahons. La primera, per que eſtà

en

en mans del Cirurgia cremar la part mala, y guardar la sana; lo que nos pot fer ab lo potencial. 2. que lo dany y dolor del actual, dura poch; y lo del potencial mes. 3. que lo actual no fa tanta atractio de humors, com lo potencial. 4. que lo actual no es verinos, y lo potencial si. 5. que lo actual prohibex la putrefactio ques podria seguir; y lo potencial no; antes be la causa major. 6. que lo actual fa sa operatio, y obra actualment; y lo potêcial no la pot fer sens actuarse, y actuantse causa gran dolor, y per conseguent agitatio, y mouiment en los humors, y debilitatio en la matexa part. 7. que lo actual crema mes, y mes perfectament que lo potencial. 8. que lo actual fortifica la part; y lo potencial la enflaquex, debilita, y destruhex: y axi per totes estes rahons, y moltes mes, se deu dexar lo cautiri potencial, y vsar sempre ques puga vsar lo actual.

Vberta que estara la vertola, curaran aquella per la primera cura ab vn rouell de ou debatut, vna poca de sal, y oli violat, ò rosat, y aço faran lo primer dia: pero lo segon dia, dexant lo rouell del ou, la curaran ab la seguent medicina, ço es ab dos parts de mantega, y vna de vnguent basilicon, y aço faran fins a tant que la escara, ò crosta fa lo foch sia cayguda; apres passaran auant la cura ab

los demes remeys conexeran ser conueniẽts, mundificant sempre, y portant neta la nafra ab lo mel rosat, y altres semblants com son los seguents.

Pendran trementina rentada ab aygua de escabiosa, dos onses; suc de escabiosa, vna onsa, ò vna dragma de la llur poluora; vn rouell de ou, vn escrupol de safra, y mitja onsa de mel, y tot mesclat ab vna poca de cera ne faran liniment, ò vnguent.

Lo seguent es molt a proposit pera mundificar, y encarnar. Pendran mitja onsa de sarcocola, y mel rosat colat lo que sere menester pera fer vnguent.

Tãbe es bo y lo millor de tots per aquest cas lo ques seguex. Pendran mitja onsa de Triaga cumuna, vna onsa de mel, y altre onsa de such de apit, y tot mesclat ne faran liniment, lo qual admirablement mundifica, y neteja las nafres de las vertolas, y malas buas pestilencials.

Auis segon, y vltim.

PERO en cas que no fos posible obrir la vertola ab cautiri actual, per alguns impediments, sera be obrirla ab llançeta, nauaja, ò caustich (dit cautiri potencial) aplicant

cant primer a la vertola coses que atraguen lo veri en fora, com son los remeys demunt dits de la fomentacio ventoses, y emplastre, ò pegat de las quatre gomes: y si a cas la obrē ab llançeta ò nauaja apres de auerla tallada en creu, aplicaran sobre della vna ventosa, peraque millor isca lo humor mal, y verinos; y si apres de la inscissio y obertura, hi auia molt dolor, hi posaran de la clara, y rouell del ou debatut ab vn poch de oli violat, que axi se mitigara molt lo dolor; y apres lo seguent dia hi posaran vn emplastre que madure la vertola, ò lo seguent vnguent.

Pendrã raels de maluins, y de lliris blanchs mitja onsa de cada cosa, llauor de lli, y senigrech tres dragmes de cada vn; y tres ò quatre figues secas, y tot junt ho couran ab aygua, y cuyt que sia ho picarã molt be, y picat hi ajustaran vn poch de grex de gallina, y tres dragmes de trementina de auet, y altres tantes de storachs liquits, y ab vna poca de cera ne faran vnguent, ò emplastre si volen, lleuantne lo grex y cera. Pero antes de aquestos remeys, es menester encontinent que estara vberta la vertola ab llançeta, ò escarificada, posar sobre della mitja taronja plena de Triaga, y molt calenta, peraque axi puga escaldarse la dita vertola, ò mitja ceba cuyta de la manera seguent.

Pendran vna ceba, y estouada per vn forat det la ompliran de Triaga, y la faran coure al foch, y partida per lo mitg, de calent en calent la posaran sobre de la vertola, com està dit, que continuantho de aquest modo, y mudantho de quart en quart, ab breus hores estara fora lo veri de la vertola, ò mala bua, vsantho axi matex en ella.

Feta que estara la apostema, vull dir, apres que tota la materia de la vertola estara cuyta, y aura corregut, y estat vberta molt de temps, netejaran y mundificaran la nafra, comanantla en mans de algun Cirurgia; y quant no puguen, per no tenir la ocasio, la mundificarã ab la demunt dita medicina de la Triaga, mel, y such de apit, aplicantles fins sia ben neta; y apres la desicaran, y consolidaran, cõforme las demes vlceras, y ab los remeys direm abax.

Si empero obren dita vertola ab caustich, ò cautiri potencial, feta que sera la nafra, ne trauran la medicina, ò herba, aplicanthi pera fer coure la escara, ò crosta si fara, lo rouell del ou, y oli violat, com està dit; y apres la mundificaran ab lo mel rosat, ò altres semblants, y vltimament la desicaran, y consolidaran ab lo vnguent basilicon, y altres conforme direm.

Es pero de aduertir acerca dels remeys desi-

deſicatius, y conſolidants, que de ninguna manera ſe deuhen vſar, tāt en vertolas com malas buas peſtilencials, y altres vlceras; que primer la carn cremada, podrida, corrumpuda, eſpongioſa, y mala, no eſtiga del tot fora y conſumida ab los remeys mundificatius, aplicant aquells mes, ò menos forts, mes ò manco temps, ſegons veuran ſer la pertinacia, y malicia de las nafras, las quals (axi netas, y mundificades de tota corruptio) curaran deſicant y conſolidant ab aqueſtos remeys, que ſon dels millors del art de Cirurgia.

Pendran mitja lliura de mel eſcumada; vna dragma de poluora de mirra, fuſta de aloes, y ſarcocola altra mitja dragma; y ab vna poca de cera ne faran liniment.

La ſeguent poluora es bona per lo matex effecte. Pendran poluora de llitarge, centaura menor, rouell de ferro, fuſta de aloes, encens, y maſtech, de cada coſa vna dragma ; y tot meſclat y feta poluora, ne poſaran ſobre dites nafres.

Aqueſta poluora ques ſeguex ſe pot vſar pera preſt fortificar la carn noua en las nafras, y pera ferhi tornar pell, que es cicatriſar la nafra. Pendrā poluora de llitarge, alum y plom cremats, calç rentada ab aygua ros, ò eſcabioſa, gales, y balauſtries, de cada coſa vna dragma, y tot meſclat ne faran poluora

ſubtiliſsima, qual la fara admirables effectes en nafres humides,y porfidioſes.

DE LA CVRA DEL Carbuncle,ò malabua, Capit. 5.

LO ſegon accident de la febre peſtilencial, y ordinari en ella es lo Carbũcle,ò mala bua,la qual(dexant apart ſes diferencias,cauſas, &c. par no ſer llarch)ſi es maligne y verinoſa, lo cami millor y mes ſegur es cauteriſarla ab cauteri actual; y ſi aqueſt nos por fer, per no volerho ſuffrir lo malalt (no obſtant que en aquex temps totom es prou pacient, y obedient als remeys, per tenir temor de morir) ſia ab llançeta, conforme vol Ioan de Vigo en lo Capitol de la mala bua peſtilencial, ò quant no puga ſer axi, ſia ab cautiri potẽcial,entre los quals lo millor, y lo que mes effecte fa, y preſt en ſemblants ocaſions es lo ſeguent ruptori.

Pendran vna onſa de calç viua, y meſclada ab ſebo negre, ne faran vnguent molt eſpes, del qual poſaran ſobre de la mala bua, guar-

dant no toque a la demes carn sana, y ley dexaran estar per espay de vuyt hores, y si volē fortificar aquest remey, hi posaran vn poch de capitell.

Axi matex la vadiella picada, mesclada ab dos ò tres grans de alls, y posada sobre de la mala bua es bona. Les cantarides, y soplimat prenent delles vna dragma, y del suplimat vn escrupol, y tot mesclat ab vinagre molt fort, y cor de lleuat, ho posen desobre de la mala bua pera matarla.

Morta que sera la mala bua, ab estos, ò semblants remeys, faran caurer la escara, ò rael que diuhen, ab vna poca de mantega, llart dolç, ò grex de gallina, y cayguda que sia, procuraran entretenirla vberta molt de temps, tenintla neta ab los mundificatius demunt dits, perque tenintla axi vberta, estaran mes segurs de no tornarse a encontrar, q̄ moltes vegades se encōtran apres de ser curats, si be es poca cosa, y casi sens perill.

Pero en cas que la mala bua no sia molt maligne, y dona temps conforme fa als principis, y fins de la correnſa de la peste, (*Nam circa principia, & fines omnia sunt remitiora*) y no sels pot aplicar lo cautiri actual, per no tenirlo (si be en temps de necessitat, pot seruir la punta de vna clau) ò nos podra fer per no volerho lo pacient, se li aplicaran en tal

cas ſobre dela malabua coſas atractiuas com es vna ventoſa eſcarificada, tallant primer dita malabua en creu, y al rodedor, a modo de cercol, y no ſen deu dexar exir molta ſanch plegada.

Podẽ tãbe poſar en la malabua eſcarificada ò no eſcarificada vn rouell de ou ab molta ſal, y deſobre eſcabioſa picada ab vna poca đ mantega, mudãtho de hora en hora, ò lo mes llarch de dos en dos, fins ſe mortifique: y mortificada q̃ ſera, hi aplicarã pera fer caurer la eſcara ò la rael, mantega, ò vnguent baſilicõ; y apres pera mundificar la nafra hi poſaran del mel roſat, y ſuch de apit, y farina, fentne emplaſtra ſegons vol Guido en lo cap del carboncle, ajuntanthi per ſer peſtilẽcial vna poca de Triaga, ò lo que aconſellara vn Cirurgia expert, y pratich.

Aprofitan tambe en gran manera la herba Morſus Diaboli, la conſolida mayor, y la eſcabioſa, per que ab ella ſola, picada, y poſada ſobre de la mala bua ab vna poca de mantega, llart dols, y ſal, han curades alguns Doctors malas buas de la grandaria de vna eſcudella. Totes aqueſtes herbes ſe aplican verdes, y picades, ò ſecas remullades ab les ſues aygues deſtillades, y picades en forma de emplaſtre; lo qual ſe ha de renouar de vuyt, en vuyt horas: pero aduerteſcan, que eſtes coſes

no

no curan la malabua, que primer no sia morta, ò ab lo cauteri actual, ò vberta ab llanseta, ò nauaja, posant sobre della la ventosa, com està dit, ò ab lo cauteri potencial.

Y si a cas apres de ser vberta la malabua, y morta, restaua molta materia al rodedor pera madurar, ò sens obrirla la volē apostemar donant ella temps, ço es que la Peste sia tāt benigne que apenas mata algu, en tal ocasio aconsellan los Doctors los seguents remeys. Pendran vn puny de farina de forment; vna dragma de sal, vn rouell de ou, y mel la que sera menester pera fer emplastre, lo qual posat sobre de la malabua, y mudat de quatre en quatre horas la fa madurar, y obrir prest.

Pero si a la malabua se li ajunta gran dolor, y calor, procuraran mitigarlo ab llet, such, ò aygua de plantatge, y molla de pa, posat sobre della en forma de emplastre: y quāt tingues gran malignitat, y se duptas de algū, dany en les parts vehines, se seruiran de aquestos remeys y defensiu, ço es, que pendrā such de plantatge, llentilles bullides ab vinagre, boloarmini, sanch de drago, y blanch de ou, y tot mesclat ab yguals quantitats ne faran vnguent, picant les llentilles, y dell vntaran les parts vehines, ço es tot lo entorn de la mala bua.

Aquest emplastre ques seguex es dels mi-

llors pera exsicar la materia ques podrex en la part, pera lleuar, y acontemperar lo gran calor, y pera corregir la qualitat mala del humor, que son les tres intésions dels Doctors en curar les malas buas.

Pendran llentilles cuytes ab aygua, ò vinagre que sera millor, y pa de segò, mitja lliura de cada cosa; poluora de galas, ò cassanelles, y de scordi vna dragma y mitja de cada cosa; such de plantatge vna onsa y mitja, y tot picat, y mesclat ne farã emplastre, lo qual posaran sobre de la malabua.

Ioã Vigo en lo capitol de la malabua pestilencial cura aquella cauterisantla profundament ab cauteri actual, ò obrintla ab llãceta, y dins della vol q̃ posen vn trocisco de Minio y desobre vn pegat del seguent vnguent. Pendran verdet, alum, mel, y vinagre dos onses de cada cosa; arsenit poluorisat vna dragma; soliman dos dragmas, y tot junt ho faran bullir fins tinga espesura de vnguent. Los trociscos de Minio se fan del modo seguent. Prenen quatre onses de molla de pa sens courer ben lleuat, y secat al ayre ò sol; soliman bo vna onsa; atsercol, ò Minio (en Castella) poluorisat mitja onsa, y ab aygua rosada ne farã vns trociscos à modo de vns pinyons, y secats y axuts, los guardaran per la ocasio.

Lo matex autor pera lleuar la escara de la malabua,

malabua, y pera apresurar la apostemacio, y madurar ab breu téps la materia crua de la malabua aconsellã lo seguent emplastre. Pẽdrã farina de ordi y formẽt, de cada vna dos onses, y ab decoctio de cabeças de lliris blanchs, de maluas, de violers, y raels de maluins, ne farã emplastre, mesclãthi dos onses de mãtega, ò llart dols, y dos rouells de ou, quant estara fora del foch.

Auis vnic.

PEr vltima seguretat de la cura de la Peste, y fortificacio de la salut, acõsellã los Doctors, q̃ antes de cõsolidar, y curar del tot les vertoles, y malas buas se fassen alguns vexicatoris, ò manxiules en les matexas parts, y dos ò tres dits mes auall de les dites nafres, ço es si la vertola està en los angonals, se faran en les cuxes: si en les xelles, y bax los braços se faran en los matexos braços; y si en lo coll se faran en les espatlles, y del modo seguent.

Primerament fregaran fortament, y vn grã rato ab vinagre molt fort, tota la part ahont se aura de fer dit vexicatori, y apres sobre dit lloch posaran mitja clafolla de nou, ò taronja que sera millor (lleuat lo de dintre) plena de les medicines seguents.

Pendran dos dragmas de poluora de cantarides preparades, vn escrupol de suplimat,

vna onſa de cor de lleuat;y tot meſclat ab vinagre molt fort ne faran paſta, y della ompliran dites coſes , y les poſaran apretadament ſobre dites parts ; y ſi volen poſarho en vn drap a modo de pegat de la grandaria de vna peſſa de vuyt , tambe poden , y aduerteſcan, que quant mes grans ſe faran dits vexicatoris millor ſera.

Podenſe tambe fer ab la vadiella picada, y algun gra de all meſclat ab ella; y ab lo capitell, que la cals viua , y ſabo pera fer vexicatoris no es a propoſit per exſicar demaſiadament:aqueſtos vexicatoris ſe entretindran alguns dias fentlos correr ab algunes fulles de taronger,heura,ò cols , y cloſos que ſian (que preſt ſe clouhen , per no ſer les nafres profundes) ne faran altres mes auall , fins à tant la Peſte eſtà del tot remediada; y ſi à cas per acudirhi molt humor ſe inflamen dites parts , y donen molt gran dolor , hi aplicaran lo vnguēt roſat; ò lo rouell del ou debatut ab oli roſat, ò violat ; y ſi vltimamēt voldran curarles hi poſaran vn pegat de diapalma.

DE LA

DE LA CVRATIO de las Pigas, Capitol. 6.

A matexa cura de la febra pestilencial pot seruir de cura pera las Pigas, pus en ella corren les matexas intensions, que son refrescar les parts internes, y corroborar aquellas, peraque ab menos treball pugan encaminar lo humor mal y verinos a la pell y abit del cos, vsant en tot y per tot les matexas medicinas cordials, conserues, y axerops q̃ auẽ dit y diré ser cõuenients pera la febra pestilencial, ardor, y set del malalt.

Conuenen tambe en aquesta malaltia, y en gran manera son necessaries les frictions, ventosas secas per tota la persona, y tallades si es menester en la abundancia de sanch, y tots aquells remeys que tenen poder, facultat, y força de atraurer lo humor verinos de dins del cos a la pell, y se deuhen fugir aquelles coses, que fan lo contrari, tornant lo humor à dintre, com son lo fret, les medicines purgants, les sagnias, temors, espants, y melancolies.

La decoctio segona de les llentilles ab figues

gues blancas, y vna poca de poluora de la banya del ceruo, y ſafra, es remey molt à propoſit, y deuhenlo vſar en ſemblants ocaſions: y ſi volen, y ſera be ſe faſſe, hi ajuſtaran vn poch del axerop de agrelles, del agre del poncem, llimones ò agras.

Lo cobrirlos moderadament ab draps vermells de lli ò llana es ſingular remey, perque en totas maneras, com en la verola, (que caſi la curatio es ſemblant) auem de procurar lo naxament de les Pigues, que axi ſe anira deſcarregant naturaleza, y les parts principals llibertant del humor verinos que les maltracta.

Y pera que ab mes facilitat puguen dites pigues exir a la pell, aconſellan los Doctors, particularment Dunçano, q̃ vnten vna, dos, y moltes vegades la eſpina, ò biga de la eſquena, y parts extremas (fregantlos primer molt be) ab lo ſeguent vnguent.

Pendran oli de ametlles amargues ſis dragmes; oli de camamilla dos onſes, ſalmitre preparat tres dragmes; aygua de camamilla, y en ſon lloch decoctio de la flor de la camamilla dos onſes, y tot junt ho faran bullir fins que la aygua ſia conſumida, y meſclanthi apres mitja onſa de oli de eſcorpins los vntaran del modo eſtà dit.

DE LA

DE LA CVRA DE la set, y ardor del malalt, Capitol 7.

ERA remediar aquest accident, que es ordinari en la febra pestilencial, molt pesat y terrible, sels fara la seguent apozima, ò decoctio pera pendrer a les matinadas, y tardas en lloch de axerops.

Pendran dos punys de ordi senser, y ab vint escudelles de aygua lo posaran a bullir fins que lo ordi sia cuyt; y apres hi posaran xicoyres, borratges, pimpinella, escabiosa, y buglosa, de cada cosa dos manolls, y dexaranho altra vegada bullir fins q̃ dites herbes sie͂ cuytes; posanthi a les hores flor de borratges, buglosa, y violes, de cada cosa vn puny y dexaranho bullir quatre, ò sis bulls, y lleuat del foch ho colaran molt be, y colat que sia hi posarã quatre onses de sucre roig, los pobres, y blanc los richs; tamarins passats per sedas dos onses; y si volen posarhi sucre rosat, sera millor.

Aquesta medicina presa a la punta del dia, y à les tardes, tres ò quatre horas antes, ò apres de auer sopat en quantitat de quatre

ò sinc

ò finch onses, no sols reparara, y remediara la set, y ardor gran patexen los malalts: pero encara reprimira tots los demes accidents, nats de la mala y verinosa qualitat del mal, ço es la sequedat, y negror de la llengua, la ebullitio del humor colerich, y altres; incrassant, y refrescãt dit humor: pero es de aduertir, que esta medicina nos deu donar als primers dies, y quant suan, sino passat lo tercer ò quart dia, quant ja los suors han moderat algun tant lo furor, y malicia de la febra.

Per lo matex effecte, y pera corroborar lo cor, peraque millor puga acabar de llansar los humors verinosos a lo abit del cos, y resistir a las exhalacions y vapors pujen de la vertola, ò mala bua al matex cor, vsen alguns Doctors las seguents epitimes.

Los richs pendran aygua de escabiosa, rosada, ò de consolua major, de borratges, buglosa, agrelles, ò endiuia, de tres ò quatre delles, quatre onses de cada vna, vinagre blanch y fort dos onses; canfora dos escrupols; safra quatre grans; sandols vermells vna dragma y mitja; poluora de diamargariton fret vna dragma, maluasia, ò vi blanch vna onsa, y tot mesclat serueix per epitima.

Los pobres pendran roses secas, flor de borratges, y buglosa vna onsa de cada cosa; fulles de escabiosa, pimpinella, tarongina, y consol-

consolua menor vn manoll de cada cosa;flor de camamilla dos punys, y tot jūr ho farā bullir ab dotse, ò quinse escudelles de aygua, fins minue vna escudella ò dos, y colat que sia,y posaran vna poca de maluasia, y seruira de epitima peral cor. Estes medicines en estiu se aplicā fredas,y en hiuern calētas,posāt las sobre del cor abvna madexa deseda carme sina, tafeta,ò drap del matex color:y no deuē vsarles, per ser fredes, y restrictiues, en lo principi de la febre,. y antes que lo cor haje llançat al lloch de la vertola,mala bua, ò abit del cos lo humor mal,perq̄ a les hores podra locor reforçat ꝺ̄ lesdites epitimes,resistir mīllor als vapors y exalaciōs de les dites parts.

DE LA CVRA DE les cambres, Capitol 8.

QVant les cambres q̄ sobreuindran als malalts seran males,y simptomaticas,ço es, que seran per ocasio de la flaquesa,y debilitat de naturalesa,no podent tenir y gouernar los humors dins de les venes, lo que cònexeran ab la falta de forces del pacient, y que va per momentos debilitant,y cansantse, procurarā remediarles de la manera seguent.

Los pobres procuraran que lo malalt prē

ga antes del caldo algun codony,ò pera cuyta, ò vna cullerada de poluora de ſeruas. Lo codonyat vell de ſucre, conſerua de roſes vella, y poluora de boloarmini preparat, de maſtech, y altres ſon bones per aqueſt efecte prenēt de dites poluores vna dragma; y de la conſerua, y codonyat vna onſa, antes de menjar.

Faran axi mateix algunes ajudas de confort, y reſtrictiuas; entre les quals ſia la primera feta de la decoctio de malues, ordi y ſegò, meſclanthi apres ſucre roig, y vnparell de rouells de ou: y ſi ab aqueſtos remeys nos remedien los ne faran altre, de vnas galtas de molto bullides ab deu ò dotſe eſcudelles de aygua, y vn puny de ordi preparat, dexantho bullir fins que lo ordi ſia cuyt, poſanthi a les hores roſes ſecas balauſtries, murtrons, y eſcabioſa, ò pimpinella, vn puny de cada coſa, y faranhi donar ſis ò vuyt bulls, y colat que ſia ne pendranvna eſcudella, y ab vn parell de ous quey meſclaran li donaran aqueſta ajuda: y no aprofitant, (que es meneſter porfiar ab eſtos remeys) lin donaran altre de la matexa manera, meſclanthi vna dragma, ò dos de boloarmini, vn quart de poluora de reſtrenyer: y vltimament no parant dites cambres li donaran vna ajuda (ſi lo malalt es valent) de tres, ò quatre dragmes de la Triaga negra,

meſcla-

mesclada ab vna escudella de caldo sens sal.

Tambe es molt bona la minua del codony, la terra sagellada, lo boloarmini, los trociscos de carabe, la confectio de Micleta, las pindolas de Nicolau, y moltes mes coses; les quals se poden pendrer cada cosa per si, ò totes mesclades en opiata, ò beuenda.

Quant les cambres seran criticas, y obra de naturalesa, llansant ella lo humor que la molestaua, lo ques conexera, que lo patient ab elles, cobrara forces, animo y brio; la febra anira declinant, y los demes accidents, y la vrina sera bona, en tal cas no conue remediarles als primers dias; ans be dexarles estar, y ajudar à naturalesa ab bon recapte, donant los entre dia alguna tauleta de diamargariton fret ab aygua de codony, endiuia, ò agrelles, ò vna poca de conserua rosada pera refrescar les parts internes, fetge, ventrell, y les demes parts principals.

DE LA CVRA DELA *Vigilia, Capitol. 9.*

LA vigilia, ò vetlla, ò lo no poder dormir es altre accident, que acostuma de inquietar molt als malalts, y lleuarlos moltes forces, per que en ella la imaginatio corre, y se inquieten moltissim; y axi acudiran a ella al

tercer o quart dia (que antes en aquesta malaltia no seria a proposit) vntantlos lo front, y polsos ab lo vnguent populeon posant sobre dell vnes benes banyades ab aygua ros, such de lletuga, y vinagre; y si ab asso no dormia mesclarhi hã en cada onsa del dit vnguẽt vuyt, ò deu grans de opi disolt en vinagre; y quãt axi no dormis li donarã a les nou, ò deu ò altra hora de la nit, la seguent medicina.

Pendran vna onsa y mitja, ò dos onses de axerop de cascalls; vna onsa de axerop violat, ò de escorsonera; aygua de endiuia, de escorsonera, ò borratges de la vna, ò altre tres onses; ò de la decoctio de ordi, lletugues, borratges, endiuia, escabiosa, pimpinella, y fusta de aloès altres tres mesclanthi mix escrupol de banya de ceruo cremada; la qual medicina se ha de pendrer fresca, y sens escalfar.

DE LA CVRA DEL Desuari, Capitol, 10.

AB los matexos remeys q̃ se acostuma de curar la vigilia, se cura lo desuari, solament aumentant aquells de grau, y força, per auer hi en lo desuari mayor sequedat, y calor, que en la Vigilia; y axi quant los demunt dits remeys no aprofitan en aquest accident,

cident, seguiran lo seguent orde.

Primerament lleueran lo cabell del cap al pacient, y ley rentaran ab llet, ò ab lo seguẽt lauatori. Pendran vn cap, ò galtes de molto, y les posaran a bullir ab denou, ò vint escudelles de aygua, y dos punys de ordi; y de aquesta manera ho faran bullir fins que lo ordi, y carn sia cuyta; y a les hores hi posarã vna lletuga; quatre ò sis caps de cascall blanch, y roses secas, murtrons, y de les flors cordials de cada cosa vn puny, y fenthi donar vns quants bulls ho trauran del foch, y colat que sera lin rentaran lo cap vna, dos, tres, y quatre vegades lo dia, y altres tantes la nit, y cada vegada ley vntaran ab lo vnguent populeon, opi, y oli rosat omphaci.

Tambe sels pot donar vn seruicial pera encaminar lo humor *per cecessum ne feratur ad caput*, fet de la decoctio de malues, violers boscans, y segò; mesclãthi oli rosat, mantega, cassia, y sucre roig: esta ayuda sels donara cadal dia, la qual no sols es a proposit per lo desuari; pero encara per la febre pestilencial, per que a demes de la euacuacio que fa dels humors, refresca los intestinos, y incrassa los humors, lleuantlos tot mouiment.

DE LA CVRA DEL Subet, Capitol 11.

B contraries medicines de las q̃ auem curat lo desuari se ha de curar lo Subet, pus les causes de aquestos dos accidents son contraries. Y axi als dos primers dies lleuat lo cabell de la part de darrera del cap ley vntaran ab oli rosat; posanthi desobre vns draps banyats ab ayguaros y vinagre rosat; pera repellir lo humor, y diuertirlo de aquella part.

Per lo matex intent li donaran vna bona flota de ventoses, y si conexen que te abundancia de sanch lin tallaran vn parell a les espatlles.

Tambe son a proposit les ayudas fetas de malues, ruda, camamilla, llauor de anet, matafaluga, y fonoll, ab mel, sal, oli, trociscos de Alandal, ò benedicta y hierapiga, posant hi de la benedicta, y hierapiga mitja onsa de cada cosa, y quatre ò sis dragmas dels trociscos de Alandal.

Passats los dos primers dias li rentaran lo cap ab lo seguent llauatori. Pēdran vnes galtes de molto, y ab la matexa quantitat de ay gua que dalt auem dit, les posaran ha courer fins que la carn sia cuyta, y a les hores hi posaran flor de camamilla, corona de rey, roses secas, llauor de anet, fonoll, matafaluga, y vn mànoll de ruda; y dexaranho bullir deu, ò

dotse

dotse bulls, y colat lin rentaran lo cap, vntantley apres ab lo seguent vnguent.

Pendran oli de camamilla, y de ruda de cada hu vna onsa, oli de lliris blanchs mitja onsa, safra mix escrupol, cera la que sera menester pera fer vnguent.

LA CVRA DE LES CRIATVRES petites, y dones prenyades. Cap. 12.

ES criaturas petitas, y de mamella se curaran lleuantlos primerament la llet de les mares ò dides empestiferades, y fentlos pendrer vn escrupol, ò mix de la poluora de la tormentilla mesclada ab lo axerop del cart beneyt, ò de agrelles, donãtlos ne cadal dia vna ò dos vegades, fentles suar apres si es possible.

Pero als que seran mayors, y dels quatre anys als deu los donaran de la seguent poluora. Pendran tres dragmes de sucre candi, dos de gingebre: vna de cãfora, y tot mesclat ho picarã subtilment, y ne pendrã cada vegada vn escrupol, ò mitja dragma (segõs la edat de la criatura) ab la aygua del cart beneyt.

Tambe es bonissima la seguent poluora. Pendran boloarmini preparat rentat ab aygua de escabiosa, ò terra sagellada, zodoaria, dictamo, tormentilla, y gingebre, de cada cosa

ſa dos dragmas ; canfora vn eſcrupol , y tot meſclat ne faran poluora, de la qual pendran la matexa quantitat de vn eſcrupol , ò mitja dragma ab la dita aygua del cart beneyt, pro curant axi matex ferlos ſuar . La Triaga y Mitridat en les molt petites ſon remeys ſuſpitoſos,y com a tals ſe han de dexar.

Los demes accidents en aqueſtes criatures ſe curan ab los matexos remeys auem curats als demes,vſats empero ab moderades quan titats,y acomodats a la edat de les criatures; curant en elles las vertolas, y malas buas , ab lo matex orde,y methodo auem dit ; acceptat lo de les ventoſes , que per la poca edat no ſels podran aplicar.

Procuraran tambe en que cadal dia faſſen cambra donantlos algunes ayudas, ò poſantlos algunes caletes, y en tot lo que menjarã, y beuran poſaran ſempre vna poca de banya de ceruo cremada,ypoluoriſada,y ſobre tot procuraran en que la roba aportaran ſia blãca y neta, mudantlos moltes vegades lo dia, perque eſtiguen nets y axuts.

Les dones prenyades per ſer gran lo perill tenen de gaſtarſe , ſe han de tractar ab molta prudencia, y madureſa; y axi pera ferles ſuar en lloch de les demunt dites medicines los donaran de la ſeguent. Pẽdran zodoaria , y banya de ceruo dos eſcrupols de cada

coſa

cosa;perlas mix escrupul;Mitridatmitja dragma;Triaga comuna vn escrupol;bolo armini dos escrupols;decoctio de Zodoaria feta ab aygua de escabiosa tres onses; axerop de la escorsa del poncem mitja onsa, y tot mesclat ho pendran; y pres queu auran les cubriran pera que suen.

Vsaran axi matex per conseruar la criatura,la poluora del coral vermell,ò blanch,prenentla continuament en lo menjar y beurer, ò lo boloarmini y terra sagellada, presos ab caldo,ò ayguas cordials.

La seguent poluora presa mati y vespre, es bonissima,y molt a proposit. Pendran terra sagellada, ò boloarmini, banya de ceruo cremada,tormentilla, y perles, de cada cosa vna dragma; tres fulles de or; sucre dissolt en aygua de borratges tres onses, y tot mesclat ne faran conserua,ò tauletes.

Per lo matex effecte es bona la seguẽt medicina. Pendran tres onses de aygua de escabiosa(en la qual haya bullida zodoaria) y en ella mesclaran dos escrupols de Mitridat, y mitja onsa del axerop de la escorsa del poncem,y axi tot junt ho pendran vna vegada cada dia.Lo DoctorRafel Moix alaba molt en la cura de las prenyadas la confectio delsHiacintos,la poluora del diarrhodon, y diamargariton fret, presos ab alguna aygua cordial

en quantitat de vna dragma, y te per perillo-
ses medicines, la Triaga y Mitridat en estes do
nes: pero en poca quantitat, y mesclades ab
altres sens perill algu si podran, y deuhé vsar
per la experiencia gran se te de dites medici
nes. La aygua que beuran en temps calent, y
de estiu sia cuyta ab tormentilla, agrelles, ò
borratges, mesclanthi vna poca de poluora
de perles. Procuraran tambe que fassen cam
bra cadal dia ab ayudas fetas de maluas, vio-
lers boscans, segò, mantega, oli rosat, y sucre
roig, que les medicines purgants, y solutiuas
son perilloses, y nos deuhen vsar.

Aquesta aygua pera la cura de les criatu-
ras, y donas prenyadas es admirable, y la mi
llor de quantes medicines, y composiciós se
podé trobar, la qual se fa de aquesta manera.
Pendran aygua de agrelles distillada, y such
de llimones, ò vinagre rosat en lloch deles lli
mones yguals quantitats, y tot mesclat ò po-
saran a destilar ab alembi de vidre, y de aque
sta aygua pendran cadal dia quantitat de dos
ò tres onses, ò manco, segons la edat. Y parti-
cularment es bona, si la vsan, quant comen-
san les malas buas, que ab ella veuran, y faran
grans marauelles. En lo demes les curaran có
está dit en la vniuersal curatio, ab que lo ali-
ment ha de ser mes abundant y copios q̃ dels
demes, per raho de la criatura del ventre.

CAPI-

CAPITOL VLTIM, Y EPIlogo de tota la cura de la Peste.

Era que ab mes facilitat pugan reduyr a la memoria las principals intensions de la febra pestilēcial, y sos accidēts, y las obligaciós te nen los q̄ curā semblāt malaltia, he volgut recopilar en est capitol ab breus paraules tota la cura de aquest mal, peraq̄ axi pugan ab molta prestesa donar consell y remeys promptes (que esta malaltia no patex dilatio) als trists y desconsolats malalts.

Primerament està obligat lo q̄ cura Peste, encontinent que arribara al malalt, y antes de totes coses ferlo confessar, combregar, y extremunciar, tant per lo que nos te seguretat alguna de sa vida (antes be la mort es mes segura) com tambe per que nos seguis noua alteracio en lo discurs de la malaltia; per la administracio de la sancta Extremaunctio, que moltes vegades acostuma de seruir de garrot als necios malalts (auent de ser lo contrari) pensant ells que ya per estremunciarlos noy ha mes remeys, y que les medicines estan ya acabades.

Feta que sera esta diligencia se donara orde en lo matex instant a que sagnen al malalt, si la plenitut de sanch, forces, edat, y temps de

de la malaltia ho requerexen: perque sino arriban al pacient antes de que passen vuyt hores del principi, nol deuhen sagnar de ningũ modo; encara que lo pacient tinga tanta abũdancia de sanch com poden imaginar, y juntament hi sien forces, y edad; per que si fan lo contrari sels resoldran los pacients dins pocas horas, y no sels podran fer los demes remeys, que son mes a proposit per aquesta malaltia.

Pero arribant al malalt passat aquest tẽps, y vehent que te abundancia de sanch, forces, y edat li donaran vna flota de ventoses tallãtlin vn parell en les espatlles, y asso faran vna, ò dos vegades, y dins dels dos o tres primers dias; per q̃ al quart ya esta fora la ocasio. Les edats que ordinariament admeten la sagnia son les de quinse anys fins als sinquanta; perq̃ les demes la prohibexen, los vns per ser facils en resolrerse, y los demes per tenir forces cansades. Les dones axi matex prenyades y parides nos deuhen sagnar per los perills corren en elles, ni tampoc les ventoses talladas en totes estes edats son molt a proposit, sino en cas de molta plenitut, y forces.

La sagnia quant se fara en lo principi, y antes que aparega vertola, ò malabua se ha de fer del bras dret de la vena del fetge, y se trauran sis ò vuyt onses de sanch, segons la plenitut y

tut y forces del malalt, y axi matex en aquest temps se tallaran les vẽtoses en les espatlles: pero si ya en lo principi, y antes de les vuyt hores aparex vertola, ò malabua: ò quant se auran de donar les ventoses aparexera, se fara la sagnia de la part mes cercana de la vertola, ò malabua; y les ventoses se donaran en lo lloch mes prop de dites coses: axi que si la vertola nax en lo coll, se fara la sagnia đl bras de la matexa part, y de la vena del cap: y les ventoses se tallaran en les espatlles: si nax devall lo bras, se fara la sagnia del matex bras de la vertola, y de la vena del fetge: y les ventoses se tallaran tambe en les espatlles: pero si nax la vertola en los angonals, se fara la sagnia del peu de la matexa part, y les ventoses se donaran en las anques, ò cuxes, per que axi no sera aportar lo humor verinos de vna part en altra, sino retirarlo sempre del cor, y atraurerlo, *versus partem ipsam; quæ natura vergit.*

Feta la sagnia en lo principi, ò donades les ventoses, al cap de dos hores donaran al pacient la beuenda contra la Peste, que millor los aparexera, entre les quals es la confectio del ou, y presa que la aura procurarã ferlo cobrir molt be pera q̃ sue: y si a cas vomitaua dita beuenda lin donaran segona, y tercera, per que importa molt pera la cura lo

suar,

ſuar, y ſuat que aura li donarã vna bona preſa de caldo de mitja gallina, ò capo, ò de vn braho de molto, y de aqueſta manera ho faran lo endema regintlos lo demes del dia cõ eſtà dit.

Quant a la cura de la vertola procuraran luego en aparexer fomentar aquella, y donarhi les ventoſes, com eſtà dit, y en lo matex punt ſens aguardar mes (ſi la peſte es molt cruel) obrirla ab foch, nauaja, ò llanceta, que es lo cami mes ſegur en aqueſt cas: y ſobre della poſar remeys putrefactius, pera q̃ lo humor q̃ acudira alli puga millor, y ab mes breuedat pudrirſe, y exir fora.

Lo matex faran en la malabua eſcarificantla profundament, y tallantla al rededor poſant apres ſobre della medicines cauſticas, pera matarla, y morta que eſtara, la curarã com les demes nafres, y ſegons auem dit: y axi matex los altres accidents.

Aq̃ſta es en ſuma la perfeta preſeruacio y cũplida curatio de la tiranica y cruel Peſte: placia a ſa Diuina Mageſtat vulla guardarnos de ſemblant malaltia, per los merits de la ſua ſancta ſagrada mort y paſsio, y intercesſio de la Reyna dels Angels y mia la humil ſenyora y Verge Maria. Y lo benigne Lector prenga eſta bona voluntat, ab que deſijo ſeruirlo, particularment a las Republicas de noſtre

Princi-

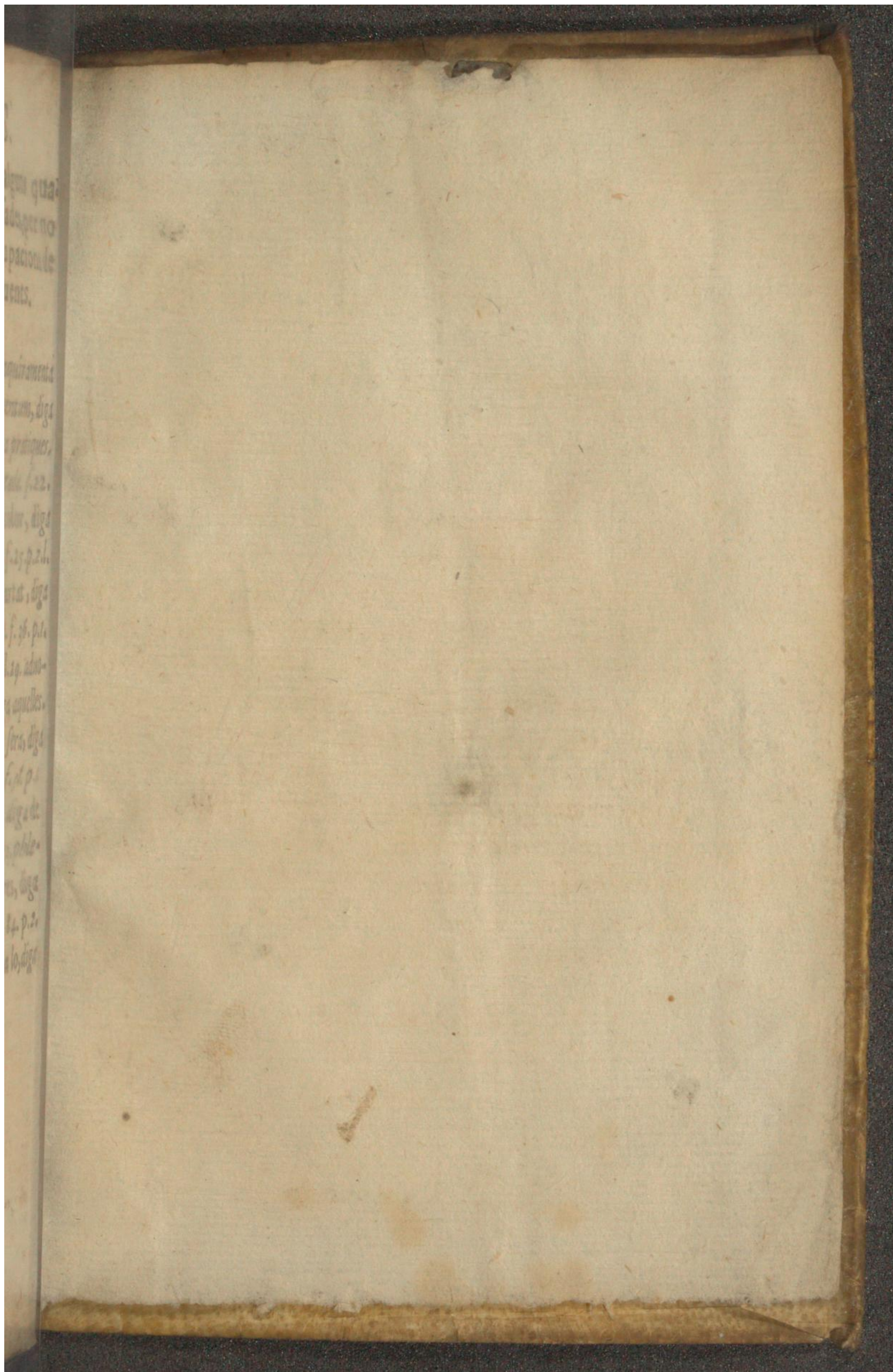
Principat de Cathalunya, y entre elles a la molt antiga y noble Ciutat de Manreſa Patria mia natural, y a la molt illuſtre, inſigne, y lleal Ciutat de Barcelona Patria adoptiua, com a cap y membre principal de totes les demes Ciutats, Viles y Llochs de noſtre Principat de Catalunya, la qual en raho de las moltas perſonas que en ella habitan, del commers y tracte te ab totes les parts del mon, per eſtar en port de Mar, y altres particularitats, que la fan eſtar ſubjecta a dita malaltia, perille ſempre mes que totes, y deu continuament eſtar alerta, quant la ſalut no corre bona, procurant los ſenyors y magnifichs Concellers ab lo bon regiment y prudencia acoſtumada, preuenir totas aquellas coſas que poden ſer ocaſions de corruptio en lo ayre, y humors dels Ciutadans, prenent en ſemblants temporades parer dels Doctors pratichs y de fama, que preſents tindran, qué eſta es la obligacio que tenen, axi com la mia es ſeruirlos a tots ab eſtos aduertiments, y auiſos. Noſtre Senyor vulle conſeruarlos ab ſalut, y en ſon ſeruey aumentarlos. Amen.

LAVS DEO.

ERRATAS.

Las fallas inscripcions que en alguns quaderns del present Llibre son passades, per no auernos donat lloch nostres ocupacions de acudir a la correctio, son les seguents.

Folio 3. pagina 1. linea 24. abont diu inquiramenta diga inquinamenta. f. 7. p. 1. l. 7. inquiramentum, diga inquinamentū. f. 17. p. 2. l. 28. pratques, diga pratiques. f. 22 p. 1. l. 14. y 15. acceptatada, diga acceptada. f. 22. p. 2. l. 15. codons, diga codoyns. f. 22. p. 2. l. 8. color, diga calor. f. 23. p. 1. l. 9. llentelles, diga llentilles. f. 25. p. 2. l. 24. rinyons, diga ronyons. f. 30. p. 2. l. 12. apartat, diga aportat. f. 33. p. 1. l. 9. distilla, diga distillada. f. 36. p. 1. l. 6. procnraran, diga procuraran. f. 46. p. 1. l. 29. aduocatr, diga aduocats. f. 48. p. 1. l. 11. aquell, diga aquelles. f. 52. p. 1. l. 9. saran, diga faran. f. 56 p. 1. l. 6. sera, diga seran. f. 56. p. 1. l. 25. segnaran? diga segnara? f. 58. p. 1. l. 15. accendet, diga accendit. f. 58 p. 2. l. 5. dells, diga de les. f. 60. p. 1. l. 19. sebres, diga febres. f. 66. p. 1. l. 23. phlebolomia, diga phlebotomia. f. 80. p. 2. l. 14. obres, diga obren. f. 81. p. 2. l. 17. cumuna, diga comuna. f. 84. p. 2. l. 15. emplastra, diga emplastre. f. 88. p. 2. l. 14. a lo, diga al.

153

a0210